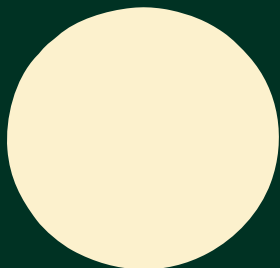

2ª parte da tradução versão preliminar

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TI JAGTÃ TAG TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

*Kanhgág ag vỹ ver ti rá tag tugnỹm, ti ki hã nỹ ân ti, kurã tỹ 13,
kysã tỹ janeiro, prỹg tỹ 2026 ju*

TRADUÇÃO PARCIAL DA
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL DE 1988
PARA A LÍNGUA KAINGANG

*Versão preliminar sob validação da
comunidade até 13 de janeiro de 2026*

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN

*Vẽnhrá tag kãpãn ã vã gé ver, hã vỹ tỹ Constituição
Federal tỹ 1988 ti rá ãn tỹ kanhgág tag ag vỹ ra rán jé
ke nĩ, Kaiowá, Kaingang kar Ticuna ra, tag ag mré tu
jykrén kỹ han ge vỹ Programa Língua Viva no Direito
(LIVD) ag mré.*

TRADUÇÃO PARCIAL DA

CONSTITUIÇÃO FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

*O presente documento apresenta a segunda etapa do
projeto de tradução parcial da Constituição Federal
de 1988 para as línguas Kaiowá, Kaingang e Tikuna,
realizado no âmbito do Programa Língua Indígena
Viva no Direito (LIVD).*

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação de Guaranis

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canelli
012-32420040000002

INSTITUTO DE DIREITO GLOBAL (IDGLOBAL)

Diretor-Presidente

Carlos Portugal Gouvêa

Diretora Executiva

Dalila Martins Viol

Coordenadora-Geral

Amanda Teles Marques

Pesquisadora

Amirele Porto Machado

Pesquisador

Ademir Garcia

Pesquisador

Cristian Wari'u Tseremey'wa

Pesquisador

Maycon Flores do Nascimento

Pesquisadora

Jhelice Franco da Silva

ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO (AGU)

Ministro de Estado da

Advocacia-Geral da União

Jorge Messias

Apoio:

Secretário-Geral de Consultoria e Advogado-Geral da União Substituto

Flavio Roman

Assessora Especial de Diversidade e Inclusão

Claudia Trindade

Secretária-Geral de Administração

Elisa Monteiro Malafaia

Gestora da Parceria

Jéssica Zimmer Stefenon

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Gabriela Brandão

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Lara Aued

Apoio Técnico Especializado

Carolina Rodrigues

Crizantho Neto

MINISTÉRIO DOS POVOS INDÍGENAS (MPI)

Ministra de Estado dos Povos Indígenas

Sônia Guajajara

Secretário-Executivo

Eloy Terena

**Secretaria Nacional de
Articulação e Promoção de
Direitos Indígenas**

Giovana Makuxi

**Diretor do Departamento de
Línguas e Memórias Indígenas**

Eliel Benites Kaiowá

**Coordenador-Geral de
Articulação de Políticas
Educativas Indígenas-CAPEI**

Edilson Melgueiro Baniwa

**MINISTÉRIO DA JUSTIÇA
E SEGURANÇA PÚBLICA
(MJSP)**

**Ministro de Estado da Justiça e
Segurança Pública**

Ricardo Lewandowski

Secretário-Executivo

Manoel Carlos de Almeida Neto

**Secretária Nacional de Acesso
à Justiça**

Sheila de Carvalho

Diretor de Promoção à Justiça

Pedro Henrique Martinez

**Coordenadora de Prevenção de
Conflitos no Campo e na Cidade**

Julia Zucchi Natour

**ASSOCIAÇÃO DE DIFUSÃO
CULTURAL DO CANELLA
(ADICUCA)**

Fernando Costa Gomes

Carine Saez

Mariana Libardi

Rosane Costa Warken

Tradutor Tradicional

Jucemari Minká da Silva Corrêa

Kesia Valderes Jacinto Mûtê

Leonel Kâka Caetano Chaves

PROJETO GRÁFICO

Design de capa

Cristian Wari'u

Diagramação

Alan Costa de Brito da Rocha

Texto em Kaingang revisado por

Sival Cadete

Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) tu ke

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) vỹ tỹ kanhgág ag jykre, kar ag vỹ tãn já ke nĩ, jagnỹ mré tu jykrén jé, jurídico kãmĩ.

Jykre tag vỹ tỹ Advocacia-Geral da União (AGU) ag tu âkrén jé nĩ, kar ver, Ministério dos Povos Indígenas (MPI), Ministério da Justiça kar Segurança Pública (MJSP) ag ke gé. Ag jykre tag vỹ tỹ pópé Constituição Federal tỹ, kanhgág tẽgtũ tag ag vỹ ra rân jé ke nĩ – Kaiowá, Kaingang kar Tikuna – vẽnhrá tỹ censo tỹ 2010 tugnỹm ka, Instituto de Geografia kar Estatística (IBGE).

Jykre tag vỹ, kanhgág ag vỹ ke rân kỹ nĩn kỹ, tugnỹm há han kỹ, jagnẽ mré jykre pĩr han ge nĩ, ti kar mỹ, kanhgág kar fóg ag mré hã, mỹr ti kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, tu ânkrén kar kri rânhrãj jé há nĩ, mỹr vỹ ti tỹ kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, estado ag lei kinhrãg há han há nĩ.

LIVID vỹ jykre há tag tu jykrén, êmã mág tỹ Brasil kãki, kanhgág ag tỹ ag vỹ ke pópé tag ránrán jé, mỹr êmã mág tỹ Brasil kãki, vỹ e tỹvĩ nỹ tĩ, fóg ag, fóg sá ag, vỹ jykre e nỹtĩ, hãra vẽnhrá vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, kỹ ti vãnũ vỹ e ki rân kỹ nĩn kỹ vỹ há nĩ, tu kajrân kar tu âkrén jé.

Kỹ vỹ Chamamento público ke Instituto de Direito Global (IDGlobal) ti kuprãg ag tóg AGU ag, ti tỹ LIVID han jé, kar vỹ ver Organização da Sociedade Civil, Pesquisadores kar kanhgág vỹ tu vẽnũ kajrânrân ti ag, tu êg Linguista ag ke tĩ, ag mré han.

Jykre tag vỹ jagnã mré tu âkrén kỹ kikro há han ke mũ, mỹr Organização da Sociedade Civil ag vỹ kanhgág ag nỹ tĩj fã ty kinhra nỹ tĩ, kar ver ag hãren ka, jagnã mré ânkrén fã kinhra nỹ tĩ, ag hã vỹ tỹ: Rede de Mulheres Indígenas do Estado de Amazonas – Makira E'ta, vỹ kanhgág Ticuna ag mré rânhrãj tĩ, ju Associação de Difusão Cultural de Canela – ADICUCA, ag vỹ kanhgág ag mré rânhrãj tĩ, kar ver Instituto Ixiru Ete – Pai De Todos – Tekoha Laranjeira Nhãnderu, ag vỹ kanhgág kaiowá ag mré rânhrãj tĩ.

Sobre o Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD)

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) é uma iniciativa que visa promover o reconhecimento e a valorização das línguas indígenas no âmbito jurídico brasileiro.

A ação é promovida pela Advocacia-Geral da União (AGU), com o apoio do Ministério dos Povos Indígenas (MPI) e do Ministério da Justiça e Segurança Pública (MJSP). Dentre os seus objetivos, encontra-se traduzir a Constituição Federal para as três línguas indígenas mais faladas no país — Kaiowá, Kaingang e Tikuna — conforme o Censo de 2010 do Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE).

O programa reconhece o papel fundamental das línguas originárias na construção de uma justiça mais plural, inclusiva e democrática, possibilitando que as comunidades indígenas tenham acesso direto, em sua língua materna, ao principal instrumento normativo do Estado brasileiro.

O LIVD representa um passo significativo na construção de um Brasil que reconhece sua diversidade cultural e linguística como pilar da democracia, ao assegurar que o direito seja efetivamente acessível a todos os povos que compõem a nação.

Por meio de chamamento público, o Instituto de Direito Global (IDGlobal) foi selecionado para executar o LIVD e para essa missão reuniu organizações da sociedade civil, pesquisadores indígenas e especialistas indígenas em linguística.

A execução do projeto é fortalecida por uma atuação em rede com organizações da sociedade civil diretamente vinculadas às comunidades participantes: a Rede de Mulheres Indígenas do Estado do Amazonas — Makira E'ta, que atua junto ao povo Tikuna; a Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA, ligada ao povo Kaingang; e o Instituto Ixiru Ete - Pai De Todos - Tekoha Laranjeira Nhänderu, vinculado ao povo Kaiowá.

Consulta prévia kar ti ki hã ke ãn tugnym há han

Vênhrá tag kãki vỹ ken kỹ nỹ, Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, jagnã mré tu ãkrén vén jé, rán ka fi tũ ki, kỹ vỹ rán tu ke, vênhmãn vén, jagnã mré tu ãkrén jé, tu ãg consulta prévia ke tĩ, kanhgág tag ag mré, Kaiowá, Kainkang kar Ticuna ag.

Kỹ vênhrá tag vỹ ta ti jagtã nĩ ver, Constituição Federal ti, kỹ ti rá tag vỹ ver kanhgág ag mré vênhmãn ka tu jãn ke nĩ, ti tỹ ki hã nỹ ãn ve jé, kar ver ti rá tag tỹ kar kãn ka nỹ kỹ vỹ ver nĩgnĩ kỹ jagnã mré tugnym mãn ke nĩ, ti tỹ ti kar mỹ há ãn ve jé.

Jagnã mré nĩgnĩ kỹ tu ãkrén fã tag vỹ, vênhrá tỹ constitucional jagma hã tĩ ãn vej, mỹr vỹ fóg ag vĩ ke, ki hã ke nỹ, hãra ti kanhgág ag vĩ ke rán kỹ nĩn kỹ vỹ, ag hãren kỹ fóg ag jykre tag tỹ, ag vĩ ke rán kỹ nỹn ãn ve kar tu ãkrén jé ke nĩ, ag tỹ hãren kỹ tu ãkrén fã ãn ve kỹ rán jé gé, ag vĩ ke.

Consulta Prévia e Validação

Em respeito aos princípios estabelecidos pela Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, todas as etapas que antecederam a tradução foram realizadas mediante consulta prévia, livre e informada junto aos Povos Kaiowá, Kaingang e Tikuna.

O texto ora apresentado corresponde à primeira parte da Constituição Federal a ser validada pelas comunidades envolvidas. Ao final do processo, com a tradução integral do documento, será realizada novamente uma etapa de diálogo e apresentação da tradução, a fim de validar o conteúdo completo, assegurando que todos os termos, conceitos e interpretações estejam cultural e linguisticamente adequados.

Esse processo assegura que a tradução documento constitucional preserve, simultaneamente, a precisão jurídica indispensável e o respeito à cosmovisão, aos valores e às formas próprias de expressão de cada povo indígena participante.

SEÇÃO III

DO SUPERIOR TRIBUNAL DE JUSTIÇA

Art. 104. Tá Superior Tribunal de Justiça kirāj ke ag tóg trinta e três Pã'i tỹ Ministros nỹtĩj ke nĩ.

Rá pir. Pã'i tỹ Ministros do Superior Tribunal de Justiça ag, ãn ag vin ge hã tỹ Pã'i mág Presidente da República nĩ hãra ag tỹ brasileiros kyrũ prỹg tỹ trinta e cinco kãfór jāj ke nĩ, kar pi prỹg tỹ setenta nĩj ke nĩ ti kófa tỹ; kar tóg lei ki vẽnhrân kỹ jāj ke nĩ, ti kãmĩ kinhra jãn jé, kar pi nén ù tỹ rânhrân ke tĩj ke nĩ gé, ken kỹ tóg nỹj mũ, vẽnhkuprêg fã jagma ãn e ag ãn pipir ag kãfãn kỹ Senado Federal tá:

I - ãn tẽgtũ kãki ãn pir tóg tỹ Pã'i tỹ juizes dos Tribunais Regionais Federais jāj ke nĩ, kar ãn tẽgtũ kãki ãn pir tóg Pã'i tỹ desembargadores dos Tribunais de Justiça jāj ke nĩ gé, kar ãn tẽgtũ jyjy kuprêg ge ag tóg nỹtĩ Tribunal ag ju;

II - ãn tẽgtũ kãki, jag rike kar nỹtĩj ke nĩ, advogados ag kar membros do Ministério Público Federal ag ke gé, kar estadual ag, kar Distrito Federal tá, mré Territórios ag, jag rĩgfin ja ag tóg ag jyjy vin jé art. 94 tag jagma.

Art. 105. Ken kỹ tóg nỹj mũ Superior Tribunal de Justiça ag tavĩn mỹ:

I - ag tỹ processa ken jé kar nón tũgnỹm há han kỹ ti hãrenkỹ keja ti:

a) ãn tỹ crimes Kāsir ki, Pã'i tỹ Governadores dos Estados ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá, ãn ki kar responsabilidade ti ag kar mỹ tóg nỹj Pã'i tỹ desembargadores dos Tribunais de Justiça, êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá kar Tribunais de Contas ag êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá kar Tribunais Regionais Federais tá ke gé, jãvo Tribunais Regionais Eleitorais kar Trabalho, mré membros dos Conselhos ketũmỹr Tribunais

de Contas tá êmã kēsir tỹ Municípios kar Ministério Público da União ag hã tóg fĩj mũ tribunais jagma;

b) jãnãn jé tarĩr jé ũ tóg vog tũ nĩn jé, kar habeas data ti Ministro de Estado ag nén ũ han ja kato, kar Comandantes da Marinha ag, kar Exército ag mré aeronáutica ag ke gé, ketũmỹr Tribunal ag hã tóg han mũ gé;

c) ken kỹ tóg nỹ, ũ tóg habeas corpus to vĩn kỹ, ti nén ũ tỹ hãnrikeja tũ tugnĩn nĩfénh kỹ jãn kỹ, hãra tỹ Pã'i tỹ tugnỹm ja ra tỹ ti jurisdição tá ken kỹ, ãnki Pã'i tỹ Ministro êmã tỹ Estado ketũmỹr Comandante da Marinha, kar Exército ketũmỹr aeronáutica ag, kar Justiça Eleitoral ti, tag ag hã mỹ tóg nỹj mũ ag ven jé;

d) Jag mré kafãn há han tũn kỹ tribunais ag tog nén ũ ve kỹ ki hã han tũ nij mũ, ketũmỹr ag vég mỹr ag ki hã han kórég kỹ tóg ken kỹ nỹ art. 102, I, “o”, tag jagma, kar tribunal mré Pã'i tỹ juizes jagmré rãjrãj vãnħ ag ĩn pir kãki, kar ketũmỹr Pã'i tỹ juizes ag tãmĩ tribunais ũ kãmĩ rãjrãj nỹtĩn kỹ jag kóm;

e) nén ũ vẽnħmỹ han ja ãn jagma tugnỹm mãn, ketũmỹr nén ũ vẽnħmỹ han ja tỹ tũ ken jé ti ke tũ ja nỹn kỹ;

f) to fêfén jé, ti ken kỹ nỹn jé Pã'i ag nén ũ han ja ti;

g) jagmré nén ũ han há Pã'i tỹ administrativas ag, kar judiciárias da União ag, ketũmỹr jagmré Pã'i tỹ judiciárias tỹ êmã Estado ag, kar administrativas ag ũ tá ke ag mré, kar êmã pir tỹ Distrito Federal tá, ketũmỹr jagmré êmã mág tỹ União kãki ke ag;

h) ũn injunção jãnãn kỹ, jagma rãn kỹ han kỹ norma regulamentadora ke tĩ órgão ag, kar entidades ketũmỹr autoridade federal ag, kar administração ag, ki nỹtĩ ag ketũmỹr tá nỹtĩ tũ ag, pi tag ag hã mỹ nỹj ke nĩ, Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal ag, kar órgãos da Justiça Militar ag, Justiça Eleitoral

ag, kar Justiça do Trabalho mré Justiça Federal ag;

i) Pã'i ag ù tóg êmã mág ù tá nén ù vênhmỹ han ja ân julga ke jan kỹ, hãra ti êmã mág Brasil ki Pã'i ag mỹ inh mỹ vé ke măn kỹ, Pã'i tag ag tóg ti êmã mág ù tá kótĩg ja tá jãmăj mũ;

j) jag kato jag kăfôr nỹtĩj sór kỹ federativos ag, kar ketũmỹr Comitê Gestor do Imposto ag, Bens e Serviços tognĩn, kar jagmré tributos to, arts. 156-A e 195, V tag jagma tóg nỹ;

II - tugnỹm há han vén kar julga ken jé:

a) to ag habeas corpus ke tĩ jagmré to vămén pin kỹ hej ken jé, ketũmỹr tavĩ hã nỹn kỹ tag jagma, Tribunais Regionais Federais ag mĩ, ketũmỹr tribunais êmã tỹ Estados ag mĩ, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ân tá, ketũmỹr Territórios mĩ, ti mỹ habeas corpus nenh kỹ;

b) ag tỹ jagmré to âkrén kỹ vămén pir han kỹ, hej ke kar rân kỹ mandados de segurança ti, ag mỹ tóg ken kỹ Tribunais Regionais Federais ag, ketũmỹr tribunais tỹ êmã Estados ag, êmã pir Distrito Federal ti kar Territórios ag, hãra hán gen kỹ;

c) nén ù tóg tỹ êmã tỹ Estado estrangeiro ag tá ke ja nĩn kỹ ketũmỹr organismo internacional ki ken kỹ, tag kătã ketũmỹr tãg kătã, êmã kêsir tỹ Município ag, ketũmỹr ùn tá ãn nỹtĩ ag kar tá êmăn nỹtĩ ag, êmã mág tỹ país ân tá;

III - tugnỹm kar to vămén kỹ julga ken jé, nén ù to vămén kỹ hynhan ja ti, to vămén pin kỹ ketũmỹr êgno tá to vămén kỹ han ja ti, Tribunais Regionais Federais ag, ketũmỹr tribunais tỹ êmã Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal, kar Territórios ag, inh mỹ ve măn gen kỹ:

a) kato jãg kỹ tratado ti ketũmỹr lei federal ti, ketũmỹr hánỹ ken kỹ;

b) ki hã tóg ke nỹ ken kỹ, Pã'i tỹ governo tóg ẽmã ần tá ke ần tóg nén ỹ hynhan ti, lei federal tóg nón tugnỹm há han ti ra;

c) Játá tón kỹ, kar han kỹ lei federal tóg tó nỹ ần ti, tribunal ỹ ag ve kỹ han ja ti.

§ 1º Hynhan ja ag tóg jagmré Superior Tribunal de Justiça ag:

I - ẽmã mág kãki Iskóra ki kanhrânran fã ti Magistrados ag, ken kỹ tóg nỹj mũ gé, nén ỹ kãmĩ jagma fin jé mỹ ke Pã ti kanhrânran jé, ag ki gen jé ag jé kanhrânran ja ần mỹ;

II - Jagmré Justiça Federal to vãmén fã ag, jagmré nén ỹ hynhan fã ag, lei jagma, ag mỹ tugnỹm kar tagmĩ ke vẽ ken jé, ỹn administrativa kar orçamentária da Justiça Federal ag, jo kãtĩg vén kar nón kãtĩg ja ti, tỹ órgão central do sistema ti, kar tugnỹm han fã ag, ag mỹ han ra ken jé.

§ 2º Ỗ tóg to vĩ kỹ inh mỹ tugnỹm kỹ ve măn gen kỹ, ầnki ỹn inh mỹ vé kej ja ần tóg venven há han ge nĩ, federal infraconstitucional jagma, ti nén ỹ to inh mỹ vé kej ja ần ti, ti nirejtu ti lei jagma, ag ve kỹ tugnỹm há han jé Tribunal tá nỹtĩ ag, hãra ti pi kanhró nỹ mũ, ỹn tẽgtũ kãki ỹn régre ag tóg hej kej ke nỹtĩ ag ve măn jé.

§ 3º Ke nỹj ja tóg mũ nén ỹ tag ven há han jé § 2º vẽnhrá tóg nén ỹ to kãmũj ki ần ti:

I - vẽsimér to nén ỹ kajãm jé;

II - vẽsimér nén ỹ vẽnhmỹ to kajãm;

III - vẽsimér nén ỹ kajãm ge kaja tóg 500 (quinhentos) salários-mínimos ti kãfãn kỹ;

IV - vẽsimér nén ỹ to vẽnhkuprẽg măn ge tũ ti;

V - hênríkemyr nén ù to vămén kỹ han ja ăn tóg katotãn kỹ jurisprudence tóg ag kri ke ti, tỹ Superior Tribunal de Justiça ki;

VI - hênríkemyr nén ù tóg lei kãkã nỹn kỹ.

SEÇÃO IV

DOS TRIBUNAIS REGIONAIS FEDERAIS E DOS JUÍZES FEDERAIS

Art. 106. Tỹ tóg Justiça Federal kãki ke nỹtĩ:

I - ag hã tỹ Tribunais Regionais Federais nỹtĩ;

II - ag hã tỹ Juizes Federais nỹtĩ.

Art. 107. Tỹ Tribunais Regionais Federais kĩ rãnrãj ke ag tóg tỹ sete Juiz nỹtĩj mũ, japrãr kỹ nỹtĩ ag ketũmyr kejãn ag japrãr jé, ag êmã ăn tá jãvãnh kỹ, ănki Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg japrãr kỹ nỹtĩ ag jyjy vin mũ, hãra japrãr mũ ăn tóg kyrũ tỹ prỹg tỹ trinta kãfór jãj kenĩ, kar pi prỹg tỹ setenta kãfór jãj ke nĩ ti kófa tỹ:

I - pênkar ki ùn pir tỹ advogados rãnrãj jã ki prỹg tỹ dez kãfór jãj ke nĩ, kar Ministério Público Federal tá rãjrãj fã tóg prỹg tỹ dez ki rãnrãj jã ki kãfór nỹj ke nĩ gé;

II - Û ag kar tỹ juizes federais nỹtĩ sór mũ ag tóg prỹg tỹ pênkra ki rãnrãj ja nỹtĩj ke nĩ, ag rãjrãj to sin já ag ke gé, ketũmyr ùn rãnrãj há han ja ti, jag krãfin ja ag tóg.

§ 1º Lei tóg mỹ ge kej mũ juizes ag kã ù tóg êmã ù tá rãnrãj tĩg kỹ, ketũmyr ag juiz ù japrãr jé gé, Tribunais Regionais Federais kar ag hã tóg vej mũ ti hãtã rãnrãj ke ti.

§ 2º Tribunais Regionais Federais ag tóg han m̃u justiça tóg ùn jagjāgtar ag tá jun jé, ṽenhm̃an k̃y to ṽamén jé nén ù to, ki t̃y há kej ke to ākrén k̃y, ag ěmā tar̃r ñỹt̃i ān kām̃i, ṽenħkar t̃y ñenũ ān t̃y ag tóg rānr̃rāj m̃u g̃é.

§ 3º Tribunais Regionais Federais ag tóg rānr̃rāj m̃u g̃é tām̃i, ag rānr̃rāj ñỹt̃ij fā Pā jātá, ag tá ṽenhm̃an kar ṽamén fā t̃ag hynhan ja ag tóg, ti kar tóg kinhr̃āg jé jurisdicionado ti justiça kām̃i.

Art. 108. Ag hā m̃y tóg ken k̃y ñyj Tribunais Regionais Federais ag:

I - tugñym kar han jé m̃i hā:

a) ag, juizes federais ag, ěmā tá rānr̃rāj ñỹt̃i ān tá, mré Justiça Militar kar Justiça do Trabalho ag, ān ag hā tóg nén ù ṽenhm̃y k̃asir han ja tugñym k̃y vej m̃u, kar Ministério Público da União ag, tag ag m̃y tóg ñyj Justiça Eleitoral ti;

b) nén ù ṽenhm̃y han ja ān tugñym jé, kar t̃y t̃u ken jé nén ù to kajām ge ān ti, ti han ja ti, ketũm̃yr juizes federais ag ěmā ān tá rānr̃rāj ñỹt̃i tá;

c) nén ù tar̃r ki jānān jé, kar *habeas data* kato han ja ti Tribunal ki, ketũm̃yr t̃y juiz federal tóg han jan k̃y;

d) t̃y habeas corpus ti, ùn han m̃u tóg t̃y Pā'i t̃y juiz federal jān k̃y;

e) Pā'i t̃y juizes federais ag régre jān Tribunal pir tá, k̃y jag kóm nén ù ṽenhm̃y ān tugñym k̃y vej sór k̃y;

II - tugñym m̃an jé, kar ve m̃an jé, nén ù ṽenhm̃y ān ti juizes federais ag han ja ti, kar juizes estaduais ag han ja ti, ag ěmā tá rānr̃rāj ñỹt̃i ja tá.

Art. 109. Ag hā m̃y tóg ñyj juizes federais ag, nén ù tugñym k̃y han jé:

I - nén ù vènhmỹ tóg êmã mág tỹ União, kar entidade autárquica tãg hynhan ja ti, ketũmỹr empresa pública federal tóg nén ù to inh mỹ vé ken kỹ, ketũmỹr nén ù vènhmỹ han ja nĩn kỹ, mré ke ketũmỹr kato ke, hãra ti ter jan kỹ, kar rãnrhãj kỹ vènhkókén kỹ, kar Justiça Eleitoral mré Justiça do Trabalho ti;

II - nén ù vènhmỹ tóg êmã tỹ Estado estrangeiro kar ketũmỹr organismo internacional, kar êmã sĩ Município, ketũmỹr ù tóg tá ti ĩn han kỹ nĩn kỹ tá nĩn kỹ, kar êmã mág kã êmãn kỹ nĩn kỹ;

III - nén ù hynhan kỹ to vãmén kỹ, ketũmỹr rân kỹ êmã mág União tóg Estado estrangeiro ag mré, ketũmỹr organismo internacional ag mré ke gé;

IV - ag nén ù vènhmỹ han ja ti políticos ag, kar nén ù pătén jan kỹ nén kaja mág to ãkrén kỹ, ketũmỹr tỹ êmã mág União ti kar ag entidades autárquicas tãg hynhan ja ti, kar empresas públicas ag ke gé, hãra ag pi nén ù ù vej ke nỹtĩ, Justiça Militar kar da Justiça Eleitoral ag hã mỹ tóg nỹj mũ ag vem jé;

V - nén ù vènhmỹ han ja ti, tratado ketũmỹr convenção internacional ki, êmã mág kãki ven kỹ, hãra tugnỹm kar to vãmén kỹ han ja nĩ ke hãn vè êmã ù tá ketũmỹr han ra keja nĩj ke hã nê;

V-A nén ù tóg tỹ direitos humanos mỹ ke nỹn kỹ, tỹ tag jé ke nỹn kỹ § 5º vènhrá tag jagma;

VI - kato nén ù vènhmỹ han jan kỹ organização tỹ rãnrhãj fã ti, kar lei tóg nén ù han já ti, sistema financeiro kato, kar ordem econômico-financeira ti ke gé;

VII - tỹ habeas corpus ti, nén ù vènhmỹ tugnỹm kỹ han ja ti, ketũmỹr ti mã`ãg han ja tóg tỹ Pã`i nĩn kỹ, hãra ti nén ù han ja ãn tóg tỹ ti jurisdição ki ke nĩn kỹ;

VIII - jãnãn kỹ tugnỹm kỹ tarĩr jé, kar habeas data ti Pã`i federal ag nén ù vènhmỹ han jan kato, tribunais federais ag hã

tóg vej ke nỹtĩ;

IX - nén ũ vẽnhmỹ han ja ti kânva kâki, ketũmỹr ruprỹnũ kâki, Justiça Militar ag hã tóg vej mũ;

X - nén ũ vẽnhmỹ han ja ti ki kãrã kỹ, kar to vĩ mã ki ẽmãn nỹtĩn kỹ ẽmã ũ tá kãmũ kỹ, ẵki ag tóg han mũ “exequatur” vẽnhrá tag ti, estrangeiro ag ki, homologação han kỹ nỹn kar ag tóg vej mũ, ti tag ki ẽmãn ge ti, ketũmỹr ti tỹ ti papé hynhan kỹ tỹ tag ki ke Pã jãj ken kỹ;

XI - vẽnh génh kỹ kaingág ag nirejtu to.

§ 1º Nén ũ ki ẽmã mág tỹ União tóg tó ja nĩn kỹ, ẵki seção judiciária ag tóg vej mũ, ti ẽmãn kỹ tá ỉn han kỹ nĩ ja tá, União tóg ũn tó já ẵn ti.

§ 2º Nén ũ vẽnhmỹ han ja ti União kato, ẵki seção judiciária ag tóg vej mũ, ũn União tó mũ ẵn tóg ẽmãn kỹ ỉn han kỹ nĩ ẵn tá, nén ũ vẽnhmỹ tóg kej ja ẵn tá ketũmỹr ẽmã tá tó ja tá, kar ketũmỹr Distrito Federal tá.

§ 3º Lei tóg hej kej mũ nén ũ tóg tỹ Justiça Federal ag han ge nỹtĩn kỹ, kar tỹ previdência social nỹtĩn kỹ, ag tugnỹm kỹ to vãmén kỹ ven jé justiça estadual tá, ũn tó mũ sede tóg tỹ vara federal tũ nĩn kỹ.

§ 4º Vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ẵn kãmĩ, recurso han sór kỹ Tribunal Regional Federal ag hã tóg vej mũ, ẽmã tóg tỹ jurisdição tỹ Pã'i tỹ juiz tóg tỹ primeiro grau nĩn kỹ.

§ 5º Hẽrikemỹr nén ũ vẽnhmỹ tavĩ han ja nĩn kỹ direitos humanos kato, ẵki Procurador-Geral da República tóg tugnỹm há han ge nĩ, ti tỹ ki hã han jé, nén ũ tóg tỹ tratados internacionais de direitos humanos nỹn kỹ, ẵn ki ẽmã mág Brasil tóg ag mré ke nỹj ke nĩ, kỹ tóg to vĩ mũ Superior Tribunal de Justiça ag mỹ, ti tỹ hãrẽkã to vĩ há ki tóg to vĩj, ẵki tóg Justiça Federal ag mỹ nỹj ag ven jé.

Art. 110. Ễmã tỹ Estado ag, kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, hy-

nhan ja ag tóg seção judiciária ti, k̃y tóg Capital tá ñyťj m̃ũ, kar varas tóg ñyťj m̃ũ gé, lei t̃y tó m̃ũ jagma.

Rá pir. Êmã t̃y Territórios Federais m̃ĩ, kar jurisdição ti, t̃y juiz federal m̃y jãgnãn jé, t̃y ti êmã ãn tá ke ti, lei tag jagma.

SEÇÃO V

DO TRIBUNAL SUPERIOR DO TRABALHO, DOS TRIBUNAIS REGIONAIS DO TRABALHO E DOS JUÍZES DO TRABALHO

Art. 111. T̃y tóg órgãos da Justiça do Trabalho ñyťi:

I - t̃y Tribunal Superior do Trabalho ti;

II - t̃y Tribunais Regionais do Trabalho ti;

III - Juizes do Trabalho ti.

Art. 111 A- Ag Tribunal Superior do Trabalho tá rãnrhāj ke ag, hã tóg t̃y tag ñyťi, Pã'i t̃y vinte e sete Ministros ag, kuprêg k̃y ñyťi brasileiros ag k̃aki, hãra ag tóg t̃y kyrũ pr̃yg t̃y trinta e cinco kar kófa pr̃yg t̃y setenta k̃áfôr tũ ñyťi m̃ũ, kar tóg to vênhkanhrãn ja ñi ke ñi, k̃y Pã'i mág t̃y Presidente da República tóg ag jyjy vin m̃ũ, ag kar k̃aki ti k̃uju k̃áfôr ag tóg jagnê mré hej ken k̃y Senado Federal tá:

I - pênkar ki ãn pir ki t̃y advogados ag, pr̃yg t̃y dez ki rãnrhāj ñyťi ag, kar mré Ministério Público do Trabalho tá pr̃yg t̃y dez ki rãnrhāj ñyťi ag, ve k̃y vênhrá tag jagma art. 94;

II - kar ãn t̃y juizes dos Tribunais Regionais do Trabalho ag, tá rãnrhāj ñyťi ag, Tribunal Superior tóg ag jyjy vin k̃y.

§ 1º lei tóg han m̃ũ ag nénũ kinhra ãn jagma Tribunal Superior

do Trabalho ag.

§ 2º Jag hãmré ag tóg han mũ Tribunal Superior do Trabalho ag:

I - iskóra Nacional tá mỹ ge ken jé, tỹ kanhrânrân fã kar Magistrados do Trabalho ag mỹ, nénũ ù jagma ken jé tóg há nỹj, hynhan jé nenũ to kinhrăg ja ăn jagma, kar ki rânhrăj jé;

II - tỹ Conselho Superior da Justiça do Trabalho ti, ag han há nỹtĩn kỹ lei jagma, tugnỹm jé administrativas ti, orçamentária ti, financeira ti kar patrimonial da Justiça do Trabalho ti, jãmĩ kătĩg kar nón kătĩg fãn ki, tỹ órgăo central do sistema ti, jagmré nénũ to hej ken jé.

§ 3º Ag hã mỹ tóg nỹj Tribunal Superior do Trabalho ag, tugnỹm kỹ to vămén kar kajâm ra ken jé, ti kântĩg vén ja tá, to vĩ kỹ tarĩr jé, Pã`i tỹ autoridade tóg kinhra mỹ, ti han jé.

Art. 112. Lei tóg Fórum hynhan mũ êmă kēsĩr mĩ, Pã`i tỹ juiz tóg Justiça do Trabalho to vămén kar ven jé, hăra ti êmă kēsĩr tá comarcas tarĩr tũ ăn ag tóg, Pã`i tỹ juiz Tribunal Regional do Trabalho mỹ nỹtĩj mũ.

Art. 113. Lei tóg fĩj mũ constituição jagma, Pã`i tỹ ki vin jé, Pã`i mỹ nỹn jé ve kar tugnỹm jé, ti mĩ hã han há nĩn jé, ken kỹ nỹn jé, ti rânhrăj ke ăn tá ti mỹ há nỹn jé, hã tóg tỹ órgăos da Justiça do Trabalho ke tĩ.

Art. 114. Ag hã mỹ tóg nỹj mũ Justiça do Trabalho ag tugnỹm kar kajâm ra ken jé:

I - nén ù vênhmỹ to inh mỹ vé ken jé ti rânhrăj fã tá, mré vênhkar nirejtu kãmĩ kikaró ag, tar tá, kar administração pública mré kar kato êmă mág tỹ União, êmă tỹ Estados, kar êmă pir tỹ Distrito Federal mré êmă kēsĩr tỹ Municípios ag;

II - ag vēsĩmér nirejtu ti greve ki;

III - nén ù to vênhkar mỹ vej fã ag hăto ag representação sindi-

cal ke t̃i, jagmré sindicatos ag, jagmré sindicatos ag rānhrāj fā ag mré, kar sindicatos kar inh m̃y rānhrāj ke m̃u ag;

IV - jāgnān jé t̃y hāre t̃u ñn jé, habeas corpus kar habeas data ti, nén ũ han m̃u tá hānrike ñyn k̃y, ti tugñym kar tar̃ir jā ān tá

V - Pā`i ag t̃y órgāos tá nén ũ to jag kóm kinhra ñyt̃in k̃y ketūm̃yr jagmré kinhra t̃u ñyt̃in k̃y, jurisdição trabalhista ān tá, ān ki tóg ñy j m̃u vēnhrá tag jagma art. 102, I;

VI - to ṽin jé jēnkamu to, nén ũ to ti m̃y ṽi vēnhm̃y han jan k̃y, ti fe kagāg ja to, kar ti t̃y nēñu krenkren ja to, ti rānhrāj ān tugñin;

VII - nén ũ to kajām ge ṽin ge ti, administrativas ag, inh m̃y rānhrāj kem̃u ag m̃y, órgāos de fiscalização m̃y tar̃ir ñyt̃i ag, kar rānhrāj fā ag;

VIII - m̃y kajām ra ken jé nén ũ to, ti rānhrāj ja ān kaja jagtā contribuições sociais ket̃i, art. 195, I, a, e II, tag jagma, kar ti m̃y kri t̃i ũ kajām jé gé, Pā`i ag tugñym tomē to;

IX nén ũ vēnhm̃y tóg ken k̃y, ti rānhrāj fā tá, lei jagma;

§ 1º Ki hā ke t̃un k̃y, ũn e ag vēnhmré to vāmén ja ān tóg ki há ke t̃un k̃y, ānki ag tóg ũ m̃y ěg m̃y vé kej m̃u

§ 2º Hán gen k̃y, ag kā ũn pir t̃y to vāmén k̃y vēnhmré ki t̃y há ke t̃un k̃y, ketūm̃yr jag kāfān k̃y ha sór k̃y, ān ki tóg ken k̃y ñy j m̃u, jagmré hej ke k̃y ne kajām mē, Justiça do Trabalho tóg ki han jé, nén ũ ān ti, hāra tugñym vén k̃y lei jagma, ti rānhrāj fā ān kren t̃u ñn jé, kar ketūm̃yr to vāmén vén já ān to.

§ 3º T̃ygt̃y kej sór k̃y ti rānhrāj ki to ag greve ke t̃i, hāra ag rānhrāj fā tóg t̃y ũn e ag m̃y kórég han há ñn k̃y, ān ki Ministério Público do Trabalho ag tóg Justiça do Trabalho ag m̃y ve kar tugñym k̃y ki han gej m̃u.

Art. 115. Ũn tȳ Tribunais Regionais do Trabalho tá tȳ Pă'i nȳtĳ ke ag hā tóg tȳ sete juizes nȳtĳ, japrŭnprār kȳ nȳtĳ ag, kejān hā, ag nȳtĳ jan mī, kar Pă'i mág tȳ Presidente da República tóg ag jyjy vin ja nĳn kȳ, hāra brasileiros ag kākā jā ān tóg kyrŭ prȳg tȳ trinta kar pi ti kófa prȳg tȳ setenta nĳ ke nī:

I - pēnkra ki ũn pir kākĳ tȳ advogados nȳtĳ mŭ, hāra ag tóg prȳg tȳ dez anos ki rānhrāj nȳtĳ ja nĳ ke nī, kar Ministério Público do Trabalho tá rānhrāj nȳtĳ ag tóg prȳg tȳ dez ki rānhrāj nȳtĳ ja nȳtĳ ke nī gé, vēnhrá tag jagma art. 94;

II - ũ ag, rānhrāj ki ag tóg jāpryj tȳ juizes do trabalho ki kāfān jan kȳ rānhrāj há han nȳtĳ ki, jag rikén ag tóg jāpry kej ag rānhrāj ki.

§ 1º Hynhan ja ag tóg Tribunais Regionais do Trabalho ag, ũn jag-jāgtar ag nȳtĳ ja tá ag mré vāmén jé, kar ag mȳ papé vegven jé, ěmā kēsir tarĳr nȳtĳ ān kāmī, kȳ ag tóg vēnhkar tȳ nēnŭ tȳ rānhrāj mŭ, hāto ag equipamentos públicos kar comunitários ke tī.

§ 2º Tribunais Regionais do Trabalho ag tóg rānhrāj jé há nȳtĳ mŭ gé ěmā kēsir tȳ Municípios kākĳ, kȳ ag tóg Câmaras regionais hynhan, ti kar tóg kinhra nȳtĳn jé nēn ũ vej sór kȳ ti processo to.

Art. 116. Tá Varas do Trabalho kākĳ rānhrāj ke ti, Pă'i tȳ juiz pir tóg jāj mŭ.

SEÇÃO VI

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES ELEITORAIS

Art. 118. Ag hā nē órgãos da Justiça Eleitoral ag:

I - Tȳ Tribunal Superior Eleitoral ti;

II - Tribunais Regionais Eleitorais ag;

III - tỹ Juízes Eleitorais ag;

IV - tỹ Juntas Eleitorais ag;

Art. 119. Tá Tribunal Superior Eleitoral kâki rânhrăj ke ag tóg tỹ sete membros jăj ke nĩ, kuprêg kỹ:

I - vênhkuprêg fă jagma jag voto vég mẽ kar jag mỹ tó mẽ:

a) Pă'i tỹ juízes têgtũ ag Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kâki;

b) Pă'i tỹ juízes régre ag Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kâki;

II - Pă'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vin kỹ, Pă'i tỹ juízes régre ag advogados tỹ seis ag kâki, ag rânhrăj há han kar jé kanhrăn há han kỹ nỹtĩn kỹ, Supremo Tribunal Federal tóg ag jyjy vin kỹ.

Rá pir. Tribunal Superior Eleitoral tóg kuprêg kỹ făg mũ ag Pă'i tỹ Presidente kar ti nón jă Pă'i tỹ Vice-Presidente ti, kar Ministros do Supremo Tribunal Federal ag kâki, kar ag tařr fă ti Pă'i tỹ Corregedor Eleitoral ti, kar Ministros do Superior Tribunal de Justiça ag kâki.

Art. 120. Nỹtĩ ja tóg mũ Tribunal Regional Eleitoral ti, êmă tỹ Estado ag capital mĩ, kar êmă pir tỹ Distrito Federal tá.

§ 1º Tỹ Tribunais Regionais Eleitorais ag tóg hănrike tỹ, tá jag vin mũ:

I - vênhkuprêg fă jagma jag voto vég mẽ kag jag mỹ vem mẽ:

a) Pă'i tỹ juízes régre ag desembargadores do Tribunal de Justiça ag kâki;

b) Pă'i tỹ juízes ne nirejtu ag tóg ũn régre ag vênhkuprêg, Tribunal de Justiça kâki;

II - Pā'i tȳ juiz pir Tribunal Regional Federal tá, ti sede tóg jāj mū ěmā tȳ Estado ag capital mī, kar ěmā pir tȳ Distrito Federal tá, ketūmȳr ti tá Pā'i tȳ juiz federal tū nīn kȳ, ānki Tribunal Regional Federal ag hā tóg kuprēg kȳ fāg mū;

III - ti jyjy nīm kȳ, Pā'i mág tȳ Presidente ti, Pā'i tȳ juizes régre ag advogados tȳ seis ag kākī ūn kanhró ag jurídico kāmī kar rānhrāj hā han nȳtī ja ag, Tribunal de Justiça vin ja ag.

§ 2º Tribunal Regional Eleitoral tóg kuprēg mū Pā'i tȳ Presidente kar ti nón jā Pā'i tȳ Vice-Presidente ti, kar desembargadores ag kākī.

Art. 121. Lei tag tóg jagtā tá lei ū han mū, organização e competência dos tribunais kri, Pā'i tȳ juizes tȳ nirejtu ag, kar juntas eleitorais ag.

§ 1º Tribunais tá rānhrāj fā ag, kar Pā'i tȳ juizes tȳ nirejtu ag, kar mré juntas eleitorais tá ke ag, rānhrāj nȳtī ān jagma, nén ū kar ki tóg ag mȳ ken kȳ nȳj, kar ū pī ag vóg ge nī, ag nȳtī ān tá.

§ 2º Pā'i tȳ juizes dos tribunais eleitorais ag, ken kȳ tóg nȳj mū to vāmén vén kȳ, prȳg régre kāmī ag tóg tarīr mū, kar jagnón prȳg régre hārike tavī ki tóg tarīr mū, ānki ti nón kuprēg kȳ jā ān hā tóg ti rikén kā jāg kȳ hārike nȳj mū ti rānhrāj ke ān tá.

§ 3º Pi hāremūn tȳ ū ken jé há nī Tribunal Superior Eleitoral ag nén ū hár ti, hāra Constituição jagma nȳ tūn kȳ tóg tȳ ū ken jé há nī, kar *habeas corpus* ketūmȳr mandado de segurança ti.

§ 4º Tȳ Tribunais Regionais Eleitorais ag nén ū han jan kȳ, kato nén ū han sór kȳ:

I - tȳ Constituição kato ke nȳn kȳ, ketūmȳr lei jātá ke nȳn kȳ;

II - lei tóg jag kóm tó ū han nȳn kȳ, tribunais eleitorais régre ketūmȳr kāfór tá

III - to vāmén kȳ ū tóg vēnhkuprēg tū nīn jé nén ū to, ketūmȳr

hynhan jé diplomas ti vênhkuprêg fã jé, federais mỹ ketũmỹr estaduais mỹ;

IV - kunũj jé diplomas ti, ketũmỹr tãtã fãg jé mandatos eletivos ki federais kar estaduais ki;

V - mỹ hân gen jé *habeas corpus* ti, kar mandado de segurança ti, kar *habeas data* ketũmỹr mandado de injunção ti.

SEÇÃO VII

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES MILITARES

Art. 122. Tỹ tóg Justiça Militar ag órgãos nỹtĩj:

I - tỹ Superior Tribunal Militar ti;

II - tỹ Tribunais kar Juízes Militares hynhan kỹ nỹtĩ ti lei jagma.

Art. 123. Tỹ Superior Tribunal Militar ag tóg Pã'i tỹ quinze Ministros nỹtĩj mũ, rãnrãj nỹtĩ ki ag tóg kófãn mũ, Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ag jyjy vìn mũ, kar Senado Federal ag jagmré hej kej jan kỹ, kar ùn tẽgtũ ag tỹ oficiais-generais da Marinha ag kãki, kar vênhkẽgra ag oficiais-generais do Exército ag kãki, kar ùn tẽgtũ ag oficiais-generais da Aeronáutica ag kãki, ag kar tóg rãnrãj nỹtĩj ke nĩ, tỹ ag Pã'i han kỹ, kar ùn tỹ pãnkar civis ag kãki.

Rá pir. Tỹ Ministros civis nỹtĩn jé ag tóg, Pã'i mág tỹ Presidente da República hã tóg ag kuprêg ge nĩ, hãra ag tóg kyrũ prỹg tỹ trinta e cinco nỹtĩj, kar hãra pi kófa prỹg tỹ setenta tá krỹ nỹj ke nĩ:

I - ùn tẽgtũ tỹ advogados jurídicos kãmĩ ki kanhró tavĩ ãn ag, kar rãnrãj há han tavĩn ja ãn ag, prỹg tỹ dez ki rãnrãj jãn kỹ;

II - ũn régre kuprêg k̃y jag rike ag, Pã`i t̃y juízes auditores k̃aki, kar Ministério Público da Justiça Militar tá rãnrhāj ñt̃i ag.

Art. 124. Justiça Militar ag hã m̃y tóg ñy m̃ũ, ag tugñym k̃y ũn nén ũ t̃y h̃anrike ja ãn m̃y kajām ra ken jé, h̃aŋo ag crime militar ke ti.

Rá pir. Lei tag tóg jagtātá lei ũ han m̃ũ, organização kri, kar Justiça Militar ag m̃y tóg ñy m̃ũ ag h̃arenk̃y rãnrhāj ke ti.

SEÇÃO VIII

DOS TRIBUNAIS E JUÍZES DOS ESTADOS

Art. 125. Êmã t̃y Estados ag tóg h̃arenk̃y Justiça han gen vin, tug-ñym há han k̃y Constituição jagma.

§ 1º Ag hã m̃y tóg ken k̃y ñy, ag h̃arenk̃y tribunais vin ge ti êmã t̃y Estado Constituição k̃aki, hã tóg t̃y lei de organização judiciária ñi, t̃y Tribunal de Justiça ag han vén ja ti.

§ 2º Ag hã m̃y tóg ñy, êmã t̃y Estados ag instituição t̃y vênh jo vin jé inconstitucionalidade de leis jagma, kar t̃y estaduais ketũm̃yr municipais ag nén ũ hár vegven jé, Constituição Estadual jagma, h̃ara pi ke ñy m̃ũ legitimação han jé órgão pir jagma.

§ 3º Lei estadual tóg han jé há ñi, to vămén k̃y Tribunal de Justiça ag mré, kar Justiça Militar estadual ag, hynhan vén k̃y primeiro grau ki, Pã`i t̃y juízes de direito kar Conselhos de Justiça ag, nón han ja ti segundo grau ti, ag h̃an tóg han jan k̃y Tribunal de Justiça ketũm̃yr Tribunal de Justiça Militar ag, êmã t̃y Estados tá militar ag rãnrhāj ñt̃i ag vinte mil k̃áfôr j̃an k̃y Lei estadual jagma.

§ 4º Ag hã tóg han m̃ũ Justiça Militar estadual ag tugñym kar kajām ra ken jé, êmã t̃y Estados k̃aki t̃y purisa ag, nén ũ vênhm̃y han jan

kỹ crimes militar ti lei jagma, kar nén ù tỹ ações judiciais ti atos disciplinares militares kato, hãra tóg júri hã mỹ nỹj mũ, ù tóg tỹ civic jãn kỹ, ag hã mỹ tóg nỹj ag tugnỹm kỹ kunũj jé Pã'i tỹ jyjy ki militar ti, kar ti to vẽnhanhrân ân ti hãto ag graduação das praças ke tĩ.

§ 5º Ag hã mỹ tóg nỹj mũ juizes de nirejtu ag, kar juizo militar ag mỹ, tugnỹm kar kajãm ra ken jé, ti pir mỹ, nén ù tỹ crimes militares han ja ân ti civis ag kato, kar nén ù tỹ ações judiciais ti atos disciplinares militares ân kato, kar tóg Conselho de Justiça ag mỹ nỹj mũ Pã'i mág tỹ juiz de nirejtu ti, tugnỹm kar kajãm ra ken jé crimes militares ân ti.

§ 6º Tribunal de Justiça tóg rãnrhãj jé há nỹj êmã kēsir tỹ Municípios ag kãmĩ câmaras regionais hynhan kỹ, ti kar tóg kinhra nỹtĩn jé nén ù vej sór kỹ ti processo to.

§ 7º Hynhan ja ag tóg Tribunal de Justiça ag, ùn jagjãgtar ag nỹtĩ ja tá ag mré vãmén jé, kar ag mỹ papé vegven jé jurisdicional ti, êmã kēsir tarĩr nỹtĩ ân kãmĩ, kỹ ag tóg vẽnkar tỹ nénũ tỹ rãnrhãj mũ, hãto ag equipamentos públicos kar comunitários ke tĩ.

Art. 126. Tribunal de Justiça ag mré vãmén kỹ ki tỹ há ken jé conflitos fundiários ke tĩ, hynhan ja ag tóg varas ti jé ke ti, agrárias ag mỹ.

CAPÍTULO IV

DAS FUNÇÕES ESSENCIAIS À JUSTIÇA

SEÇÃO I

DO MINISTÉRIO PÚBLICO

Art. 127. Ministério Público ag tóg nỹtĩg Pã nĩ, jurisdicional do Estado hã jé, ag tỹ ordem jurídica já nỹtĩg kỹ han jé, ti kar mỹ ù kuprêg mẽ, tỹ vênhkar tũ nĩn jé ketũmỹr ùn pir mỹ ke gé.

§ 1º - Hã tóg tỹ hynhan vén kỹ nỹtĩ Ministério Público tóg jagma han jé, jagmré tỹ ùn pir nỹtĩn jé jan pipin mẽ kar vêsóki rãnhraj jé.

§ 2º Ministério Público ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ ag hẽrenkỹ rãnhraj ke ti, kar tarĩr ke ti, tugnỹm kỹ han jé art. 169 jagma, Poder Legislativo mỹ han ra ken jé kar tỹ tũ ken jé cargos kar serviços auxiliares ti, concurso público jagma ketũmỹr provas kar títulos ti, hẽrenkỹ ag rãnhraj kysẽ kygjãm ge ti, kar rãnhraj já ãn jagfy ãkrén jé, ãnki lei tóg han ra kej mũ organização kar funcionamento ãn mỹ.

§ 3º Ministério Público hã tóg han mũ to ãkrén kỹ, hẽrenkỹ to nén ù kygjãm ge ti lei de diretrizes orçamentárias jagma.

§ 4º Ministério Público ag jãnã tun kỹ, hãre tỹ jãnkamu ti , ãn ki lei tóg prỹg fĩj, ãn jagma tóg nỹj mũ lei de diretrizes orçamentárias ti, kar Poder Executivo ag hã tóg fĩj mũ ti kaja tỹ prỹg ãn tá jun ge ti, lei orçamentárias jagma, ãn ki ag hã tóg ti kaja fĩj mũ, ti prỹg ãn tá jun ge ti, vênhrá tag jagma § 3º.

§ 5º To vãmén vén jan kỹ ti kaja to, artigo tag jagma, hãra jãtá nỹn kỹ vênhrá tag jagma § 3º, Poder Executivo tóg ki han mũ ti jagmré hã ken kỹ nỹn han jé ãn ti orçamento anual ke tĩ.

§ 6º Orçamentárias tóg jagmré ke nỹn kỹ, ne pi nén ù tỹ jãnkamu fón ke nĩ, kar pi kãfãn ge nĩ, ti kaja ãn tỹ lei de diretrizes orçamentárias ãn jagma, hãra ag to vãmén vén kỹ hej ke jan kỹ, jãnkamu ãn fón ge ãn ti, hã to ag suplementares ou especiais ke tĩ.

Art. 128. Ministério Público ag tóg ag mỹ ke mĩ vej:

I - Ministério Público da União ag hã tóg kinhra nỹtĩj mũ:

a) Ministério Público Federal ti;

b) Ministério Público do Trabalho ti;

c) Ministério Público Militar ti;

d) Ministério Público ti êmã pir Distrito Federal kar Territórios ti.

II - Ministérios Públicos êmã tỹ Estados mĩ.

§ 1º Ministério Público da União ag Pã'i tóg tỹ Procurador-Geral da República jã, Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ti jyjy nĩm ge nĩ, ãn tỹ rãnrãj nỹtĩ ag kãki, hãra tóg kyrũ tỹ trinta e cinco anos jãj ke nĩ, Senado Federal ag tỹ to vãmén vén kỹ jagmré hej ke fãn kỹ ti kuprêg kỹ, ti tỹ prỹg régre ki tarĩr jé, kar ag tỹ ke mãn jé.

§ 2º Hêrenkỹ Pã'i tỹ Procurador-Geral da República tỹ tãtã fãg gen kỹ ag tóg, Pã'i mág tỹ Presidente da República ti ag vin kỹ, ãn ki Senado Federal ag kãki tóg jag kãfãn kỹ hej kej ke nỹtĩ.

§ 3º Ministérios Públicos ag êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti mré êmã kêsir tỹ territórios ag mré, ag hã tóg ã tégtu jyjy vin mũ, ãn jágmré rãnrãj nỹtĩ ki ãn kãki lei jagma, tỹ Procurador-Geral tóg ag kuprêg ja nĩn kỹ, ketũmỹr Pã'i tỹ Chefe do Poder Executivo ti hã ti jyjy nĩm kỹ, ãn ki tóg prỹg régrê ki rãnrãj, kar prỹg hãrike ki ke gé.

§ 4º Procuradores-Gerais ag êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal mré Territórios ag tóg tãtã jag fãg jé tóg há nỹtĩ, ag tỹ jag kãfãn kỹ hej ken kỹ Poder Legislativo tá, lei complementar jagma tóg nỹj ke nĩ.

§ 5º Leis tỹ jagtãn jé Êmã mág tỹ União ti kar êmã tỹ Estados ag, hã tóg tỹ Procuradores-Gerais ag hár nỹtĩj mũ, kar ag hã tóg vin mũ, hêrenkỹ nỹtĩj ke ti, atribuições ti kar estatuto ti Ministério Público kar mĩ:

I - ken kỹ nỹj ke ti:

a) kófãn kỹ nỹj ke ti, prỹg régre jagma rãnrhãj kỹ jãn kỹ, pi ti rãnrhãj jã ãn kren mũ, tỹ judicial transitada ãn jagma ke tũn kỹ;

b) ù pi ti vóg ge nĩ, tỹ ãn e ag tognĩn ke tũn kỹ, hãra Ministério Público ag hã tóg ti kutãm jé há nỹtĩ, jag kófãn kỹ hej ken kỹ, ãn ki tóg ken kỹ nỹj, ti tỹ vẽnħ jo ù fãg jé ti mỹ tugnỹm jé;

c) pi hẽrenkỹ tỹ sĩ ken jé há nĩ, ketũmỹr tarem jé há nĩ gé ti kaja ti, ken kỹ tóg nỹ vẽnħrá tag jagma art. 39, § 4º, kar tag ag jagma ke gé arts. 37, X e XI, 150, II, 153, III, 153, § 2º, I.

II - tag jagma pi han jé há nĩ:

a) mãn jé, nén ù kar to ti jyjy kar ketũmỹr véké nén ù to vĩ kỹ, honorários ti kar processuais kaja ti;

b) han tĩ kar ki rãnrhãj jé advocacia ki;

c) mré tỹ vėsũn jé nénũ vẽnħ kej fã tá, lei tag jagma;

d) rãnrhãj ti, ti ver nẽ han mẽ nĩ ra, vẽnħkar mỹ rãnrhãj jé função pública tá, hãra tỹ magistério nĩn kỹ;

e) rãnrhãj ti político-partidária ki;

f) ti kaja mãn ti, nén ù kar to ti jyjy kar ketũmỹr véké nén ù to vĩ kỹ, ti jagtã mãn ti pessoas físicas ki, kar entidades públicas ki ketũmỹr privadas ki, hãra ti lei jagma ken kỹ nỹn kỹ.

§ 6º Ag hã mỹ tóg nỹj mũ Ministério Público tá rãnrhãj nỹtĩ ag, vẽnħrá tag jagma art. 95, rá pir V.

Art. 129. Hã tóg tỹ tá ke nỹtĩ institucionais do Ministério Público tá:

I - han jé, kãtã, ação penal pública ti, lei jagma;

II - tarĩr jé ti ken kỹ nỹn jé, Poderes Públicos ti, kar ti kar mỹ rânhrăj fã ti, ag kinhra nỹtĩn jé ag nirejtu ti Constituição jagma hynhan jé ti ken kỹ nỹn jé ù tóg vóg tũ nĩn jé;

III - hynhan jé inquerito civil ti kar ação civil pública ti, tarĩr jé ù tóg to nĩgãn tũ nĩn jé, patrimônio público kar social ti, kar meio ambiente ùn pir mỹ, kar jagmré ùn e ag mỹ ke gé;

IV - hynhan jé ação tỹ inconstitucionalidade ti, ketũmỹr jé ken jé intervenção ti ãmã mág tỹ União mré ãmã tỹ Estados ag, nén ù to hãnrike ãn ti, Constituição jagma;

V - já nỹtĩg kỹ tarĩr jé, judicialmente kãmĩ ěg nirejtu ti, kanhgág kar ag interesses ti;

VI - han kar jăgnăn jé, administrativos to nén ù ti han jé, to vĩ kar tomăn jé ag kafăn ti mỹ ge ken jé, hărenkỹ han ge ti, lei tỹ jagtăn kỹ nỹn kỹ;

VII - han jé tarĩr jé tar mĩ purisa ag rânhrăj ti, lei tỹ jagtăn kỹ nỹn kỹ jãmĩ artigo tóg kótĩg vén mũ ãn jagma;

VIII - inh mỹ nén ù vẽnhmỹ vé ken jé, hăto ag investigatórias ke tĩ, kar ketũmỹr inquerito policial han jé, to rân kỹ nĩ ãn ti, jurídicos jagma kar manifestações processuais ti;

IX - rânhrăj jé ti função ù kăki, ti tỹ hăjé kanhrăn kỹ jăn kỹ, hăra ti pit o vĩ ke nĩ representação judicial ti, kar ketũmỹr inh mỹ vé ken jé jurídica tỹ entidades públicas tá.

§ 1º To vĩ kỹ ken kỹ nỹn jé Ministério Público ag mỹ, ações civis han jé vẽnhră tag jagma, hăra pi ù ag mỹ hán kej ke nĩ, jag hă rike nỹj ja tóg, ke tóg tĩ vẽnhră tag ti Constituição lei kăki.

§ 2º Ag rânhrăj jé função ù ki Ministério Público kătá, ùn tá rânhrăj nỹtĩ si ag hă mỹ tóg há nỹj mũ, hăra ag tóg ěmă sĩ tá rânhrăj nỹtĩ ãn tá ěmă nỹtĩ mũ, hăra ag jăjă tỹ chefe hă tóg hej kejn ke nĩ;

§ 3º Hārenkȳ rānrhāj jé Ministério Público kākī, concurso público han ge tóg nȳtī, kar tóg ti to kanhrān ja ān venven ge nī, kar tóg ken kȳ nȳj Ordem tȳ Advogados tȳ ěmā mág Brasil ag ven jé gé, kar tóg prȳg tēgtū kākī rānrhāj ja nȳj ke nī jurídica ki, kar tóg ti jyjy tóg tá rán kȳ nī tugnȳm ge nī.

§ 4º Aplica-se ao Ministério Público, no que couber, o disposto no art. 93. Ag mȳ tóg ken kȳ nȳj Ministério Público mȳ, nén ũ tóg ken kȳ, art. 93 jagma.

§ 5º Ag tȳ tugnȳm kȳ vin há han jé Ministério Público ag, tȳ to furũn kȳ tȳ mrānh ken jé.

Art. 130. Kākī rānrhāj nȳtīj fā ag Ministério Público tá, mré Tribunaís de Contas kākī, ag hynhan jé tóg nȳj ti kar mȳ ti nirejtu to ven jé, hán gen jé kar ti mȳ rānrhāj ra ken jé.

Art. 130-A. Tȳ Conselho Nacional do Ministério Público ag tóg quatorze membros jāj mũ Pā`i mág tȳ Presidente da República tóg ag jyjy vin mũ, hāra ũn e ki jag kāfōr ag vēnhkuprēg fā ki Senado Federal tá, ag tȳ prȳg régre ki tarīr jé, ketūmȳr ag hārike ki tarīr mān jé ken kȳ:

I - tȳ Procurador-Geral da República tóg já jāj

II - Ministério Público ěmā mág tȳ União tá rānrhāj jā tȳ vē-nhkēgra ag, ti ag mȳ ken kȳ nȳn jé ag āmākā rānrhāj jé;

III - ũn tēgtū ag Ministério Público ěmā tȳ Estados tá rānrhāj jé;

IV - Pā`i tȳ juízes régre ag, hāra ag kā ũn pir jyjy nĩm ge tóg nī Supremo Tribunal Federal ti, ũ tóg tȳ Superior Tribunal de Justiça ag ti jyjy nĩm ge nȳtī;

V - advogados régre ag jyjy vin ja ag tóg Conselho Federal ag tȳ ordem dos advogados do Brasil ag;

VI - ũn régre tȳ cidadão jurídico kāmī kanhrā ag vin ja ag tóg,

Câmara dos Deputados ag tóg ùn pir jyjy nĩm, kar Senado Federal ag tóg ù jyjy nĩm mũ gé.

§ 1º tỹ membros do Conselho ag, Ministério Público kãki, ag hã tóg ag jyjy vin mũ Ministério Público ag, lei tag jagma.

§ 2º Ag hã mỹ tóg nỹj mũ Conselho Nacional do Ministério Público ag, tugnỹm kar tarĩr jé administrativa tá kar financeira ti Ministério Público kãki, kar hynhan há han jé ag rãnrhãj fã ti:

I - tarĩr jé vėsóki rãnrhãj há han ti kar administrativa tỹ Ministério Público ti, hynhan jé nén ù kar ti, ag kinhra ãn jagma, ketũmỹr hynhan ra ken jé;

II - tarĩr jé rân kỹ nỹ ãn ti art. 37 tá, kar ven jé, vėsóki hynhan jé ketũmỹr ù tóg tovĩn kỹ, ti ki hã ke nỹ ven jé atos administrativos ti, ag hynhan ja ti membros ketũmỹr órgãos ãn tỹ Ministério Público tỹ ãmã mág União kar ãmã tỹ Estados ti, hãra tỹ tũ ken jé há nỹtĩ gé, kar vegve mẽn jé ketũmỹr mỹ kurã fin jé, ag hynhan há jé lei tag jagma, ti kaja kajãm tũ nĩn jé Tribunais de Contas ag mỹ;

III - génh jé kar ki kanhrãn jé ù tóg ag tovĩn kỹ tá rãnrhãj nỹti ãn ag, ketũmỹr órgãos ag tỹ Ministério Público ti ãmã mág tỹ União ki ketũmỹr ãmã tỹ Estados ti, kar ketũmỹr ag rãnrhãj kato, ù mỹ kórég han mã ti rãnrhãj ki, kar tugnỹm jé instituição tá, kar han jé há nĩ processos kunũnh kỹ ù tá tugnỹm kỹ han jé sanções administrativas ti, hãra tóg nỹj mũ ti vẽnħ jagfỹ ùn to kanhró ù fãg jé ti jagfỹ fěfěn jé;

IV - ve mãn jé, vėsóki ketũmỹr ve mãn ra ken kỹ, ag rãnrhãj ti Ministério Público tỹ ãmã mág União ketũmỹr ãmã tỹ Estados ag, prỹg pir kãmĩ tugnỹm kỹ hynhan ja ti;

V - vẽnhrãn kỹ kãmén jé prỹg pir kãmĩ, tagmĩ tóg han jé há nĩ ke kỹ Ministério Público ag nén ù hár ti, ãmã mág kãki kar Conselho ag, kỹ vẽnhrá tóg jagma tĩg mũ art. 84, XI.

§ 3º Conselho ag hã tóg kâki vênhkuprêg kỲ fãg mũ, Corregedor nacional pír, Ministério Público tá rânhrăj nýtĩ kâki, ti ken kỲ nỲn jé, kar ag nén ũ kar hynhan fê ti lei jagma:

I - ag tá junjun kỲ ag vegven jé nén ũ vênhmỹ tóg ken kỲ, Ministério Público kâki rânhrăj nýtĩ ag to, kar ag mré rânhrăj nýtĩj fê ag ke gé;

II - Conselho ag mỲ rânhrăj kỲ hynhan jé, nén ũ kar tugnỲm jé;

III - vênhrán kỲ to vĩn jé ketũmỹr ũ jyjy fin jé Ministério Público kâki rânhrăj jé, ag mỲ ag tỳ ne ki rânhrăj ke fi kỲ, kar vênhrán kỲ to vĩn jé órgăos tỳ Ministério Público ag mỲ.

§ 4º Pă'ĩ tỳ Presidente do Conselho Federal da Ordem dos Advogados tỳ ẽmă mág Brasil vênhrán kỲ jănăj mũ Conselho ag mỲ.

§ 5º Leis tỳ ẽmă mág União kar ẽmă tỳ Estados ag tóg hynhan ouvidorias tỳ Ministério Público ti, jé kanhrăn ja ag tá junjun kỲ ag vegven jé nén ũ vênhmỹ tóg ken kỲ, membros ketũmỹr órgăos tỳ Ministério Público kâki rânhrăj nýtĩ ag to, kar ag mré rânhrăj nýtĩj fê ag ke gé, Conselho Nacional tỳ Ministério Público ag mỲ jăgnăj ke nĩ.

SEÇÃO II

DA ADVOCACIA PÚBLICA

Art. 131. Tỳ Advocacia-Geral da União ag tóg tỳ, vênhra hã ketũmỹr órgăo ũ ag jagma, ẽmă mág União ag já nýtĩ, judicial ketũmỹr extrajudicialmente jagma, kỲ tóg ag mỲ nỲj lei han ja jagma hêrenkỲ rânhrăj ke ti, ag tỳ rânhrăj han há han jé jurídico do Poder Executivo kâki.

§ 1º Tỳ Advocacia-Geral ẽmă mág União ag Pă'ĩ chefe tóg tỳ Advo-

gado-Geral ěmā mág União nŷ, Pā`i mág tŷ Presidente da República tŷ ti jyjy nŷm ja kyrŷ ketŷmŷr tytāg prŷg tŷ trinta e cinco, jé kanhrān ja ti vĕnhkar tóg ti ki karó.

§ 2º Hĕrenkŷ ki rānhrāj kāmāj jé ěg to vāmĕn nŷtŷ tag ti artigo tag kāmŷ, concurso público han ge nŷtŷ kar jé kanhrān kŷ jāj ke nŷ gé.

§ 3º Kajām ra ken jé nĕn ũ ki neve nŷn kŷ natureza tributária ki, mŷ han ra ken jé ag hā mŷ tóg nŷj Procuradoria-Geral tŷ Fazenda Nacional ag, ag tŷ lei jagma han jé.

Art. 132. Pā`i tŷ Procuradores ěmā tŷ Estados kar ěmā pir tŷ Distrito Federal, ag hā tóg vinvin mŷ rānhrāj jé carreiras ki, hāra ki rānhrāj kāmāj jé tóg concurso público han ge nŷtŷ kar hā jé kanhrān kŷ jāj ke nŷ gé, kar Ordem tŷ Advogados ěmā mág Brasil ag tóg jagmré vej ke nŷ ti kar ki, ag hā tóg tá hynhan mŷ representação judicial ti kar consultoria jurídica ti, ag unidades federadas tarŷr nŷtŷn mŷ.

Rá pir. tŷ Pā`i tŷ Procuradores ag mŷ ke vĕ rá tag jagma, kar tóg ag mŷ kenkŷ nŷj mŷ, prŷg tégtŷ tŷ ki cargos de carreira jān kŷ, tŷ tugnŷm ag tóg ti rānhrāj há han jā ti órgāos ag mŷ, corregedorias ag tŷ to vĕnhrān kar, relatório ke tŷ ān han kar.

SEÇÃO III

DA ADVOCACIA

Art. 133. tŷ advogado tóg indispensável jā administração da justiça kākŷ, ti vóg mĕ ti nĕn ũ tó vāmĕn hā tŷ ag atos ke tŷ, kar manifestação ke tŷ gé, kar ti rānhrāj jā ān tá, lei tag jagma.

SEÇÃO IV

DA DEFENSORIA PÚBLICA

Art. 134. Tỳ Defensoria Pública tỳ instituição jã Pã nĩ, ti tỳ han jé jurisdicional ti êmã tỳ Estado ag mỹ, ag hã mỹ nỹn jé to vămén jé kar tỳ rânhrāj jé regime democrático ti, ken kỹ nỹn jé, mỹ jagma hynhan ra ken jé jurídica ki, hynhan jé direitos humanos ag jagfý, judicial kar extrajudicial kar mĩ, ùn pir nirejtu ketũmỹr jagmré ùn e ag mỹ ke vế, ti kar ki, ne kajām mế.

§ 1º Lei tỳ jagtān fã tóg vinvin há han mữ, kar Defensoria Pública êmã mág tỳ União mỹ kar êmã pir tỳ Distrito Federal kar Territórios ag, tỳ tũ ken jé, ag tỳ normas gerais ti vinvin há han ja ti êmã tỳ Estados kāmĩ, cargos tỳ carreira ti, ag rânhrāj kāmāg mữ kã kar ag vóg tũ nĩg jé kar pi ù tỳ indivisibilidade ke nĩ institucionais jã tỳ.

§ 2º Tỳ Defensorias Públicas Estaduais ag mỹ tóg kenkỹ nỹj ag hynhan jé administrativa ti kar to vămén jé orçamentária ti lei tỳ fi ja ãn ti hã tóg ag lei de diretrizes orçamentárias ki, kar tóg jagma ken kỹ nỹ gé art. 99, § 2º ki.

§ 3º Ag hynhan jé vênhrá tag jagma § 2º ti, Defensorias Públicas ag êmã mág tỳ União ti, kar êmã pĩr tỳ Distrito Federal ti.

§ 4º Hã tóg tỳ princípios institucionais nỹtĩ Defensoria Pública kãki, kar unidade ti, kar pi pipin ge nĩ, kar tá rânhrāj nỹtĩ ag tóg hynhan jé há nỹtĩ kãki, vênhrá tag jagma art. 93 kar inciso II tỳ art ti. kar 96 tỳ Constituição Federal kãki.

Art. 135. Û tỳ rânhrāj fã ag hã tóg tỳ carreiras disciplinadas nỹtĩ, Seções II ti, kar Capítulo III ti, tag ag hã tóg jãnkamũ gỹjũ kej mữ, vênhrá tag jagma art. 39, § 4º.

TÍTULO V

DA DEFESA DO ESTADO E DAS INSTITUIÇÕES DEMOCRÁTICAS

CAPÍTULO I

DO ESTADO DE DEFESA E DO ESTADO DE SÍTIO

SEÇÃO I

DO ESTADO DE DEFESA

Art. 136. Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg ti han jé há nĩ, Conselho da República kar Conselho tỹ Defesa Nacional ag vĩ mã kar decreta kej mũ, nén ù vẽnhmỹ tỹ kej hán kỹ ketũmỹr ke nỹn kỹ, purisa ag jãgnãn jé ag tỹ tarĩr jé, jag tỹ hẽnrike tũ nĩn jé, ti vẽnhkar mỹ há tĩn jé, ketũmỹr nén ù vẽnhmỹ ù to, hãremũn ta kutã kỹ fãn kỹ, kãkan kỹ ãn kókinkén kỹ ga kri.

§ 1º Tỹ decreto tóg ken kỹ estado tỹ defesa ti hãrekã tũ kej ken fi mũ, kar tóg ag hãtã kar hãmĩ tarĩr ke fĩj, lei jagma, ag tỹ hãrenkỹ han ge to vãmén jé, tag jagma:

I - ù han ge tũ nirejtu jagma:

- a)vẽnhmãn kỹ vãmén, tỹ ver associações kãki hár kỹ;
- b)reunião, ainda que exercida no seio das associações;
- c) ù mỹ ven vãnħ nén ù rân kỹ jãnnãn kỹ;

d) sigilo de correspondência;

e) ã mỹ tó vánh jag mỹ vênhvĩ fón kỹ, kar telefone jagma;

II - Pã'i tỹ governo tód vênh jo vin ja ag tỹ nén ã tỹ rãnhrāj jé, bens kar serviços públicos ke tĩ, nén ã vênhmỹ tóg hênrike nỹn kỹ, êmã mág tỹ União ag hã tóg nénũ tóg kórég kỹ vej mũ.

§ 2º Pi kurā tỹ trinta pátén ge nĩ estado tỹ defesa ti, hãra tóg hã fi măn jé há nĩ gé kurā tỹ trinta ti, ag tugnỹm kỹ ve măn kỹ decretação ti.

§ 3º Ti ken kỹ nỹn kỹ estado tỹ defesa ti:

I - ã tóg nĩfénh kỹ tĩg nén ã vênhmỹ han ja to Estado kato, ãn ti nĩfénh ra keja ăn tóg, hã tỹ tóg Pã'i tỹ juiz mỹ tój ke nĩ, ti tỹ ti tovāj jé mĩ hã nỹ tũn kỹ, nĩfénh kỹ jã ăn ti, ăn ki nĩfénh kỹ jã ja ăn hã tóg kikaró nỹ, ti tỹ exame tỹ corpo de delito han sór kỹ purisa ah mỹ;

II - ti mỹ nén ã tó jé tóg papé ki rán kỹ nỹ ke nĩ, Pã'i jagma, ti hân-rike ăn ti kar ti krĩ vánhmỹ ăn ti, ag tỹ ti kãgmĩ kỹ ti nĩfénh ăn hã ki;

III - ã nĩfénh ketumỹr ã kãgmĩ pi kurā tỹ dez kãfăn ge nĩ, tỹ pã'i tóg han ra ke tũn kỹ Poder Judiciário jagma;

IV - pi nĩfénh kỹ jã ăn mỹ hán kej ke nĩ tĩ ã mré vămén sór kỹ.

§ 4º Ken kỹ tóg nỹj estado tỹ defesa ti, kar ti prỹg ăn tỹ téj ke măn jé, Pã'i mág tỹ Presidente da República ti, vinte e quatro horas kãmĩ, ăn ki tóg Congresso Nacional ag mỹ tój ke nĩ nén ã tóg hênrike ăn ti.

§ 5º Congresso Nacional tỹ nĩfénh kỹ jãn kỹ recesso tugnĩn, japrār ja ag tóg mũ kurā tỹ pẽnkar kãmĩ.

§ 6º Congresso Nacional tóg tugnỹm mũ ken kỹ nỹ ăn ti, kurā tỹ pẽnkar tỹ pẽnkar kãki ti ag tá jun kar, ăn ki tóg rãnhrāj nỹtĩ mũ estado de defesa tóg ver ken kỹ nỹn kỹ.

§ 7º Mỹ hán gen kỹ decreto ti, hãtỹ tóg tũ kej estado de defesa ti.

SEÇÃO II

DO ESTADO DE SÍTIO

Art. 137. Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg, Conselho da República kar Conselho de Defesa Nacional ag vãmer māj mũ, ãn ki tóg Congresso Nacional ag mỹ to vĩj mũ ti han jé decreto tỹ estado de sítio ti tag ki:

I - nén ù vẽnhmỹ tavĩ tóg hênrikej hán kỹ êmã mág ki ketũmỹr nén ù ãn tóg estado de defesa ãn kãfãn kỹ;

II - Guerra tóg kej ke nỹn kỹ ketũmỹr kafãn kỹ kar jag vóg kỹ mukã tỹ êmã ù tá ke ag mré estrangeiro ag.

Rá pir. Pã'i mág tỹ Presidente da República, tóg to vĩn kỹ han jé estado de sítio ti ketũmỹr ti prỹg tỹ téj ken jé, ránrán kỹ tóg jãnãj mũ ne tugnĩn ke ãn ti, kỹ o Congresso Nacional ag tóg tugnỹm kỹ jag kãfãn kỹ hej kej ke nĩ.

Art. 138. Dereto tỹ estado de sítio tóg ti prỹg kar kysã tỹ hãtã jun ge tój ke nĩ, hẽrenkỹ han ge ti kar garantias constitucionais tóg tá ken kỹ nỹj ke ti, kar rãn kỹ venven ãn ki Pã'i mág tỹ Presidente da República tóg jãnãj mũ hẽrenkỹ hynhan jé, kar hãtã kãgmỹj ke ti.

§ 1º Estado de sítio ti, tag jagma art. 137, I, pi decreto jagma kysã pir pãtén ge nĩ, kar pi tỹ téj kej ke nĩ, to vĩ pir kãmĩ jag kãfãn kỹ tỹ téj kej vãn, vẽnhrã tag jagma inciso II, hãra tóg decretado tĩg guerra tóg ke nỹ ãn kãmĩ, ketũmỹr jag vóg kỹ mukã tỹ êmã ù tá ke ag mré estrangeiro ag.

§ 2º To vĩn kỹ estado de sítio ti Pã'i tỹ parlamentar ag rãnrhãj nỹtĩ tũn kỹ recesso tugnĩn, kar Senado Federal ag Pã'i mág ti, hãtỹ tóg

japrũgrprār mũ Congresso Nacional tá vẽnhmãn kỹ vãmén jé kurā tỹ pẽnkar kāmĩ, nén ỹ vẽnhmỹ tóg ke nỹ ần tugnỹm jé.

§ 3º Tỹ Congresso Nacional tóg rãnhrāj mũ tá krỹg tomā to medidas coercitivas ti.

Art. 139. ken kỹ nỹn kỹ estado de sítio ti vẽnhrá tag jagma art. 137, I, ỹ ag kato nén ỹ tag han gen hã tóg nỹj:

I - mỹ tag ki nỹtĩm nĩ ke ja tá nỹtĩn jé;

II - ũn nén ỹ vẽnhmỹ sĩ han ja tóg ỉn ỹ tá nĩgfẻnh kỹ nỹtĩj mũ;

III - ỹ tóg vugvóg tũ nĩn jé correspondência ti, ỹ tóg mã tũ nĩn jé jagmré vãmén ti, nén ỹ tóg ke nỹ ần tugtón jé kar venven jé mỹ hán ge mã, radiodifusão kar televisão ti, lei jagma;

IV - tỹ ke tũg ke tũ nĩn jé vẽnhmãn kỹ jagmré vãmén ti;

V - vẻnh ỉn kāmĩ nẻnũ gẻnh ti;

VI - vẻnh kar rãnhrāj fã tá tỹ kera ke tũ nĩn jé;

VII - ver ỹ tỹ nẻnũ tỹ rãnhrāj jé.

Rá pir. Pi ken kỹ nỹ vẻnhrá tag jagma inciso III Pã'i tỹ parlamentares ag to vãmén fã ần tugtón jé difusão ti ag ỉn tỹ Legislativas tá,

SEÇÃO III

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 140. Tá Congresso Nacional tá líderes partidários ag tóg

mã kỹ jănāj mũ hynhan jé Comissão kăki, membros tỹ pênkar ag tóg ag mré tugnỹm kar hynhan mũ nén ù to vẽnhmỹ ân to estado tỹ defesa mré estado de sítio ti.

Art. 141. Tũ ke kỹ nỹn kỹ estado tỹ defesa ketũmỹr estado de sítio ti, ân ki tóg to ke kar ân tóg tũ kej mũ gé, ù tỹ han ja ân ag mỹ tóg nỹj mũ ne kajām tũ nĩn jé executores kar agentes ag.

Ti rá pir. Estado de defesa ketũmỹr estado de sítio tỹ krỹ krỹ ken kỹ, pã'i mág tỹ Presidente da República vỹ tu vẽnhră ù han kỹ congresso ra jănāj ke nĩ, ti ne han jé tu.

CAPÍTULO II

DAS FORÇAS ARMADAS

Art. 142. Tỹ Forças Armadas ti, hynhan kỹ nỹti ag Marinha ag tỹ, kar Exército ti mré Aeronáutica ag, tỹ ag tóg instituições nacionais nỹti tũ ke mã, vinvin kỹ nỹti ag jag nón disciplina jagma, Pã'i mág tỹ Presidente da República krām nỹtĩj mũ, ěmă mág jagfỹ nỹti kỹ tarĩr jé, ù tóg to nĩgân tũ nĩn jé poderes constitucionais to, nén ù tóg hẽnriken kỹ lei kar ordem jagma.

§ 1º Lei tag tóg jagtân normas gerais ti hẽnrenkỹ hynhan ge ti, mỹ ge ken jé kar rânhrăj jé Forças Armadas ag.

§ 2º Pi ke tĩj *habeas corpus* ti militares ag nén ù tỹ hẽnrike kỹ kajām ge ti.

§ 3º Forças Armadas kătă rânhrăj fă ag jyjy tóg tỹ militares nỹti, hăra tóg ag mỹ ken kỹ nỹj lei tóg fin kỹ.

I – purisa militar tỹ ag já jă ân ti, cargos nỹti ag, tóg nirejtu nỹti kar nén ù kajām jé gé, Pã'i mág tỹ Presidente da República hă tóg tugnỹm mũ kar Pă'i tỹ oficiais rânhrăj nỹti ag, da ativa ag, purisa tóg ti japrăr tumăg jă ti to ag reserva ke ti, ketũmỹr purisa

kófa tỹ rānhrāj jā ān ti ke gé, ag hā mỹ tóg nỹj mũ títulos kar postos militares ti, kar ag mré rānhrāj nỹtĩ ag, kur rĩnh kỹ nỹtĩ fã ti Forças Armadas ag tũ ti;

II - purisa tóg rānhrāj jā ān ti, cargos ketũmỹr vēnhkar mỹ rānhrāj fã emprego público ke tĩ, hāra tóg ken kỹ nỹ vēnhrá tag jagma art. 37, inciso XVI, alínea “c”, ān ki ag tóg ti jānāj cargo de resrva ra lei jagma;

III - purisa militar tỹ rānhrāj jā ān ti, lei jagma, cargo ù kãgmĩn kỹ, ketũmỹr vēnhkar mỹ rānhrāj fã ù kãgmĩn kỹ temporária ti, vēnhkuprēg vānh jagma, hāra ver administração jé, hēremũn vēnhrá tag jagma 37, inciso XVI, alínea “c”, kỹ tóg purisa ki ver tātá jāj, kỹ tóg hā kã jāj mũ ti rānhrāj ān tóg tũ ke tumā to, kỹ ti pi promovido tĩg mũ ti purisa ki rānhrāj ja to, ken kỹ tóg nỹj mũ ti tỹ purisa ki rānhrāj ja tavĩ tóg nỹj ti promoção jé kar ti jānān jé reserva ra, prỹg régre ki purisa ki rānhrāj tũ jag hā nón ketũmỹr pipin kỹ, ti jānān jé reserva ra lei jagma;

IV - tỹ purisa militar mỹ pi ken kỹ nỹj sindicalização kar greve ti;

V - tỹ purisa militar, ti tỹ rānhrāj jān kỹ ativo jān kỹ, ti pi partidos políticos ù kãki ki filiado jāj ke jā;

VI - tỹ oficial tóg ti posto kren mũ, ti tỹ julgado tĩg kỹ, ti nén ù vēnhmỹ tỹ hēnrike ja nĩn kỹ, nén ù tóg há kar ra, ketũmỹr tribunal ag ti julga keja nĩn kỹ, kar hēremũn guerra tóg ke nỹ ra;

VII - tỹ oficial tóg condenado tĩg kỹ justiça ki nén ù sĩ to, ketũmỹr purisa militar tỹ nĩfénh kỹ jā kỹ prỹg régre kãfān gen kỹ, ti condena tóg hãki tỹ ù kej vānh kỹ, kỹ tóg vēnhrá tỹ inciso tóg jo kótĩg vén mũ ān jagma kajām mũ;

VIII - militares ag kajām jé tóg ken kỹ nỹj vēnhrá tag jagma art. 7º, incisos VIII, XII, XVII, XVIII, XIX e XXV, kar art. 37, incisos XI, XIII, XIV e XV, kar ver lei jagma ag rānhrāj nỹtĩ mỹ ke ti tỹ art. 37, inciso XVI, alínea “c”;

X - Lei tóg nỹ mũ, hẽrenkỹ kar prỹg tỹ hãre jãj ke ti Forças Armadas ki rân jé, ti tỹ rãnrãj jã ki prỹg tỹ dez han kỹ tóg estabilidade tá krỹg, jãvo ti prỹg tag tá jun tũn kỹ ti pi estabilidade jãj mũ, kỹ tóg ti kutãj sór kỹ há nĩ, ti nirejtu ti kar ti deveres ti, ti kysã kaja mãn ge ti, kar nén ù ki hãremũn, vẽnkhaga ki ke tóg tugnỹm kỹ ven jé há nĩ, ag tỹ rãnrãj nỹtĩ ki hẽnrikeja ãn ti compromissos internacionais kar guerra ki.

Art. 143. Tỹ purisa militar ag rãnrãj tóg obrigatório nỹ lei jagma:

§ 1º Tỹ Forças Armadas ag mỹ tóg nỹj, lei jagma, hẽrenkỹ rãnrãj ke ti ãn tag ag mỹ, nén ù tóg há kar tĩn kỹ paz ke tĩ, ag tỹ ki gen kar, ag tỹ ẽg pi tag tugnĩn tag han ge nỹtĩ ken kỹ kar ven kỹ, hẽremũn ag crença tóg ken kỹ nỹn kỹ kar ti política ti, ti tỹ ti rãnrãj fã tá nén ù hynhan tũ nĩn jé.

§ 2º ãn tẽtã kar Tupẽ vĩ tój fã ag eclesiásticos ke tĩ ag, pi obrigado nỹtĩ serviço militar han jé nén ù tóg há kar tĩn kỹ, hãra tóg nén ù ki rãnrãj jé há nỹtĩ lei tóg ag mỹ ken kỹ.

CAPÍTULO III

DA SEGURANÇA PÚBLICA

Art. 144. Tỹ segurança pública tóg Estado ag mỹ nỹj mũ, nirejtu ti, kar ki kanhró nỹtĩn jé, ken kỹ tóg nỹj mũ, mĩ hã hynhan jé tỹ ordem pública ti, kar ù tóg jag vóg vẽnhmỹ han tũ nĩn jé, ti ãn ti kar nén ù ki kegé hã to ag patrimônio ke tĩ, órgãos tag jagma:

I - purisa federal ag;

II - purisa redoviária federal ag;

III - purisa ferroviária federal ag;

IV - purisa civis ag;

V - purisa militares ag mré corpo de bombeiros ag kegé;

VI - purisa penal federal ag, estaduais kar distrital ag;

§ 1º tỳ purisa federal ag, hynhan kỲ nỲtỲ ag lei jagma kar tỳ órgão nỲtỲ ag, União ag hã tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kãmĩ mré carreiras ti kegé:

I - to furũn jé nén ù tỳ hẽnrike kỲ ordem política social ketũmỲr nénũ krenkren, serviso kar interesses da União, kar vẽnhkak mỲ rãnrhãj nỲtỲ ag, to ag entidades autárquicas ke tĩ, ti kar mỲ nén ù vegvej fã ag empresas públicas ke tĩ, kar nén ù tỳ hẽnrike kỲ ùn e tóg mã kỲ vỹgvỹ kỲ, ẽmã mág kãki kar ẽmã ù tá nỲtỲ ag tá kegé, ẵnki tóg tugnỲm kỲ tỳ tũ kej lei jagma;

II - jãmĩ tugnỲm kỲ tarĩr jé kar tỳ tũ ken jé nén ù vẽnhmỲ tỳ vẽnh krĩ kókén fã ti, to ag entorpecentes kar drogas ke tĩ, vẽnh kej fã ag kar ti kãmũj fã tá, kaja tũ nĩn jé ação fazendária ti kar órgãos tỳ vẽnhkak mỲ nỲtỲ ti, jé ken kỲ nỲtỲ ag mỲ, to ag áreas de competência ke tĩ;

III - purisa marítima ag rãnrhãj fã ti, aeroportuária kar fronteiras ag;

IV - Tavĩ ki rãnrhãj jé, tỳ purisa judiciária da União ki.

§ 2º Tỳ purisa rodoviária federal ag, órgão nỲtỲ ag, União ag hã tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kãmĩ mré carreiras ti kegé, lei jagma, ẽmĩn tỳ rodovias federais tugnỲm kar tarĩr jé.

§ 3º Tỳ purisa ferroviária federal ag, órgão nỲtỲ ag, União ag hã tóg vinvin kar tarĩr mũ, ti kar kãmĩ mré carreiras ti kegé, lei jagma, ẽmĩn tỳ ferrovias federais tugnỲm kar tarĩr jé.

§ 4º Purisa civis ag, jãmĩ nỲtỲ ag tóg tỳ delegados tỳ de carreiras nỲtỲ mũ, União ag hã mỲ tóg nỲj ag vinvin jé, rãnrhãj jé purisa judiciária ki, kar tugnỲm jé nén ù vẽnhmỲ ẵn ti, hãra pi militares ag hã mỲ ke nỲj.

§ 5º Ag mỹ tóg nỹj mũ purisa militares ag, purisa ostensiva ti kar preservação tỹ ordem pública ti; kar corpos tỹ bombeiros militares ag, kar ver nén ù hynhan jé lei jagma, ag hã tóg atividades tỹ defesa civil hynhan mũ.

§ 5º-A Tỹ purisa penais ag, jagmré nỹtĩ ag órgão administrador ti kar sistema penal tỹ unidade federativa ti, ag hã mỹ tóg nỹj nĩfênh kỹ nỹtĩ tá tarĩr jé estabelecimentos penais ke tĩ.

§ 6º Tỹ purisa militares kar corpos tỹ bombeiros ag, forças auxiliares kar tỹ reserva ag Exército ag purisa civis ag kar purisa penais estadual mré distrital ag, ag tóg Pã'i tỹ Governadores tỹ Estados, êmã pir tỹ Distrito Federal kar Territórios ag krãm nỹtĩj mũ, ag tỹ ag jãgnãn jé.

§ 7º Lei tóg mỹ ge kej mũ ti hêrenkỹ vinvin kỹ rãnrhãj ke ti, órgãos tỹ já nỹtĩ ag, vênhkar tarĩr nỹtĩ ag, to ag segurança pública ke tĩ, ag mĩ hã rãnrhãj kar hynhan há han jé ag atividades ti.

§ 8º Êmã kêsir tỹ Municípios ag tóg hynhan jé há nỹtĩ guardas municipais ti, ag tỹ tarĩr jé ag bens ti kar serviços kar instalações ti, lei jagma.

§ 9º Hêrenkỹ purisa ag rãnrhãj kysã kajãm ge ti, órgãos kãki ke ag mỹ tóg kenkỹ nỹj mũ, vênhrá tag jagma § 4º do art. 39.

§ 10. Tarĩr jé êmĩn ti, ken kỹ nỹn jé ordem pública ti kar ù tóg jag vóg vênhmỹ han tũ nĩn jé, kar vênhkar tỹ nén ù tỹ êmĩn jagma nỹtĩ ãn ti:

a) I - vênh kanhrãnrãn fã mỹ ke, to kanhrãn kỹ han jé kar tarĩr jé êmĩn jagma, kar nén ù tỹ atividades ti lei jagma, ti ken kỹ nỹn jé vênhkar ag nirejtu ti, ag mũ kar kãmũ ken jé êmã kêsir kãmĩ;

b) II - ag hã mỹ tóg nỹj, êmã tỹ Estados, êmã pir tỹ Distrito Federal kar êmã kêsir tỹ Municípios ag, órgãos ketũmỹr entidades executivos ag, purisa tỹ trânsito ki rãnrhãj fã ag mỹ, hynhan jé Carreira kãki, lei tag jagma.

TÍTULO VI

DA TRIBUTAÇÃO E DO ORÇAMENTO

CAPÍTULO I

DO SISTEMA TRIBUTÁRIO NACIONAL

SEÇÃO I

DOS PRINCÍPIOS GERAIS

Art. 145. Êmã mág tỹ União, êmã pir tỹ Distrito Federal kar êmã kēsir tỹ Municípios ag tóg han jé há nỹtĩ tributos tag ti:

I - jagtã kajãm fã tỹ impostos ti;

II - ti kaja jagtã sĩ kajãm fã ti, purisa ag kurã kar mĩ rãnrhāj fãn jé, ketũmỹr hētá ag japrār kỹ, nén ũ tóg hēnríke nỹn kỹ, vēnhkar mỹ rãnrhāj fã ti, kurã kar mĩ ketũmỹr êmã kēsir mĩ vĩn jé, ti jagtã sĩ kygãm nỹtĩ ag mỹ;

III - ti kaja jagtã kygãm jé nén ũ tỹ há ken jé, hynhan jé obras públicas ti.

§ 1º Ti kejãn hã kajãm jé, ti kaja jagtã sĩ kygãm fã ti imposto ke tĩ, tóg ũn kysã kaja jagtã sĩ nĩm ge nĩ kysã kaja ân kri, kỹ administração tributária ag hã tóg vej mũ vēnhkar tóg hērenkỹ kygãm ge ti, lei tag jagma, kar ver tugnỹm jé tỹ imposto kemũ kygãm nĩ ân tỹ nénũ ti, ti ne ki rãnrhāj fã to jēnkamu han fã ti.

§ 2º Ti kaja jagtā s̃i kyg̃jām f̃a pi ṽesóki ù kysā kaja ki kunũj ke ñi.

§ 3º T̃y Sistema Tributário Nacional tóg vej ke ñi, h̃enr̃k̃y ù kysā kaja ki kunũj ke ti justiça tributária jagma, kar ga kri nén ù kar tar̃r jé ñan mág ti, goj ti ke gé, to ag meio ambiente ke t̃i.

§ 4º T̃y ù ken jé legislação tributária t̃y, ve vén kar tugñym ja ag tóg ti t̃y ùn jagjāgtar ag m̃y kufyj gy tũ ñyn jé ag kyg̃jām ge ti kysā jagtā s̃i ti.

Art. 146. Hynhan jé lei t̃y jagtān f̃a h̃a m̃y:

I - Tugñym k̃y ki han ken jé, ùn kanhró ag m̃y, matéria tributária ti, êmā mág t̃y União, êmā t̃y Estados ag, êmā pir t̃y Distrito Federal ti kar êmā k̃esir t̃y Municípios ag;

II - m̃i h̃a hynhan jé, k̃āf̃ān k̃y han tũ ñn jé constitucionais jagma, ti kar t̃y nén ù kaja jagtā s̃i ti;

III – m̃i h̃a hynhan gen jé, legislação tributária ki tag jagma:

a) h̃enr̃k̃y tributos kyg̃jām ge hynhan jé, Constituição ki rán-rán k̃y ñyt̃i ān ti, kar ùn t̃āg kyg̃jām ge hynhan jé gé, tugñym k̃y ñikrén k̃y ñim jé, ti jagtā kaja s̃i ti ùn kyg̃jām ge ag m̃y;

b) hynhan jé, ṽin jé, j̃enkamu to ṽin jé, ti tũ kej ke ti kar kren jé j̃enkamu vej f̃a ti;

c) h̃enr̃k̃y hynhan ge ven jé tributário ti cooperativas ag m̃y, kar ag ti jagtā kyg̃jām ge ti arts. 156-A e 195, V jagma;

d) h̃enr̃k̃y hynhan ge tóg t̃y ù ñyj microempresas ag m̃y kar empresas k̃esir ag m̃y, regimes ag m̃y ke p̃a ti kar ag m̃y t̃y pir ken jé ag t̃y ti jagtā kyg̃jām ge ti ṽēnh̃rá tag jagma arts. 155, II, e 156-A, kar ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām ge ti ṽēnh̃rá tag jagma no art. 195, I e V, e § 12 kar ti jagtā s̃i kaja kyg̃jām ge ti ṽēnh̃rá tag jagma ke gé art. 239.

§ 1º Lei jagtān fã tóg vẽnhrá tỹ inciso III, d, han jé tóg há nĩ gé regime pir jagma ti kaja jagtā kygĩām jé, êmā mág tỹ União ti, êmā tỹ Estados ag, êmā pir tỹ Distrito Federal ti kar mré êmā kēsir tỹ Municípios ag:

I - hẽrenkỹ kajām ge tóg nỹj mũ, ũn kajām ge ag mỹ;

II - vin ja ag tóg Estados ag hẽrenkỹ rãnrhāj ke ti;

III - jékrũnh kỹ ag tóg tỹ pir kej, kar hātỹ vinvin kỹ pipin ti kaja tỹ ag tũ ti, ag êmā tá nỹtĩ ân mỹ, ne kunũg mã ketũmỹr vẽnhrá tỹ lei ũ jagma;

IV - Jăkrũnh kar tugnỹm kar ti jagtā sĩ kaja kygĩām ge ti, kygĩām ra kej fã tóg tỹ entes federados tỹ jagmré vej fã nĩ, ũn kygĩām nỹtĩ ag jyjy tỹ rãnrán pir han mũ.

§ 2º Ti hã mỹ tóg nỹj mũ tỹ regime pir tỹ tag vej fã ti o § 1º to furũn kar jăkrũnh jé ti jagtā sĩ kaja ti vẽnhrá tag jagma. 156-A e 195, V, vẽnhrá tag jagma tóg rán kỹ nỹ gé, kỹ tóg nỹj mũ gé pipin kỹ ti kaja jagtā sĩ kygĩām jé kysā e kāmĩ, kỹ pi kysā pir ki kajām mũ ser regime único ke mũ.

§ 3º Kejăn jăkrũnh kỹ tributos ti ken kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag jagma 156-A e 195, V, regime pir ki to vămén kỹ vẽnhrá tag jagma § 1º:

I - pi ken kỹ nỹj, vẽnhmỹ măn jé, ti kaja jagtā sĩ jăkrũnh fã ti vẽnhrá tag jagma 156-A kar 195, V, ti kysā pir ki kajām kỹ regime pir jagma;

II - ken kỹ tóg nỹj ti jagtā sĩ kajām sór mũn mỹ vẽnhrá tag jagma 156-A kar 195, V, ũn regime pir ki kajām tũ ân ti vẽnhrá tag jagma o § 1º, tỹ jẽnkamũ ven jé nẽnũ tỹ materiais ketũmỹr imateriais, kar ver nĩrejtũ ti kar rãnrhāj fã ti, ũn regime pir ki kajām mũ ân kóm.

Art. 146-A. Lei tỹ jagtān fã tóg mỹ hynhan ra kej mũ, hẽrenkỹ ti kaja jagtā sĩ kygĩām je, ti kar tóg jag rike han kỹ nỹtin jé, êmā mág tỹ União

tóg ne kaja kajām tũ ñn jé, normas jagma ti jag rike kar ñt̃in jé ṽenhra tag jagma. Art. 146-A.

Art. 147. Êmā mág t̃y União hā m̃y tóg ñj, ga t̃y Território Federal kām̃i, ti jagtā s̃i kaja kajām ge ti estaduais kām̃i, ga tóg êmā kēsir t̃y Municípios ñt̃i tũ ñn k̃y, ti jagtā s̃i kygjam̃ fā tóg êmā kēsir t̃y Municípios m̃y m̃un k̃y; ān ki ti jagtā s̃i kygjam̃ fā tóg êmā pir t̃y Distrito Federal m̃y ñt̃ij.

Art. 148. Êmā mág t̃y União tóg lei t̃y jagtān fā jagma, han jé ũ m̃y jēnkamu vej ke ti:

I - ti kaja kajām ge ān vegven jé, nén ũ t̃y despesas extraordinárias ke t̃i, t̃y guerra externa tóg ke ñyn k̃y ketũm̃ỹr ti kej ha ve t̃in k̃y;

II - hēremũn ti kaja kajām jé, nén ũ han k̃y investimento público ke t̃i, t̃y mrānh kej ke ti, t̃y interesse nacional ñyn k̃y, ṽenhra tag jagma art. 150, III, “b”.

Rā pir. Jēnkamu to ṽin k̃y empréstimo compulsório ke t̃i, t̃y ag tóg nén ũ hynhan ge to ṽi ja ān hā han ge ñi.

Art. 149. Êmā mág t̃y União taṽi ag hā m̃y tóg ñj, hynhan jé ti jagtā s̃i kajām ge ti ṽenhkar m̃y, jé ken jé rānhrãj ñt̃i ag jēnkamu ti profissionais ag mré, t̃y jé ke ñn jé instrumento ti, áreas ũ kām̃i, ve há han kar ṽenhra tag ti, arts. 146, III, e 150, I e III, ne kaja kajām tũ ñn jé art. 195, § 6º jagma, nén ũ kygjam̃ ge ān ti ṽenhra tag jagma.

§ 1º Êmā mág t̃y União, kar êmā t̃y Estados ag, kar êmā pir t̃y Distrito Federal mré êmā kēsir t̃y Municípios ag tóg hynhan m̃u lei ũ jagma, jagtān jé regime próprio ti, rānhrãj ñt̃i kar tóg kygjam̃ jé, previdência social ti, kar kófa t̃y aposentados mré pensionistas ag kygjam̃ jé gé, ān ki ti kysā kaja jagtā tóg kumārm̃ỹ t̃apry ñj m̃u, aposentados kar pensionistas ag tũn ti.

§ 1º-A Ti kaja jagtā s̃i tóg kejān ṽenhkar kygjam̃ ge tá kr̃ỹg tũn k̃y, ān ki tóg aposentados mré pensionista ag t̃y kygjam̃ ñt̃i ān kaja tóg t̃apry s̃i han m̃u, ag kysā kajan ki.

§ 1º-B Ve há nỹn kỹ jẽnkamũ tóg tá krỹg tũ nĩ ti, hynhan ja ần ti vẽnhrá tag jagma § 1º-A ti jagma hã fin jé, ken kỹ tóg nỹj ag han sór kỹ ti jagtã sĩ kaja kãfãn kỹ kygĩãm ge ần ti, ẽmã mág tỹ União mỹ, vẽnhkar mỹ rãnhrãj nỹtĩ ag, kar aposentados mré pensionistas ag.

§ 1º-C Tỹ ti jagtã sĩ kaja kãfãn kỹ kygĩãm ge ti vẽnhrá tag jagma § 1º-B hynhan ja ag tóg medidas ù hẽrenkỹ jagma hã fin jé jẽnkamũ tóg tá krỹg ja tũ ti, ken kỹ tóg nỹj mũ ag kysã kar prỹg fi ja ần jagma, ag kurã kã han ja ần kãpãn.

§ 2º Vẽnhkar tóg jagtã sĩ kaja kygĩãm fã ti, ẽmã tỹ Estado ag hã tóg vej mũ:

I - Pi ti jagtã kaja sĩ to kygĩãm ra kej mũ, nén ù tỹ ẽmã mág ù mỹ vẽnẽ ken kỹ;

II - kygĩãm ra keja ag tóg ti jagtã sĩ kaja ti, nén ù tóg ẽmã mág ù tá kãmũ ần ti ketũmỹr rãnhrãj fã ti ke gé;

III - kri ti jagtã sĩ kaja ần kajãm jé:

a) ti kar kaja jagma han ja ần ti, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm mẽ, nén ù kaja ti ketũmỹr rãnhrãj fã kaja ti ke gé, tỹ ẽmã mág ù mỹ vẽnẽ kej ja ần kaja ti;

b) Tavĩ jé ken kỹ nỹn kỹ, hẽrenkỹ medida han ge ần ti.

§ 3º Û ti pir mỹ importação hynhan fã tóg ti tỹ vẽnẽ tỹ jurídica han jé há nĩ, lei tag jagma.

§ 4º Lei hã tóg ve kỹ hynhan ra kej mũ hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti ùn pir ki.

Art. 149-A. Ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag kar ẽmã mág tỹ Distrito Federal ti, ag hã tóg ve kỹ hynhan hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, ag tỹ leis hynhan ja jagma, ag tỹ to ruj han fã ki hynhan jé kar tarĩr fã ti segurança ke tí, kar ver vẽnhkar mỹ rãnhrãj fã ần ti repartições públicas ti, vẽnhrá tag

jagma art. 150, I e III.

Rá pir. Ken kỹ tóg nỹj mũ gé, kajãm ra ti jagtã sĩ ti ken jé, vẽnhrá tỹ jãmĩ kótĩg vén ân jagma caput ke tĩ, ruj kajãm fã kri.

Art. 149-B. Ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg vẽnhrá tag jagma ken kỹ nỹ arts. 156-A e 195, V:

I - nén ù to nĩkrén kỹ ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti, hẽre kajãm ge ti, hẽrikemũn lei jagma nỹ tũn kỹ, kar ù tóg nén ù to ti jyjy tóg japrãr kỹ jãn kỹ, ti mỹ kajãm ra ken jé açã jurídica ki;

II - ti jagtã sĩ kaja kajãm tũ nĩn jé;

III - kãmĩ ù tóg vėsóki hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg nỹ gé, ketũmỹr hẽrenkỹ kajãm ge tóg tỹ ù nỹj mũ gé;

IV - nỹj ja tóg mũ gé, hẽrenkỹ hẽre kajãm ge kajãm régre han tũ nĩn jé, kar ti kri fin jé.

Rá pir. Ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩ mũ ân jagma, ve kar tugnỹm mũ ù tóg kygjãm ge tũ ân ti art. 150, VI tag jagma, pi jag rike nỹj ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti vẽnhrá tag jagma art. 195, § 7º.

Art. 149-C. To ti jagtã sĩ kaja géj ke ti art. 156-A kar kajãm ge ti, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti vẽnhrá tag jagma art. 195, V, administração pública ag tóg vinvin mũ, ùn kygjãm ra kej ke ag, autarquias mré fundação pública ag, kar ver ag êmã mág ù ra nén ù vẽnre kej fã kar tóg ag mỹ nỹj mũ gé federativo contratante ke tĩ, tỹ tũ ken jé ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, kar tỹ entes kar equivalente ag mỹ tãgfyn jé ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, ùn tỹ contratante mỹ néve ti.

§ 1º Vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩ mũ ân jagma, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tẽrem jé tóg há nĩ, jag rike nỹtĩn jé, lei tỹ jagtãn fã jagma.

§ 2º Lei tagtãn fã tóg vej mũ, hẽrikemũn hẽrenkỹ han ge ti, vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ân jagma no § 1º.

§ 3º Administração ag êmã mág ù mỹ nén ù vễne ken kỹ ag tỹ entidades kar fundação pública han ja jagma, art. 150, VI, tag jagma «a», han ge ag tóg nỹtĩ vễnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma no § 1º, ken kỹ tóg nỹj ti jag rike nỹn jé êmã mág kăki nén ù vễne ken kỹ ke gé.

SEÇÃO II

DAS LIMITAÇÕES DO PODER DE TRIBUTAR

Art. 150. Ne to nén ù kajâm tũ nĩn jé kri, ken kỹ tóg nỹj mũ ăn kajâm ge mũ ăn mỹ, êmã mág tỹ União ti, êmã tỹ Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar êmã kėsir tỹ Municípios ag mỹ:

I - tag han ra ken jé ketũmỹr tăgfyn jé, ti jagtã sĩ kaja kajâm ge ti, lei tóg hăra rãn kỹ nỹ tũnin kỹ;

II - nén ù vễnhmỹ han kỹ ti jag rike tũ nỹtĩn jé, ti jagtã sĩ kygjâm nỹtĩ ăn ag, ti jag jag kăfôr sĩ nỹtĩ ăn jagma, pi ken kỹ nỹj kãmĩ kuprêg kỹ tỹ ù kej ke ti, ti rănhrăj jă ăn fă tugnĩn, pi ne tugnĩn ke nỹj ti tỹ jurídica tỹ rendimentos kar tỹ nénũ ketũmỹr nirejtu ti;

III - kygjâm ra ken jé ti jagtã sĩ kaja ti:

a) ù tóg nén ù jagtã sĩ kaja kajâm ja tũ nĩn kỹ, ketũmỹr kajâm ja nĩn kỹ, lei tóg mỹ han kỹ nỹ ja tũ nĩn kỹ ver, kajâm ra ke kar ketũmỹr ti kaja tăgfyn ja ti;

b) hătỹ han kỹ nỹn kỹ exercício financeiro jagma, lei tóg mỹ han kỹ nỹn kỹ, ti kaja tăgfyn jé;

c) tỹ 90 kură jo han kỹ nỹ ja tũn kỹ, lei tóg mỹ han kỹ nỹn kỹ, ti kaja tăgfyn jé, tugnỹm vén kỹ jãmĩ vễnhrá ăn jagma alínea b ti;

IV - hynhan jé ti jagtã sĩ kaja to kajãm ra ken jé efeito de confisco jagma;

V - mỹ tagmĩ ken jé, ãn tóg ěmĩn mĩ mũ ăn mỹ kar vênh tỹ nénũn ăn mỹ, ti jagtã sĩ kaja kajãm jé interestaduais ketũmỹr intermunicipais jagma, ăn to ag tóg ti kaja kajãm ra kej mũ pedagĩo vin kỹ ěmĩn jagma, Poder Público ag tarĩr nỹtĩ ăn ti;

VI - hynhan jé ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ra ken jé:

a) vênh tỹ nén ã ti patrimônio ke tĩ, kysã kaja ketũmỹr rãnh-rãj fã kaja ti, jagmỹ;

b) Tupẽ vĩ han fã ag kar ĩn tá Tupẽ vĩ tój fã ti, kar mré vênhkar mỹ nén ã há han fã ag assistenciais kar beneficentes ag;

c) vênh tỹ nén ã ti patrimônio ke tĩ, kysã kaja ketũmỹr rãnh-rãj fã kaja ti, partidos políticos ag tũ ti, mré ag hynhan ja ăn ti fundações ag, tỹ rãnh-rãj fã ag tũ ti entidades sindicais ti, mré vênhkanhrãnrãn fã ti kar assistência social ti, mré nén ã kaja măn tũg fã ag, lei jagma;

d) rivotro kar ki nén ã kar tugtój fã ti vênhkãgrá mré jornais ti kar nén ã to vênhrá kar ti papé ki pan jé;

e) vênh vĩ to jẽn kar vênhkãgrá grava kej ja ti, ěmã mág Brasil kãki hynhan ja ti obras musicais ketũmỹr literomusicais ti, tỹ brasileiros ag hynhan ja, kar ketũmỹr tỹ nén ã kar to ěkrén kỹ hynhan ja ag kar mré arquivos digitais kãki vin ja ti, hynhan mág kỹ vêne ken jé ti kar tóg măn jé, hã to ag mídias ópticas de leitura a laser ke tĩ.

§ 1º mỹ hán gen jé inciso III, *b*, jagma, pi ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kajãm ra ken jé vênhrá tag jagma arts. 148, I, 153, I, II, IV e V; kar 154, II; kar hán gen jé vênhrá tag jagma inciso III, *c*, pi ke nỹj mũ gé ti jagtã sĩ kaja kajãm ra ken jé vênhrá tag jagma arts. 148, I, 153, I, II, III e V; e 154, II, kar ti jagtã sĩ kaja fin jé vênhrá tag jagma arts.

155, III, e 156, I.

§ 2º Mỹ hán gen jé inciso VI, «a», mré kugm̃j ke ti autarquias kar mré fundações hynhan k̃y ñỹt̃i ti, poder público jagma kar mré ṽenhkar m̃y rānrhāj fā ti serviço postal ki, hā tóg t̃y ṽenhkar tū ñi, to j̃enkamu ven jé kar mré rānrhāj fā tóg há ñyn jé, tag jagma.

§ 3º Mỹ hán gen jé inciso VI, «a», ṽenhrá tóg jām̃i kótig vén m̃u ān jagma, pi ke ñỹj ṽenh t̃y ñénū kar m̃y patrimônio ti, t̃y rānrhāj ja ān kaja ti, kar t̃y ũ junja kej ja ti rānrhāj ra ke k̃y kajām m̃ā, t̃y empreendimentos privados ñỹt̃i jan k̃y, kar ketūm̃ỹr ti rānrhāj ja ān kato rānrhāj k̃y kajām tūn k̃y, kar ti kaja mré ti jagtā s̃i kajām tūn k̃y, kar ũ tóg ĩn kajām m̃u ān tóg ti jagtā s̃i kaja kajām ge ñi, hāto ag imposto ke t̃i.

§ 4º Mỹ hán gen jé inciso VI alíneas «b» e «c», hā m̃y tóg ñỹj ṽenh t̃y ñénū patrimônio ti, rānrhāj fā kaja ti, mré tóg ken k̃y ñỹj entidades m̃y, ñén ũ há to vāmén ja ti ṽenhrá tag kāk̃i

§ 5º Lei tóg hynhan, ag kinhra ñỹt̃in jé, hārenk̃y ñénū kygjām ja kar rānrhāj fā ān kri ti jagtā s̃i kaja kygjām ge ti.

§ 6º kygjām jé ketūm̃ỹr ti kaja t̃y tū ken jé, ti kaja ñikrén k̃y tarem jé, to j̃enkamu ven jé kānhmar, t̃y tū ken jé ketūm̃ỹr kunūj jé, ti jagtā s̃i kaja kajām je to ag taxas mré contribuições ke t̃i, m̃y tóg ke ñỹj ag jé lei ũ han k̃y fin k̃y, federal, estadual mré municipal jagma, hynhan k̃y jām̃i ṽenhrá tóg kāmū ān to ve k̃y, ti jagtā s̃i kaja kajām ge ān ti, ne kaja kajām tū ñin jé art. 155, § 2.º, XII, g tag jagma.

§ 7º Lei tóg fin jé há ñi ti jagtā s̃i kaja kajām ra ken jé, ũ t̃y ti jagtā s̃i kaja kajām vén sór mūn m̃y, hāra tóg ken k̃y ñỹj ṽesikā m̃ān jé ti j̃enkamu kajām ja ān ti, ti jagtā s̃i kaja tóg t̃āp̃ry tūn k̃y.

Rá pir. Ti kānhmar tū ken k̃y estado t̃y defesa kar estado de sítio ti, Pā'i mág t̃y Presidente da República tóg ránrán k̃y jānāj m̃u ti ñén ũ hynhan ja ān ti, Congresso Nacional ag m̃y, tugtó há han k̃y ti ñén ũ hynhan ja ti, ñén ũ ṽenhm̃y tóg ũ ag ki keja ān ag jỹy vin k̃y kar ag m̃y tag tavī hā han ja

ājag tóg keja ti.

Art. 151. Pi ken kỹ nỹj União mỹ:

I - hynhan jé ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti tỹ jag rike kar nỹtĩn tũn kỹ, ěmā mág kākĩ, kỹ ũ tóg jag ve kỹ vẽnhmỹ ke tũ nĩn jé, kar ũ tóg vẽn hỹ há han tũ nĩn jé, ěmā tỹ Estado ti, ěmā pir tỹ Distrito Federal ti kar ěmā kēsĩr tỹ Municípios kākĩ, jag mỹ kórég han tũn nĩn jé prejuízo ti, to ěkrén kỹ ěmā ăn tá nỹtĩ tóg ěrenkỹ ti jagtā sĩ kaja kygĩm ge ti, ti kar tóg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé sócio-econômico jagma, ag nỹtĩ ja tá tugnỹm há han kỹ ěmā mág tỹ Brasil kākĩ;

II - ti jagtā sĩ kaja kajām ra ken jé ag néve to ěmā tỹ Estado ti, ěmā pir tỹ Distrito Federal ti kar ěmā kēsĩr tỹ Municípios ag, mré ag kysā kygĩm jé, kar ag mỹ kajām jé ũn tỹ rãnrhāj nỹti ag mỹ, kar kãfãn kỹ ti kaja fi ja ăn ti, tỹ rãnrhāj nỹtĩ ag mỹ;

III - Hynhan kỹ tỹ tũ ken jé, ti jagtā sĩ kaja tóg tỹ ěmā tỹ Estado, ěmā pir tỹ Distrito Federal, kar ěmā kēsĩr tỹ Municípios ag mỹ nỹ ăn ti.

Art. 152. Pi ken kỹ nỹj, ěmā tỹ Estados ag, ěmā pir tỹ Distrito Federal kar ěmā kēsĩr tỹ Municípios ag, ti jagtā sĩ kaja kajām fã tỹ ũ ken jé, nénũ tỹ bens ti kar rãnrhāj fã to, nén ũ ti, nénũ tóg hãtá kótĩg ja ki karó tũ nĩn kỹ.

SEÇÃO III

DOS IMPOSTOS DA UNIÃO

Art. 153. União ag hã mỹ tóg ken kỹ nỹj, ag ti jagtã sĩ kajãm ge kaja vin jé:

I - nénũ ù kygĩãm kỹ êmã mág ù tá kãmũ ăn ti;

II - nénũ tỹ êmã mág ù ra vêne ke kỹ jãgnã ti, tag ki nénũ hynhan ja ti ketumỹr êmã ù tá kãmũ kỹ tag ki hynhan ja ti;

III - jẽnkamũ han ja ti nénũ to;

IV - nénũ hynhan ăn kỹ industrializados ti;

V - jẽnkamũ to vĩ ti, kar jẽnkamũ nĩkrén ti, ketumỹr tỹ títulos nĩn kỹ mré ỉn kaja ti,

VI - vênh ga tỹ ki êkrãn fã ti;

VII - Jẽnkamũ mág nĩ ti, tỹ lei tóg jagtãn kỹ nỹn kỹ;

VIII - Nénũ hynhan ti, nénũ ki kũnũnh ti, jag mỹ nénũ vênegne ke kêtumỹr êmã ù mỹ ỉn kar rãnrãj vêne ke ti, tỹ vênh kaga han há nĩn kỹ ketumỹr nãn mág kagãg kỹ ke gé, lei jagtã han ja jagma.

§ 1º Ag hã tóg kikaró nỹtĩ Poder Executivo ag, vegven jé hẽrenkỹ nỹtĩ ti lei jagma, tỹ ù ken jé ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti, ránrán kỹ nỹtĩ ti tag jagma incisos I, II, IV e V.

§ 2º Nénũ kaja jagtã sĩ kygĩãm ge ti vênhrá tag jagma inciso III:

I - mỹ tugtón jé ti kar tóg kikaró nỹtĩn jé, ti kar mỹ tóg ken kỹ nỹj ti kaja tóg tỹ ù nĩn ti, lei jagma.

§ 3º Ti jagtã kaja tóg inciso IV jagma nỹ:

I - kuprêg kỹ tóg nỹj mũ, nénũ hynhan ja ãn jagma;

II - pi mág nỹj ke nĩ, tavĩ kajãm ge tóg nĩ ti néve han vén ja ãn jagma;

III - Pi ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygãm jé, nénũ hynhan kỹ êmã mág ỹ mỹ vène ke kỹ jãnãn kỹ.

IV - tarem ja tóg ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, ỹ tóg ãn kajãm kỹ, lei jagma.

§ 4º Ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti vênhrá tag jagma inciso VI jãmĩ kótĩg vén mũ ãn mré.

I - tãpřy keja tóg mũ ti jagtã sĩ kaja ti, kar ti kaja tóg ken kỹ nỹj ti kaja ti, ga tóg ki êkrãn jé ke tũ ãn mỹ;

II - pi ken kỹ nỹj ga kēsĩr tá êkrãn fañ mỹ, lei hynhan jan jagma, ỹ tóg ki rãnrãj sór mũ tóg ga ỹ tũn kỹ;

III - tugnỹm kar tarĩr kỹ kygãm ra ken jé êmã kēsĩr tỹ Municípios ag lei jagma, hãra tarem tũn kỹ ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ãn ag ketũmỹr ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ỹ ke gé renũncia fiscal ti.

§ 5º Tỹ ouro ti, tóg lei jagma han kỹ nỹn kỹ, to jẽnkamũ ven jé tóg há nĩ, ketũmỹr nénũ kaja há kato nĩm jé gé, ãn ki tóg ti jagtã sĩ kaja kajãm ge nĩ inciso V jagma, vênhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ãn kãki, ti kótĩg ja tá; ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg tỹ um por cento nỹj, kar tóg ken kỹ nỹj hẽrenkỹ, ti jagtã sĩ kaja kygãm ge jẽkřuj ke ti tag **jagma**:

I - trinta por cento ti êmã tỹ Estado mỹ, êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ ketũmỹr ga tỹ Território mỹ, ti kótĩg ja tá;

II - setenta por cento êmã kēsĩr tỹ Município tá kótĩg jan mỹ.

§ 6º Ti jagtā sī kaja kajām ge tóg inciso VIII kã rán kŷ nī, vënhrá tóg jāmī kótīg vën mū ān ti artigo tag kăki:

I - pi ke nŷj ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ěmā mág ũ mŷ nēnū vëne ken kŷ, kar ruj mré ki vāmén fã telecomunicações ke tŷ;

II - kajām pin ge tóg nī ti jagtā sī kaja kajām ge ti, nēnū kajām kŷ bem ti, ketŭmŷr ti rãnrāj fã kri;

III - pi kajām măn ge nī ti jagtā sī kaja tóg kajām kŷ nīn kŷ;

IV - ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nŷj vënhrá tag jagma 155, II, 156, III, 156-A kar 195, V;

V - nēnū kaja kri ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nŷj, ketŭmŷr ũ nīkrén kŷ kri kajām măn ge ti;

VI - ti jagtā sī kaja kygĵām ge tóg han kŷ nŷj lei ordinária jagma, ti jagtā sī kaja kajām ge ti, nēnū kaja ān to ěkrén kŷ *ad valorem*;

VII - nēnū kunŷj ke ti, ti jagtā sī kaja kajām ge tóg ke nŷj nēnū kar kri, ti hāra tīg ge to, kŷ ti jagtā sī tóg 1% (um por cento) tá jun mū nēnū ān kaja to nīkrén kŷ.

Art. 154. Tŷ União tóg hynhan jé há nī:

I - lei jagtān han ja ān jagma, ti jagtā sī kaja kaja kajām ge tóg artigo tóg jāmī kótī mū ān kăki rán kŷ nŷ tŷn kŷ, ān ki jagtā kajām ge ān kaja pi kăfăn ge nī, kar nēnū tãg hynhan ja kaja kri ti jagtā sī kaja kygĵām jé, kar ěmā mág tŷ União mŷ ti jagtā sī kaja kygĵām jé gé Constituição tag jagma;

II - nēn ũ vënhmŷ tóg kej há nŷn kŷ ketŭmŷr guerra tóg ěmā mág ũ tá ke nŷn kŷ, ti jagtā sī kaja ũ kajām ge ti, tŷ kīkaró ketŭmŷr ki kagtīg kŷ, ān tóg ti jagtā sī kaja tŷ sī kej kumărmŷ, ti tŷ kej ke ti, ti jagtā sī kaja ān ti.

SEÇÃO IV

DOS IMPOSTOS DOS ESTADOS E DO DISTRITO FEDERAL

Art. 155. Ag hã mỹ tóg ken kỹ nỹj ẽmã tỹ Estados, ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti hynhan jé hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kygãm ge ti:

I - ù mỹ ù tỹ nẽnũ mũn ti, ti ter kar, mré vinvin jé gé, nẽnũ kar ti bens ti kar nirejtu ti;

II - nẽn ù kar tóg mũ kar kãmũ ke nỹtĩ ãn kri ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, kar jagmỹ nẽnũ rĩnh kỹ mũ ti kamĩjũ kri tỹ ẽmã tỹ Estados ag mĩ interestadual ti, kar ẽmã kẽsir mĩ intermunicipal ti, kar jagma jagmré vãmén fã ti comunicação ke tĩ, hãra tóg ver ag rãnhrãj tỹ ẽmã mág ù tá kótĩg jan kỹ;

III - Kamĩjũ tóg ti jyjy ki nỹtĩ ti.

§ 1º Ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti inciso I jagma:

I - nẽnũ tỹ ãn bens imóveis ti kar nirejtu ti, tóg ẽmã tỹ Estado ag tóg ti hẽrenkỹ nỹn vej mũ, ketũmỹr ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti;

II – ù tỹ nẽnũ tỹ bens móveis ti, títulos kar créditos ti, ag hã mỹ tóg nỹj ẽmã tỹ Estado ag ùn ter ja nĩgja ven jé, kar ti ãn ti kar ti tỹ nẽnũ vin ja ven jé, ketũmỹr ẽmã pir tỹ Distrito Federal mỹ tóg nỹj ti ven jé;

III - ken kỹ tóg nỹj ag ven jé ùn ki kikaró ag, lei tỹ jagtã kỹ nỹ ãn jagma:

a) ù ti tỹ nẽnũ vin ja ãn tóg ãn nĩ ti, kar ketũmỹr ẽmã mág ù tá ãn nĩn kỹ ke gé;

b) ùn ter mũ ãn tóg tỹ nẽnũ ja nĩn kỹ, tỹ ẽmã mág ù tá nĩ ja

nĩn kỹ kar tá ĩn ja nĩn kỹ, ketũmỹr ti tỹ nẽnũ processo tóg tá
keja nĩn kỹ;

IV - ti jagtā sĩ kaja kygĩãm ge ti, ti kaja mág fĩj ja ag tóg Senado
Federal ag;

V - pi ken kỹ nỹj ti jagtā sĩ kaja kygĩãm jé, ù tóg ti tỹ nẽnũ vin
ja to, Poder Executivo kar ěmã mág tỹ União jagma, tỹ projetos
socioambientais jé ke ja nỹn kỹ, ketũmỹr tỹ mudanças climáti-
cas mỹ ke ja nỹn kỹ, tỹ tũ ken jé, ketũmỹr vẽnħ kanhrãnrãn fã jé
ke ja nỹn kỹ ke gé.

VI - ti tỹ nẽnũ gỹjũ ke ja ãn jagtā sĩ kaja kajãm ge tóg kumãrmỹ
tãpry nỹj mũ;

VII - pi ken kỹ nỹj ti jagtā sĩ kaja kygĩãm ge ti, ùn ter ja tóg ti tỹ
nẽnũ tỹ instituições sem fins lucrativos mỹ vin kỹ, tỹ ùn e ag mỹ
há nỹj ken kỹ, kar ver organizações assistenciais mré beneficen-
tes ag mỹ, tỹ Tupẽ vĩ tój fã ag mỹ ke gé, kar institutos científicos
mré tecnológicos ag mỹ, kar ag nén ù há hynhan ja ãn ti vẽnħkar
mỹ, vegve kỹ ħẽnķỹ hynhan ge ti lei tỹ jagtãn mũ jagma.

§ 2º Ti jagtā sĩ kaja kajãm ge tóg inciso II kãki rán nỹ, tag mỹ tóg
nỹj mũ ven jé:

I - pi mág nỹj ke nĩ, tavĩ kajãm ge tóg nĩ ti néve han vén ja ãn
jagma, nén ù kar tóg mũ kar kãmũ ke nỹtĩ ãn ti kar rãnrãj fã kri,
ti jagtā sĩ kaja kajãm ge ti, hã jagma ketũmỹr ěmã tỹ Estado ù tá
kar mré ěmã pir tỹ Distrito Federal mỹ;

II - ti jagtā sĩ kaja tỹ tũ ken jé ketũmỹr rán kỹ nỹ tũn kỹ, ħãra tỹ
ũ nỹn kỹ legislação jagma:

a) pi ken kỹ nỹj crédito ti, ti néve ù ãn kajãm kãn jé, ti néve ù
tóg kãmũj ke ãn ti ke gé;

b) ken kỹ tóg nỹj, ti jagtā sĩ kaja kajãm ge ãn kren ja tóg, jãmĩ

kāmũja ăn tugnĩn;

III - kuprêg jé tóg há nĩ, nénũ tóg ti kar mỹ há han fã ti, kar ki rânhrăj fã ti;

IV - tỹ Senado Federal tóg lei hynhan ja ti, tỹ Pă`i mág tỹ Presidente da República tóg han vén ja nĩn kỹ, ketũmỹr ũn tẽgtũ ki ũn pir ki jag kăfôr nĩn kỹ Senadores ag, ki rânhrăj nỹtĩ ag jag kăfăn kỹ hej ken kỹ, vin ja ag tóg mũ ti jagtă sĩ kaja kygjâm ge ti, nénũ kar ki operações ti, kar rânhrăj fã ti, interestaduais ki kar exportação ti;

V - ag hã mỹ tóg nỹj Senado Federal ag han sór kỹ:

a) ti jagtă sĩ kaja kajâm ge ti, êmă mág tỹ Brasil kăki operações ki, tỹ resolução jagma ken kỹ nỹj ke nĩ, ũn tẽgtũ ki ũn pir ki jag kăfăn kỹ hej ken kỹ membros ag;

b) ti jagtă sĩ kaja mág kajâm jé hăki operações ki, tỹ nén ũ tỹ hênrike ăn ki han jé, êmă tỹ Estado ag tá, ăn ki tỹ resolução jagma ken kỹ nỹj ke nĩ, ũn tẽgtũ ki ũn rêgre ki jag kăfăn kỹ hej ken kỹ membros ag;

VI - ken kỹ tóg nỹj, ũ tóg kato lei ũ han ja tũn kỹ êmă tỹ Estados kar êmă pir tỹ Distrito Federal ti, vênhrá tag jagma inciso XII, “g”, ti jagtă sĩ kaja kajâm ge ti, êmă mág tỹ Brasil kăki operações ki, nén ũ kar tóg mũ kar kāmũ ke nỹtĩ ăn ti kar rânhrăj fã kri, ti jagtă sĩ kaja kajâm ge ti, ti jagtă sĩ kaja kajâm gen pi jag kăfôr nỹj ke nĩ interestaduais mré;

VII - nén ũ kar ki rânhrăj kỹ mũ kar kāmũ ke nỹtĩ ăn ti, bens kar rânhrăj fã kri kygjâm ge ăn mỹ, ti jagtă sĩ kaja kygjâm fã ti, ketũmỹr ũn kygjâm vânh ăn ti ke gé, êmă tỹ Estado ũ tá ke ti, ti jagtă sĩ kaja kajâm ge tóg nĩ interestadual jagma, ăn ki tóg ken kỹ nỹj, ti êmă tỹ Estado tá kótĩg já tá, ti jagtă sĩ kaja kajâm ge tóg tỹ ũ nỹn kỹ, ti kaja tóg jag kóm hã nỹn jé, êmă tỹ Estado destinatário ti interestadual kaja tóg jag rike han kỹ nỹn jé;

VIII - hērenkȳ ti jagtā sī kaja jēkruj ke ti ěmā tȳ Estado ũ ra nénũ tóg mũn kȳ, kar interestadual kākī ti jagtā sī kaja kajām ge ti ke gé, vēnhrá tag jagma inciso VII ken kȳ tóg nȳj:

a) ti jagtā sī kaja kajām ge ti ũ mȳ nénũ jāgnān kȳ, hāra ān tȳ kajām fā nĩn kȳ ti jagtā sī kaja ti contribuinte ke tĩ;

b) ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ũn tȳ nénũ jāgnā mũ ān mȳ, ti tȳ ũ mȳ nénũ jāgnā mũ ān tóg tȳ kajām fā tũ nĩn kȳ, nāo contribuinte ke tĩ;

IX - kri tóg ken kȳ nȳj mũ gé ti jagtā sī kaja kajām jé:

a) nénũ tȳ ěmā mág ra kāgen kȳ ěmā mág ũ tá kāmũ kȳ, ũ tȳ ti pir mȳ ketũmȳr jurídica jagma, ver tȳ ti jagtā sī kaja kajām fā tũ nĩn kȳ, nénũ kar kaja kri, kar vēnh rānhrāj ja ti ěmā mág ũ tá, ken kȳ tópg nȳj ti jagtā sī kaja kajām ge ti, ti tȳ ěmā tȳ Estado ti nĩ ān tá, ketũmȳr ti estabelecimento ra nénũ jāgnā ja ān ra kar nénũ mré rānhrāj fā ti;

b) ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nȳj nénũ kaja ān kri, nénũ tȳ mercadorias tóg ũ tȳ rānhrāj ja jagma kāmũn kȳ, ěmā kēsir tȳ Municipios ag ki kagtĩg nȳtĩn kȳ;

X - pi ke nȳj, ti jagtā sī kaja kajām jé:

a) nénũ tȳ ěmā mág ũ ra vēne ken kȳ, rānhrāj ja ti ěmā mág ũ mȳ, hā jagma tóg nȳj, tȳ hākā nénũ jānā kar rānhrāj ja ān to ti jagtā sī kaja kajām ja ti;

b) ti jagtā sī kaja kygjām jé nénũ tȳ petróleo to, kar ver lubrificantes kar combustíveis líquidos kar gasosos tóg tȳ hynhan kȳ nȳtĩ ti, kar ruj ti ke gé;

c) ti jagtā sī kaja kajām ge ti ouro kri vēnhrá tag jagma art. 153, § 5º;

d) rânhrāj fã ti jagmré vămén fã to tỹ radiodifusão kar som mré vênhkăgrá vem fã ti vênhkar mỹ kar véké;

XI - pi ken kỹ nỹj to nĩkrén kỹ, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti nénũ tỹ industrializados kri, ti tỹ contribuintes ag hã tóg han kỹ nỹn kỹ, kar nénũ tóg tỹ industrialização jé ke nỹn kỹ kar vêne kej ken kỹ, tỹ ke nỹn kỹ ti jagtã sĩ kaja régre jé;

XII - hã mỹ tóg nỹj lei tóg jagtãn mũn mỹ:

a) vin jé, ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge vin jé contribuintes ke tĩ;

b) ag tỹ kajaj fi kỹ tỹ ù ken jé ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti;

c) han kỹ fin jé regime tỹ compensação ti, ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti;

d) ken kỹ fin jé ti jagtã sĩ kaja jajãm ge ti, kar ver ti ken kỹ nỹn jé nénũ vêne kej fã ti estabelecimento ke tĩ, nénũ tỹ mũ kar kãmũ tĩ ăn ti kar rânhrāj fã ti;

e) ti jagtã sĩ kaja tỹ tũ ken jé, nénũ jăgnă kỹ ẽmă mág ù ra, rânhrāj fã kar nénũ ù tugtó mũ ăn ti vênhrá tag jagma inciso X, “a”;

f) to ẽkrén kỹ vem jé hẽrenkỹ jẽnkamũ vej ke ti, nénũ jăgnăn jé ẽmă tỹ Estado ù ra mré ẽmă mág ù ra nénũ jăgnăn kỹ, tỹ rânhrāj fã ti kar nénũ tỹ s ti;

g) mĩ hã tỹ ken jé, hej ke kỹ hynhan jé, hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, ẽmă tỹ Estados tóg fin kỹ kar ẽmă pir tỹ Distrito Federal ti, tỹ tũ ken jé, mỹ hynhan ra ken jé incentivos kar benefícios fiscais ti, mỹ vin jé ketũmỹr tỹ tũ ken jé;

h) han kỹ fin jé combustíveis mré lubrificantes ti, kri ti jagtã sĩ kaja kajãm pir han jé, tỹ nénũ kar mỹ ke ăn ti, hẽnikemũn ti ken kỹ nỹ tũn kỹ vênhrá tag jagma inciso X, b;

i) fin jé hērenkȳ nīkrén ge ti, hērenkȳ ti jagtā sī kaja kajām ge tóg kǎgmīn jé, mré ěmā mág ũ tá nénū kygĵām kȳ, nénū kar rānrhāj fā mré.

§ 3º Ti jagtā sī kaja kygĵām ge ān ti, vēnhrá tag kākī tóg ken kȳ nȳ inciso II, ti jāmī kótīg vén mū tag jagma, artigo kar arts. 153, I kar II, mré 156-A, ti jagtā sī kaja kajām ge ũ pi kri kótīg mū ruj kri kar vēnhmré vāmén fā ti jagma telecomunicações ti, hāra tóg vēnhrá tag hā jagma rán kȳ nȳ kar mré art. 153, VIII tag kāmī, ti jagtā sī kaja kygĵām ge kri ũ pi kótīg kajām jé, petróleo tȳ nénū hánhár ti, combustíveis ti kar mré minerais ti ěmā mág kākī; ě

§ 4º hēnikemūn inciso XII, h, jagma, tugnȳm jé tag jagma:

I - tȳ rānrhāj jé lubrificantes kar combustíveis tȳ nénū hánhár ti petróleo tȳ, ti jagtā sī kaja kajām ge ti hā mȳ tóg nȳj ěmā tȳ Estado ag kygĵām nȳtī ān tá;

II - tȳ rānrhāj jé interestaduais jagma, ti jagtā sī kaja kygĵām fā ag, gás natural ti kar tȳ nénū hánhár ti, lubrificantes kar combustíveis tȳ kākī nȳtī tūn kȳ inciso I parágrafo tag kākī, ti jagtā sī kaja kygĵām ja tȳ ag tóg jagmȳ pipin ěmā tȳ Estados tá kātīg ja tá kar hāra mūj ke ān mȳ, jag rike kar han kȳ nénū kar ki mercadorias ti kar tȳ rānrhāj ja ān mré;

III - tȳ rānrhāj jé interestaduais jagma, ti jagtā sī kaja kygĵām fā ag, gás natural ti kar tȳ nénū hánhár ti, lubrificantes kar combustíveis tȳ kākī nȳtī tūn kȳ inciso I parágrafo tag kākī, ti jagtā sī kaja kygĵām fā tū ān ag, ag hā mȳ tóg nȳj ěmā tȳ Estados tá kātīg ja tá;

IV - ti jagtā sī kaja kygĵām ge tóg ken kȳ nȳj, tȳ deliberação jagma ěmā tȳ Estados kar ěmā pir tȳ Distrito Federal ti, vēnhrá tag jagma do § 2º, XII, g, tugnȳm kȳ jagma:

a) tȳ tóg jag rike ker nȳtīj ga tȳ ěmā mág kākī, hāra tóg tȳ ũ nȳtīn jé há nī nénū ũ hánhár tugnȳn;

b) jag kóm tóg tỹ ù nỹtĩ kej, hěrenkỹ nénũ jyjy ti, kar ti kaja ti, tỹ rânhrăj ti ketũmỹr nénũ kaja ăn kri, tỹ rike han kỹ ti nénũ vêne keja ăn kaja ti;

c) ti jagtã sĩ kaja terem jé tóg há nĩ, vẽnhrá tag jagma disposto no art. 150, III, *b*.

§ 5º tỹ hěrenkỹ hynhan ge ti vẽnhrá tag jagma disposto no § 4º, kar ver hěrenkỹ nỹtĩ vegven jé kar ti hăra mũj ke ăn ti, ti jagtã sĩ kaja kygĩăm ja ti, hynhan kỹ vin ja ag tóg deliberação jagma ẽmã tỹ Estado kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal ti, vẽnhrá tag jagma § 2º, XII, *g*.

§ 6º Ti jagtã sĩ kaja kajăm ge ti vẽnhrá tag jagma inciso III:

I - ti jagtã sĩ kaja kygĩăm gen fi ja ag tóg Senado Federal ag;

II - ti jagtã sĩ kaja kygĩăm ge tóg tỹ ù nỹj nénũ tugnĩn, ti kaj tugnĩn, tỹ nén ù han fã tugnĩn kar ketũmỹr ti năn mág, goj, kar ga kri ti kar tỹ hănrikej há ăn ti;

III - ti jagtã sĩ kaja kajăm ge tóg nỹj mũ gé kri kamĩjũ ti, goj kri mũj fã ti kar ruprỹnũ ti, tag hã mỹ pi nỹj:

a) ruprỹnũ tỹ rânhrăj fã kar ùn kanhrăn ja ăn ti certificado jagma, ti rânhrăj jé ruprỹnũ tỹ ù ag mỹ;

b) ù tóg tỹ pessoa jurídica nĩn kỹ goj kri tĩj fã tỹ rânhrăj jé embarcações tỹ aquaviários ti, ketũmỹr ti tỹ pessoa física kar ver tỹ jurídica jăn kỹ, ti tỹ krêgufăr kugmĩ e han kỹ vêne kej fã nĩn kỹ, artesanal, científica ketũmỹr ti tỹ ti kră jănjan jé;

c) goj kri tĩj fã ti tỹ plataformas suscetíveis ke tĩ, mré tỹ goj kãmĩ tỹ rânhrăj fã to jěnkamu ven jé hã tavĩ mỹ, goj tỹ ẽg ga jagma nỹtĩ ti kãmĩ, kar tỹ goj kri ù rĩnh kỹ mũj fã ti ke gé embarcações ti;

d) tỹ rânhrăj kỹ ẽkrăn fã kar tratores mré máquinas agrícolas ti.

SEÇÃO V

DOS IMPOSTOS DOS MUNICÍPIOS

Art. 156. Hã mỹ tóg nỹj êmã kēsir tỹ Municípios ag ti jagtã sĩ kaja kygãm ge vin jé tag kri:

I - tỹ ãn tỹ jagkri jãgã ãn ti predial ke tĩ kar ga ti lote ke tĩ;

II - jagmỹ nén ã vin ti “ũn tỹ rĩr mũ ki” jagmỹ ga kar ãn vêne ke kar jag ki kygãm kỹ, nénũ vēsóki mág ketũmỹr ã tóg tỹ mág gen kỹ, tỹ ti ga kar ti ãn pã nĩn kỹ, hãra ti ga kar ãn tỹ garantia han ja ãn pĩ tỹ ti tũ pã nỹtĩ, tỹ ga ketũmỹr ãn mãn kỹ tarĩr jé nirejtu ti;

III - Nén ã kar ki rãnrãj ti, ki hã ke tũ nỹ ve ãn ti vẽnhrá tỹ art. 155, II jagma, ken kỹ nỹn kỹ lei jagtã han ja jagma.

§ 1º ti jagtã sĩ kaja ki ne kajãm tũ nĩn jé, ti kaja tóg jãgpry mỹr kysã kar prỹg e kãmĩ vẽnhrá tag jagma art. 182, § 4º, inciso II, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg nỹj inciso I jagma:

I - tãpry ken kỹ ga kar ãn kaja tugnĩn;

II - ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tóg tỹ ã nĩ ken kỹ, ga kar ãn tóg jã ja ãn tugnĩn, kar ver hẽrenkỹ ãn usa ke nỹtĩn kỹ;

III - nĩkrén kỹ tag kajãm ge tóg nỹtĩ kej mũ Poder Executivo ti, êmã kēsir ag tỹ lei fija jagma.

§ 1º-A Ti jagtã kaja kajãm ti inciso I vẽnhrá tóg jãmĩ kótĩg vén mũ ãn jagma artigo tag ti, pi ke nỹj ãn kãki Tupẽ vĩ tój fã mỹ, ver en-

tidades ag tá krŷ nŷn kŷ, vênhrá tag jagma alínea “b” tŷ inciso VI, vênhrá tóg jāmĩ kótŷg vén mũ ân jagma art. 150 Constituição tag kâki, ĩn tag ag tŷ locatória nŷ tŷn kŷ.

§ 2º Ti jagtā sŷ kaja kygĵām ge ti vênhrá tag jagma inciso II:

I - pi kri nŷj ti jagtā sŷ kaja kajām ge ti, ũ tóg jagmŷ nénũ vin kŷ kar nirejtu ti, ũn tŷ jurídica ti, kar ver jagmŷ jurídica vin kŷ hāra ti tũ ken kŷ, ken kŷ nŷn jé vênhrá tag jagma, hāra tóg ti jagtā sŷ kaja kajām ge nŷ, ti tŷ kajām kar ketũmŷr vêne keja nŷn kŷ, ti tŷ locaçāo ketũmŷr tŷ arrendamento mercantil han ge tŷn kŷ;

II - hā mŷ tóg nŷj ěmā kēsir tŷ Municípios ag, ven jé ti hērenkŷ nŷ ti ga ketũmŷr ĩn ti.

§ 3º Ven jé ti jagtā sŷ kaja kajām ge ti, tag jagma inciso III artigo tóg jāmĩ kótŷg vén mũ ân jagma, lei jagtā han ja mŷ tóg nŷj:

I - ti jagtā sŷ kaja kygĵām ge fin jé, sŷn kŷ ketũmŷr kajām mág jé;

II - tŷ tũ ken jé, rânhrāj kŷ ěmā mág ũ nénũ jāgnān kŷ;

III - Vegve kŷ hynhan jé hērenkŷ ti jagtā sŷ kaja kygĵām tũ nŷn jé, nén ũ han kŷ sociais mŷ, kŷ tóg nŷj kajām jé ketũmŷr kajām jé ti jagtā sŷ kaja kajām ge ti.

SEÇÃO V-A

DO IMPOSTO DE COMPETÊNCIA COMPARTILHADA ENTRE ESTADOS, DISTRITO FEDERAL E MUNICÍPIOS

Art. 156-A. Lei tŷ jagtān ja tóg fŷj mũ, nénũ tŷ bens kar rânhrāj fā ti ken kŷ nŷn kŷ, ěmā tŷ Estados ag, ěmā pir tŷ Distrito Federal ti kar ěmā kēsir tŷ Municípios ag.

§ 1º Ti jagtā sī kaja kajām ge ti vėnhrá tóg jāmī kófi mũ ăn jagma, tója tóg mũ princípío tǵ ũ mǵ nǵgnǵn vănh jagma, kǵ tóg tag vej mũ:

I - kri tóg ken kǵ nǵj ti jagtā sī kaja kygjām ge ti, tǵ rănhrăj fă kar nénũ tǵ bens materiais ketũmǵr imateriais ti kar ver nirejtu ti, ketũmǵr tǵ rănhrăj jé;

II - kri tóg ken kǵ nǵj ti jagtā sī kaja kygjām ge ti, tǵ rănhrăj fă kar nénũ tǵ bens materiais ketũmǵr imateriais ti kar ver nirejtu ti, ketũmǵr tǵ rănhrăj fă tóg tǵ pessoa física ketũmǵ tǵ jurídica jăn kǵ, ti ver ti jagtā sī kaja kajām jăn tũ kǵ gera tóg kajām ge nĩ, ti kar mǵ tóg ke nǵj;

III - pi kri ken kǵ nǵj ti jagtā sī kaja kygjām ge ti, ămă mág ũ tá nénũ kygjām kǵ ti kămun kǵ, exportador hă mǵ tóg nǵj, ti tug-nǵm kǵ ven jé hėrenkǵ kygjām ge ti, nénũ tǵ bens materiais ketũmǵr imateriais to, kar ver nirejtu, ketũmǵr rănhrăj fă tugnǵm kǵ vėnhrá tag jagma § 5º, III;

IV - vėnhrá tǵ legislação tóg pir nǵj, jag rike kar ămă mág kri território nacional ti, vėnhrán kǵ nǵ tag jagma inciso V;

V - ag hă tóg fĳ mũ ente federativo ag, ti jagtā sī kaja kajām ge ti lei ũ han kǵ;

VI - ti jagtā sī kaja fi ja ti vėnhrá tǵ inciso V jagma, tǵ tóg jag rike kar nǵtĳj ti kar tǵ rănhrăj fă ti, bens materiais ketũmǵr imateriais ti, kar ver nirejtu ti mré tǵ rănhrăj fă ti, răn kǵ nǵn kǵ Constituição jagma;

VII - kygjām ra kej ja ag tóg jagmré nĳkrén kǵ, ămă tǵ Estado kar ămă kėsir tǵ Municípios ag tá tǵ rănhrăj ke ti;

VIII - pi kajām régrég ge nĩ, ũ tóg ti jagtā sī kaja kygjām vén jan kǵ, nénũ kar to imposto ke tĩ, vėnhmǵ nénũ kygjām ja ăn to tǵ bem material ketũmǵr imaterial nĩn kǵ, kar ver nirejtu mré tǵ rănhrăj fă ti, hăra pi ne kajām ũn tóg vėnhmǵ nénũ han kar vėnh

jé nénũ han kỹ, lei jagtã jagma hã mỹ rân kỹ nỹn kỹ Constituição tag kãki;

IX - pi ken kỹ nỹj nĩkrén kỹ ti jagtã sĩ kaja kajãm jé, tỹ arts. 153, VIII, e 195, I, “b”, IV e V, kar kygĩãm jé ti jagtã sĩ kaja ti Programa tỹ Integração Social mỹ, rân kỹ nỹ tag jagma art. 239;

X - pi ke nỹj concessão tãg hynhan jé, ti jagtã sĩ kaja kajãm jé, tỹ ù nỹ tũ nĩn jé ù tỹ vẽnhmỹ há han tũ nĩn jé, ti jagtã sĩ kaja kajãm ge tugnĩn, hãra jagma hã mỹ rân kỹ nỹn kỹ Constituição tag kãki;

XI - pi kri ken kỹ nỹj ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti, tỹ rânhrãj kỹ vẽnũ vĩ fôn fã ti radiodifusão ke tĩ, kar vẽnhkãgrá venven fã ti, vẽnhkar tóg vegve kar mãn jé ne kajãm mã;

XII - vegve kỹ ag tóg hynhan kỹ fĩj Senado Federal ag, ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti imposto ti esfera federativa ag mỹ, lei tỹ jagtãn fã jagma, lei tag hã jagma ag tóg hynhan, lei ù tóg han kỹ nỹ tũn kỹ, vėsóki ente federativo ag;

XIII - Kejãn tóg ti kaja venven ge nĩ, ven há han kỹ rânrán kỹ nokumẽtu fiscal kãki.

§ 2º Ti ken kỹ nỹn jé vẽnhrá tag jagma § 1º, V, êmã pir tỹ Distrito Federal ag hã tóg hynhan kỹ vin mũ, êmã tỹ estadual kar êmã kēsir tỹ municipal ag hẽrenkỹ ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti;

§ 3º Lei jagtãn fã hã tóg fĩj mũ ù tóg ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti, kajãm ge ti execução ti kar kajãm ra ken jé operação ti, ti ver êmã mág ù tá êmãn kỹ nĩ ra.

§ 4º Pipin jé, ti jagtã sĩ kaja jãkruj ja ãn ti, Comitê Gestor ag, tỹ Imposto tóg Bens kar rânhrãj fã kri:

I - § 5º, VIII; tãn ja ag tóg, ti jagtã sĩ kaja tỹ to jẽnkamũ veja ãn ti, imposto kajãm ja tũ ãn ti, prỹg fĩj jan jagma tá jun mỹr, ti kaja nĩkrén kỹ kajãm ge ti vẽnhrá tag jagma § 5º, VIII;

II - pipin jé, ti jagtã sĩ kaja jākruj ja ân ti, to äkrén kỹ tỹ ken jé kar tân jé gé inciso I vênhrá tag jagma, êmã tỹ Estados ag jagmré ente federativo ra nénũ tóg mũ ân ti to jênkamu vej jé.

§ 5º Lei tỹ jagtân fã hã mỹ tóg nỹj kri han jé:

I - hynhan jé hêrenkỹ pipin ge ti ti jagtã sĩ kaja ti, kar ver mỹ ge vã ken jé, kar ver nén ã mỹ:

a) hêrenkỹ nĩkrén jé;

b) hêrenkỹ vej ke ti tỹ rânhrăj fã ti, ti jagtã sĩ kaja jākruj ke ti, ti kaja kajâm pir ki;

c) hêrenkỹ pipin ge ti regime mỹ ken kỹ nỹtĩ ân mỹ, hã mỹ ke pã ti, kar tỹ ã nỹtĩ ân mỹ ke gé, vinvin jé Constituição tag jagma;

II - hêrenkỹ hynhan kỹ vin jé, tugnỹm kar to êkrén kỹ, kar ver hêrenkỹ to jênkamu vej ke ân ti, vegve kỹ ti jagtã sĩ kygjâm ra kej ke ti, tỹ bens materiais ketũmỹr imateriais kri, mré nirejtu kar rânhrăj fã ti, tag ve kỹ:

a) ãn nénũ kygjâm mũ tóg ti jagtã sĩ kaja jâkrunh kỹ ti kaja kajâm ge nĩ, bens kar rânhrăj fã kri; ketũmỹr;

b) ti jagtã sĩ kaja jâkrunh kỹ tóg kajâm ge nĩ, nénũ kajâm mũ ân ki;

III - hêrenkỹ kar ketũmỹr prỹg fin jé, ti jagtã sĩ kygjâm ja ân tóg mỹ vỹn ken jé, ãn kygjâm ja ân mỹ;

IV - to êkrén kỹ hynhan kỹ vin jé hêra nénũ ân tóg mũj ke ti, kar ver hâtá jun ge ven jé, nénũ ân ti kar tỹ rânhrăj fã mré, ti ãn tá nĩ ja ân tá, ketũmỹr ã tóg toví mũ tóg nĩ ja tá, hêra tĩg ge ti bem nénũ kar rânhrăj fã ti, hâra ti tỹ jag hã nỹ ve ra, tỹ ã nĩ ti operações ti

V - hērenkŷ kunŷj ki ti nēnŷ tŷ bens tŷ capital ti ŷn ti jagtā sŷ kaja kygŷām nŷtŷn mŷ, ken kŷ tóg nŷj mŷ tag jagma:

a) ti jagtā sŷ kajām ja ān mān kān jé vēsikā hātŷ;

b) tŷ ŷ ken jé; ketŷmŷr;

c) tarem jé 100% (cem por cento) ki ti jagtā sŷ kaja kygŷām ge ti;

VI - hērenkŷ tŷ ŷ ke kar tŷ tŷ ken ti jagtā sŷ kaja kajām ge ti, regimes aduaneiros ag mŷ ěmā mág ŷ ra nēnŷ jāgnā kar tá kāmŷ tŷ rānhrāj fā ag mŷ;

VII - vegve kar tugnŷm kŷ kygŷām ra ken jé ti jagtā sŷ kaja tŷ imposto ti;

VIII - hērenkŷ vegvej ke ti ŷ vēsikā ti jagtā sŷ kaja kygŷām ja mān jé, ti hēre mān ge ti kar ŷn tŷ hēre tóg mān ge ti, vēnhkar tŷ jag rike gēj jé;

IX - hērenkŷ kajām ra ken jé, ti jagtā sŷ kaja kygŷām ge ti, tŷ hērenkŷ kar kānhmar.

§ 6º Lei tŷ jagtān fā tóg fŷj mŷ hērenkŷ ti jagtā sŷ kygŷām ge ti:

I - tŷ combustŷveis kar lubrificantes kri jagtā sŷ kaja kajām pir han ge nŷ, tŷ nēnŷ kar jé ke nŷn kŷ, hēnrikemŷn tag jagma:

a) ti jagtā sŷ kaja kygŷām ge tóg jag rike kar nŷtŷj ěmā mág tŷ territóριο kākŷ, nēnŷ ŷ hānhár mŷ tóg tŷ ŷ nŷtŷj ke nŷ, hej ken jé kri ti jagtā sŷ kaja kajām tŷ nŷn jé vēnhrá tag jagma § 1º, V a VII;

b) pi ke nŷj, ti jagtā sŷ kaja mān jé, ti jēnkamu to vŷ jé ān ti, tŷ nēnŷ kygŷām jé, vēnhrá tag jagma to vāmén kŷ nŷn kŷ pipin jé, kar jag mŷ vēne ken jé kar ketŷmŷr vēne ke mān jé gē;

c) mǵ tóg vej jēnkamu ti nēnū kygǵām jé, vēnhrá tǵ inciso tag jagma ti jagtā sī kaja kygǵām jé, tugnǵm kǵ fi ja ti alínea “b” kar tǵ § 1º, VIII jagma;

II - ki rānhrāj jé financeiros ki, rānhrāj jé bens imóveis ki, to ěkrén kǵ jo vej jé tǵ vēnhkaga ti, kar concursos tǵ prognósticos ti, jāmī tugnǵm kǵ vej fā:

a) ti jagtā sī kaja kajām ge tǵ ũ ken jé, mǵ hērenkǵ hynhan ra kej ja ān jagma to jēnkamu vej ke ti, kar nīkrén fā jagma hej ke kǵ, ũ nēnū kygǵām mūn mǵ tǵ bens kar rānhrāj fā ti vēnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nǵj vēnhrá tag jagma § 1º, VIII;

b) hēnikemūn ti jagtā sī kaja kajām ge tóg nēnū vēne keja ān mré kótīg ketūmǵr ti jagtā kaja tū han kǵ kótīg mū gé receita mré faturamento ti, ān ki ti jagtā sī kaja tóg jag rike kar nǵj ěmā mág kākī, hej ken jé kri ti jagtā sī kaja kajām tū nīn jé vēnhrá tag jagma § 1º, V a VII, ũ nēnū kygǵām mūn mǵ tǵ bens kar rānhrāj fā ti vēnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nǵj vēnhrá tag jagma § 1º, VIII;

III - jagmré nén ũ to ěkrén kǵ ki rānhrāj fā sociedades cooperativas ti, ag hā tóg kinhra nǵtīj, rānhrāj há han kar ti rānhrāj tǵ há kej ke to ěkrén kǵ, tugnǵm kǵ ti kar tóg jag kóm rānhrāj fā kar ti kar tóg jag rike han kǵ ti jagtā sī kygǵām jé, vinvin jé gé tag mǵ:

a) hēnikemūn kri ti jagtā sī kaja kajām tū nīn jé, ag jagmré rānhrāj kǵ kygǵām tū nīn jé mré associados ag ke gé, tag ag jagmré kar jagmré nén ũ to ěkrén kǵ ki rānhrāj fā sociedades cooperativas ag jagmré, ag tǵ nén ũ há to ěkrén fā nǵtīn kǵ vēnhkar mǵ;

b) to ěkrén kǵ hynhan kǵ vin ja ān ti jagma han jé, to jēnkamu vej jé vēnhrá tǵ jāmī kāmū mū ān jagma;

IV - rānhrāj fā ti hotelaria ki, vēnh kanh`ir fā ti kar nēnū kǵgrá tǵ

vēnh kanhir fā ti ke gé, vēnh kanh`ir tá mora kej fā ti, ti jagtā sĭ kaja kajām ge tȳ ũ ken jé, mȳ hērenkȳ hynhan ra kej ja ān jagma to jēnkamu vej ke ti, kar nĭkrén fā jagma hej ke kȳ, ũ nénũ ky-gjām mūn mȳ tȳ bens kar rānrāj fā ti, vēnhrá tag tóg to vāmén ja jagma inciso tag ti, pi ke nȳj vēnhrá tag jagma § 1º, V a VIII;

V - to ěkrén kȳ to vāmén kri rānrāj kȳ jagmré to hej ke fā kȳ ketūmȳr convenção internacional jagma, kar ver tȳ ke nȳn kȳ ěmā má ag jagmré vāmén fā ti missões diplomáticas ke tĭ, ũ tóg hēnra tĭg jé ti mȳ papé vegven jé, ěmā mág ũ tá representações tȳ tag ki rānrāj nȳtĭ ti, kar kāki rānrāj nȳtĭ ag;

VI - Rānrāj fā ti rynhryj ki kar ũn e tóg kri mȳj fā ti, rodoviário intermunicipal mré interestadual ti, kyfé kri mȳj fā ti kar goj kri mȳj fā ti, hērenkȳ ti jagtā sĭ kaja tȳ ũ ken jé, mȳ hērenkȳ hynhan ra kej ja ān jagma to jēnkamu vej ke ti, pi ke nȳj to vāmén vén ja tūn kȳ vēnhrá tag jagma § 1º, V a VIII.

§ 7º Tȳ tũ ken jé kar ne to kajām tũ nĭn jé:

I - pi ke nȳj, ti jagtā sĭ kaja kajām vén ja tȳ ti jagtā sĭ kaja ũ kajām mǎn sór kȳ tag jagma;

II - tȳ tũ keja tóg ti to jēnkamu vej sór kȳ, ti jagtā sĭ kaja kygjām vén ja ān to, hēnikemūn kajām tũ nĭn jé, kar tóg ver ken kȳ nȳ vēnhrá tag jagma inciso XI do § 1º, mȳ han kȳ nȳn kȳ tȳ ũ ken jé kato lei tóg jagtān fā jagma.

§ 8º Kri hynhan jé artigo tag kāki, lei tóg jagtān fā ti jāmĭ kótĭg vén mũ ān jagma hynhan jé, há tóg nĭ hynhan jé hērenkȳ rānrāj fā ti, nén ũ hynhan kȳ hātá junjun ge ti, mȳ tóg ke nȳ nénũ to rānrāj tȳ nénũ tȳ materiais mré imateriais ti, kar ver nirejtu ti.

§ 9º Tȳ ũ kej ken kȳ legislação federal tóg tarem gen kȳ ti jagtā sĭ kaja kygjām ge ti:

I - kajām ge tóg nĭ, ketūmȳr nénũ ũ tȳ ti jagtā sĭ kaja kygjām tóg

tāpřy jan kỹ, kar ver ti kaja tóg tare jan kỹ, Senado Federal ag hā tóg vej ag kajām jé, ti jagtā sĩ kaja jêkruja ti vênhrá tag jagma o § 1º, XII, ti jagtā sĩ kaja kygjām ja tóg mũ há han jé esferas federativas ag mỹ, lei tỹ jagtān jan jagma;

II - Hāra tóg ke nỹj ti jagtā sĩ kaja tóg jāpřy kỹ, vênhrá tỹ to rán kỹ nỹ tag jagma inciso I.

§ 10 Êmā tỹ Estados ag, êmā pir tỹ Distrito Federal ti kar êmā kêsir tỹ Municípios ag, ag hā tóg vej ti jagtā sĩ kaja kygjām tỹ jag to as ti, vênhrá tag jagma § 1º, XII.

§ 11 Tỹ projeto tóg tỹ lei jagtān tóg Congresso Nacional kāmĩ tĩn kỹ, ti jagtā sĩ kaja tarem jé kar tągřyn jé, to êkrén kỹ tỹ níkrén kỹ, vênhrá tag jagma § 1º, XII.

§ 12 Vêsikā ti jagtā sĩ kygjām ja géj ke ven jé vênhrá tag jagma § 5º, VIII, hāra pi to êkrén kỹ nỹj vênhrá tag jagma 29-A, 198, § 2º, 204, rá pir, 212, 212-A, II, kar 216, § 6º, pi ver mỹ ke nỹj vênhrá tag jagma 158, IV, “b”.

§ 13 Vêsikā ti jagtā sĩ kygjām ja géj ke ven jé vênhrá tag jagma § 5º, VIII, ken kỹ tóg nỹj ti jagtā kaja kygjām jé nénũ tỹ ruř, tỹ pĩ grug fā ti ki āgněj jé gás ti, ũn tỹ consumidor tỹ sĩn kỹ jênkamu mĩn fā ti, hāra tóg há nỹj lei tỹ jagtān fā tóg to níkrén kỹ, ti jagtā sĩ kaja tóg tỹ tag nỹj ken jé.

Art. 156-B. Êmā tỹ Estados ag, êmā pir tỹ Distrito Federal ti kar êmā kêsir tỹ Municípios ag tóg jagmré han, Comitê Gestor do Imposto hā jagma tỹ nénũ tỹ Bens kar rānhrāj fā ti, tỹ rán kỹ nỹn kỹ hātā jun ge ti Constituição kākĩ, kar lei tỹ jagtān fā mré, vin jé competências administrativas ti jé ken kỹ nỹ ān ti vênhrá tag jagma art.

I - vin jé hērenkỹ ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti jag rike kar nỹtĩn jé, to êkrén kỹ han jé, legislação jagma ti jagtā sĩ kaja kygjām ge ti;

II - ti jagtā sĩ kaja kygjām ja jêkruř jé, vegve kỹ hynhan jé kar

pipin jé, ti jagtā s̃i kaja jêkruj ja ti, êmā t̃y Estados ag m̃y, êmā
pir t̃y Distrito Federal m̃y kar êmā kêsir t̃y Municípios ag m̃y;

III - Jagma han jé administrativo ti.

§ 1º T̃y Comitê Gestor t̃y ti jagtā s̃i kaja kygjām ti nénũ t̃y Bens kar
rânhrāj fā ti, t̃y entidade pública t̃y regime especial ñin k̃y, vêsóki
ag tóg hynhan m̃ũ kar administrativa ti, nikrén k̃y to êkrén hêre fón
ge ti nénũ to ag kar han jé.

§ 2º Ken k̃y tóg ñỹj lei jagtān fā jagma:

I - Êmā t̃y Estados ag, êmā pir t̃y Distrito Federal ti kar êmā
kêsir t̃y Municípios ag, tóg vegvej m̃ũ jag rike han k̃y, t̃y ins-
tância t̃y Comitê Gestor ti, ti jagtā s̃i kaja kygjām ge ti nénũ t̃y
Bens kar rânhrāj fā ti;

II - ken k̃y tóg ñỹj jag rikén tarĩr jé presidência ki Comitê Gestor
kāki, jagmré tóg tarĩr jé, êmā t̃y Estados ag, êmā t̃y pir t̃y Distrito
Federal tá ke ag jagmré, êmā kêsir t̃y Municípios ag jagmré êmā
pir t̃y Distrito Federal ti;

III - T̃y Comitê Gestor m̃y ag tóg kajām m̃ũ ag t̃y rânhrāj jé, ti
jagtā s̃i kaja jākruja ān ti, êmā ag m̃i ente federativo ag;

IV - ag tar m̃i tarĩr jé Comitê Gestor ti, ag hā m̃y tóg ñỹj m̃ũ,
êmā t̃y Estados, êmā pir t̃y Distrito Federal kar mré êmā kêsir t̃y
Municípios;

V - tarĩr jé, ti kaja kygjām ge vin jé, kygjām ra ken jé, adminis-
trativa jāmĩ jā ti, kar judicial jāmĩ jā ti, ti jagtā s̃i kaja kygjām ge
hynhan jé, ag jagma han jé tarĩr ñỹtĩ ja ān kar procuradorias ag
êmā t̃y Estados, êmā pir t̃y Distrito Federal kar mré êmā kêsir
t̃y Municípios, hênrikemũn ag hā tóg hynhan k̃y vin ketũm̃ỹr
jagm̃y hā m̃y jãnāj hynhan jé, ag hā m̃y tóg ñỹj Comitê Gestor
hêrenk̃y hynhan ra ken jé atividades administrativas ti, hynhan
há han jé jagmré entes federativos ag;

VI - ag tavī hā mý tóg nýtj administracão tributária kátá rānhrāj nýtī ān ag kar mré procuradorias ti ěmā tỳ Estados, ěmā pir tỳ Distrito Federal kar ěmā kēsir tỳ Municípios ag hā tóg hynhan, tỳ Comitê Gestor kar ag vin jé, tá rānhrāj nýtī ag kāmī;

VII - Vinvin kýt tóg nýtj ti hērenkýt rānhrāj ke ti Comitê Gestor ti, kýt ag tóg hynhan mū regimento interno jagma ag hērenkýt rānhrāj ke ti kar mī hā mūn jé.

§ 3º Jagmré ven jé entes federativos ti kar mī mré hynhan jé tỳ Comitê Gestor ti, ti jagtā sī kaja kugjām ge ti nēnū tỳ Bens kar rānhrāj fā ti, tugnýtj kýt nón kāmūtj ke ān jagma:

I - tỳ 27 (vinte e sete) membros nýtj, ěmā tỳ Estado kar ěmā pir tỳ Distrito Federal ti;

II - tỳ 27 (vinte e sete) membros nýtj jagmré, ěmā tỳ Estado kar ěmā pir tỳ Distrito Federal ti, jag kāprēg kýt tag jagma:

a) tỳ 14 (quatorze) representantes nýtj, tỳ vēnhkāprēg ja ān jagma, ěmā kēsir tỳ Município kākī, ti kaja tóg ti kar mýtj jag rike nýtj;

b) tỳ 13 (treze) representantes nýtj, tỳ vēnhkāprēg ja ān jagma, ěmā kēsir tỳ Município kākī, tá nýtī kar ān ag ve kýt;

§ 4º Hynhan jé Comitê Gestor jagma, ti jagtā sī kaja kygjām ra ken jé nēnū tỳ Bens kar rānhrāj fā ti, hej ken jé tag jagma, jag kāfān kýt hej ken kýt vēnhkāprēg kýt:

I - tag ag jagmré ěmā tỳ Estados kar ěmā pir tỳ Distrito Federal ti:

a) jag kāfór tavīn kýt tá jāmī nýtī ān ag representante ke tī; kar;

b) tá jāmī nýtī ān ag ěmā tỳ Estados kar ěmā pir tỳ Distrito Federal tá, 50% (cinquenta por cento) ki jag kāfór nýtīn kýt ěmā mág kākī; kar

II - tag ag jagmré êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti, jag kãfór tavĩn kỹ tá jãmĩ nỹtĩ ãn ag representante ke tĩ.

§ 5º Pã'ĩ mág tỹ Comitê Gestor jãmĩ jã ti, ti jagtã sĩ kaja tỹ nêñũ tỹ Bens kar rãnrhãj fã, kanhrãn ja nĩ ke tóg nĩ administração tributária ki.

§ 6º Tỹ Comitê Gestor ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti nêñũ tỹ Bens kar rãnrhãj fã ti, tỹ administração tributária tỹ êmã pir tỹ União kar Procuradoria-Geral tỹ Fazenda Nacional tóg jagmỹ tugtój, ti jagtã sĩ kaja ti vênhrá tag jagma arts. 156-A e 195, V, kar rãnrhãj hêrenkỹ hynhan ge ti, kinhrãg kỹ, to êkrén kỹ han jé, hynhan jé ag mỹ ken kỹ nỹ ãn ti.

§ 7º Tỹ Comitê Gestor ti jagtã sĩ kaja kajãm ge ti nêñũ tỹ Bens kar rãnrhãj fã, kar administração tributária ti êmã mág tỹ União, hynhan jé tóg há nĩ kinhrãg kỹ ki tỹ há ken jé administração mỹ, kar kygjãm ra ken jé ti jagtã sĩ kaja ti vênhrá tag jagma arts. 156-A e 195, V.

§ 8º Lei tỹ jagtãn fã tóg jãmĩ vegvej kar tỹ pir kej administrativo kãki ti jagtã sĩ kaja kygjãm ge ti vênhrá tag jagma arts. 156-A e 195, V.

SEÇÃO VI

DA REPARTIÇÃO DAS RECEITAS TRIBUTÁRIAS

Art. 157. Ag hã mỹ tóg ke nỹ êmã tỹ Estados kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti:

I - ti jagtã sĩ kaja jãkruja ti êmã mág tỹ União ti kysã kaja kri ti jagtã sĩ kunũj jé kar nêñũ kar tỹ bens kri ke gé, ti kaja jagtã kajãm ja ãn tóg tá tân kỹ nĩn kỹ, ti kar jagma, ag mỹ, autarquias hynhan ja ti kar vinvin ja, ti ken kỹ nỹtĩn jé;

II - vinte por cento ki ti jagtã sĩ kaja jãkruj fã tỹ êmã mág tỹ

União tóg nỹj, hynhan kỹ vin ja ần jagma.

Art. 158. Ag hã mỹ tóg nỹj ẽmã kẽdir tỹ Municípios ag:

I - ti jagtã sĩ kaja jãkruja ti ẽmã mág tỹ União ti kysã kaja kri ti jagtã sĩ kunũj jé kar nẽnũ kar tỹ bens kri ke gé, ti kaja jagtã kajãm ja ần tóg tá tân kỹ nĩn kỹ, ti kar jagma, ag mỹ, autarquias hynhan ja ti kar vinvin ja, ti ken kỹ nỹtĩn jé;

II - cinqüenta por cento ki ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jãkruja ti ẽmã mág tỹ União ti, ga tỹ propriedade territorial rural kri, ỉn tóg kri nỹtĩ ần to, kajãm kãn jé hẽnríkemũn, vẽnhrá tag jagma art. 153, § 4º, III;

III - 50% cinqüenta por cento ki ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jãkruja ti ẽmã tỹ Estado ti, kamĩjũ kri tỹ ẽmã ần ki ti papé hynhan kỹ nỹtĩ ti, kar goj kri mũj fã ti kãnva ke tĩ mré ruprỹnũ ti, tỹ proprietários ag tỹ ẽmã ần ki nỹtĩn kỹ;

IV - 25% (vinte e cinco por cento) ki ti jagtã sĩ kajãm jé:

a) ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jãkruja ti ẽmã tỹ Estado ki, nẽnũ kar vẽnẽ ke kar kygjãm ja ần tóg mũ kar kamũ kemũ ần jagma, kar rãnhrãj fã jagma rygryj tỹ interestadual kar intermunicipal ti kar ver jagma vãmén fã ti comunicação ke tĩ;

b) ti jagtã sĩ kaja kygjãm ja jãkruja ti vẽnhrá tag jagma art. 156-A pipin kỹ ẽmã tỹ Estados ag mỹ.

§ 1º Pipin jé kysã kaja ki ti jagtã sĩ kunũja ti ag mỹ ẽmã kẽsir tỹ Municípios tó nĩ ần jagma inciso IV:

I - 65% (sessenta e cinco por cento) ki, ti jagtã sĩ ki, ti kaja kar kri nẽnũ kar vẽnẽ ke kar, kygjãm ja ần tóg mũ kar kamũ kemũ ần jagma, kar rãnhrãj fã ti, ẽmã ki hynhan ja ti;

II - Tá krỹg ja ti 35% (trinta e cinco por cento) ki, hej ken kỹ

lei estadual jagma rán kȳ nȳn kȳ, tugnȳm kȳ han jé pipin ge ān ti, ti jagtā sī ki 10 (dez) pontos percentuais ki, ve kȳ tugnȳm ūn hynhan há han ja ān ti kanhrān fā jagma, kar jag rike e han kȳ nȳtīn jé, ven jé ūn kanhrānrān ge ān tȳ nȳtīg há han kȳ nȳtī ān ti.

§ 2º Pipin jé kysā ki ti jagtā sī kaja kygĵām ge ti ěmā kēsir tȳ Municípios tȳ tó nī ān jagma inciso IV:

I - 80% (oitenta por cento) ki ti kar tóg ěmā tá nȳtī ān jagma;

II - 10% (dez por cento) ki tugnȳm kȳ ti hātā há keja ān jagma venven ja ān ki, kanhrān fā jagma, kar jag rike e han kȳ nȳtīn jé, ven jé ūn kanhrānrān ge ān tȳ nȳtīg há han kȳ nȳtī ān ti, lei estadual kā rán kȳ nȳn kȳ;

III - 5% (cinco por cento) ki tugnȳm kȳ venven já ān ki preservação ti, lei estadual kā rán kȳ nȳn kȳ;

IV - 5% (cinco por cento) ki ti kar ki jag rike ěmā kēsir tȳ Municípios tȳ ěmā tȳ Estado kāki nȳtī ag mȳ.

Art. 159. ěmā mág tȳ União ag tóg vinvin mū:

I - ti jagtā sī kaja kygĵām ja jākruja ti, kysā kaja kri kar jagmré rānrhāj fān ja kaja kri, kar nēnū hynhan kȳ vēne kej fā ān ti, kar mré ti jagtā sī kaja tóg rán kȳ nī ān ti art. 153, VIII, tag jagma, 50% (cinquenta por cento) ki:

a) vinte e um kar kri, kar pēnkar pir ki décimos por cento ki, ag mȳ ti jagtā kaja jāgnān jé ěmā tȳ Estados kar ěmā pir tȳ Distrito Federal ag mȳ;

b) vinte e dois kar kri, kar pēnkar pir ki décimos por cento ki, ag mȳ ti jagtā kaja jāgnān jé ěmā kēsir tȳ Municípios ag mȳ;

c) ūn tēgtū por cento ki, ti jagtā kaja jāgnān jé nēnū hynhan jé programas ti ěkrān fā mȳ, Regiões Norte, Nordeste mré

Centro-Oeste ti, instituições financeiras tóg tá nŷtī ān jagma, ag to ēkrén kŷ hērenkŷ hynhan ge ān jagma, ken kŷ tóg nŷj semi-árido do Nordeste ag mŷ ti kaja jākruja ān kuju jānāj jé, lei tóg fig mŷn jagma;

d) ūn pir por cento ki ag mŷ ti jagtā kaja jāgnān jé ēmā kēsir tŷ Municípios ag mŷ;

e) 1% (um por cento) ki ag mŷ ti jagtā kaja jāgnān jé ēmā kēsir tŷ Municípios ag mŷ, ag mŷ tóg jāgnāj kysā tŷ julho kurā tŷ dez vén mŷ kāmī prŷg kar kāmī;

f) 1% (um por cento) ki ag mŷ ti jagtā kaja jāgnān jé ēmā kēsir tŷ Municípios ag mŷ, ag mŷ tóg jāgnāj kysā tŷ setembro kurā tŷ dez vén mŷ kāmī prŷg kar kāmī;

II - ti jagtā sī kaja jākruja ti nēnū hynhan kŷ vēne kej fā ti, kar ti jagtā sī kaja ti vēnhrā tag jagma art. 153, VIII, 10% (dez por cento) ki ēmā tŷ Estados kar ēmā Distrito Federal mŷ, to ēkrén kŷ ti jagtā sī kaja ti nēnū vēne ke kŷ ēmā mág ū ra jāgnān kŷ;

III - Ti jagtā sī kaja jākruja ti, hērenkŷ hynhan ra ken jé ti nēnū kar kaja kri vēnhrā tag jagma art. 177, § 4º, (vinte e nove por cento) ki ēmā tŷ Estados ag mŷ kar ēmā pir tŷ Distrito Federal mŷ, pipin kŷ lei jagma, vegve kŷ ti hāra mŷj ke ti vēnhrā nŷtī tag jagm alíneas “c” e “d” do inciso II rān kŷ nŷ ān ki.

§ 1º mŷ ke nŷn jé ti jagtā sī kaja nīkrēn kŷ vin jé kar kygŷām ge ti vēnhrā tag jagma inciso I, tŷ tū ken jé ti jagtā sī kaja jākruja ti, nēnū kar kaja kri tŷ ēmā tŷ Estados ag mŷ, ēmā pir tŷ Distrito Federal mŷ ēmā kēsir tŷ Municípios ag mŷ, vēnhrā tag jagma arts 157, I, e 158, I.

§ 2º Pi jāgnāj ke nī unidade federada mŷ vinte por cento kāfān kŷ, ti jagtā sī kaja jākruja ti vēnhrā tag jagma inciso II, ti jagtā sī kaja jākruja tóg kri kén kŷ jag mŷ pipin ge nī.

§ 3º Ēmā tŷ Estados ag tóg vinvin ēmā kēsir tŷ Municípios ag mŷ,

25% (vinte e cinco por cento) ti jagtā sĩ kaja jākruja ăn ki vẽnhrá tóg jāmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma inciso II tỹ artigo ki, vegve kỹ hẻrenkỹ kynhan ge ti art. 158, § 1º jagma, ti jagtā jākruj ke ti nẻnũ hynhan ja ăn kri rán kỹ nỹ tag jagma art. 158, § 2º, ti jagtā sĩ kaja kajām ge ti fi kỹ nỹn kỹ art. 153, VIII ki.

§ 4º Ti jagtā sĩ kaja kygjām já jākrunh kar ti vẽnhrá tag jagma inciso III ẻmā tỹ Estado ag mỹ nỹ ăn ti, ăn ki vinte ki pẻnkar por cento tóg ẻmā kẻsir tỹ Municípios ag mỹ mũj, lei tỹ inciso tó mũ jagma.

Art. 159-A. ken kỹ tóg nỹj tỹ Fundo Nacional tỹ Desenvolvimento Regional mỹ, ti jag rike tũ ăn jagma ủa jagjāgtar ag jagtān jẻ, ti jag rike nỹtĩj ke ăn to ẻkrẻn kỹ, ag nỹtĩ ăn mĩ, vẽnhrá tag jagma art. 3º, III, ẻmā mág tỹ União ti jagtā sĩ kaja jākruja pipin kỹ, ẻmā tỹ Estados ag mỹ kar ẻmā pir tỹ Distrito Federal mỹ tag jẻ:

I - vẻnhkanhrăn fẫ hynhan jẻ, kar nẻnũ kar ki hynhan kỹ tỹ há ken jẻ, obras tỹ infraestrutura ke tĩ;

II - jẻ ken jẻ gẻ ti nẻnũ hynhan jẻ, tỹ atividades produtivas ti, tỹ vẻnhkar mỹ rảnhrẫj fẫ ven jẻ ti kysả kaja gẻj jẻ, jagtān jẻ jẻnkamu tỹ ti kar mỹ; kar

III - Hynhan jẻ nẻnũ há ăn ve kỹ desenvolvimento científico ti kar tecnológico tỹ inovação ti.

§ 1º Pi ke nỹj ti jagtā sĩ kaja kảgmĩ ti vẽnhrá tỹ jāmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma.

§ 2º Ti jagtā sĩ kaja tỹ nẻn ủa han ge ăn ti vẽnhrá tỹ jāmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma, ẻmā tỹ Estados ag kar ẻmā pir tỹ Distrito Federal mỹ, vegve vén ja ag tóg nẻn ủa há hynhan tỹ nẻn mág tarĩr ke kar tỹ sĩ ken jẻ emissões de carbono ti.

§ 3º Tugnỹm kỹ vegve kỹ artigo tag jagma, ag hả mỹ tóg nỹj ẻmā tỹ Estados ag ẻmā pir tỹ Distrito Federal mỹ, tỹ hẻrej ke ti, ti jagtā sĩ kaja jākruja ti vẽnhrá tỹ jāmĩ kótĩg vén mũ ăn jagma.

§ 4° ti jagtã sĩ kaja jākruja ti vẽnhrá tỹ jāmĩ kótĩg vén mũ ần jagma, ag mỹ tóg vin ẽmã tỹ Estados ag ẽmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, to vămén kỹ hej ke kỹ ti kaja nĩkrén kỹ ừn pir mỹ, hẽrenkỹ han ge ti, ti kaja vin jé ti kufy jagma:

I - vẽnhkar ag tỹ ẽmã tỹ Estados ag, kar ẽmã pir tỹ Distrito Federal tá kufy tỹ 30% (trinta por cento) ki;

II - ti kaja nĩkrén kỹ ừn pir mỹ, ẽmã tỹ Estados ag ẽmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, ti kaja jākruja to vămén vén kỹ art. 159, I, “a”, jagma tỹ Constituição Federal ti, ti kufy tỹ 70% (setenta por cento) ki.

§ 5° Tỹ Tribunal de Contas ẽmã mág tỹ União hã tóg tỹ vej fã nĩj, hynhan jé, nĩkrén kỹ ti kaja vin ge ti, jag mỹ pipin kỹ ừn pir mỹ, vẽnhrá tag jagma o § 4°.

Art. 160. Pi ke nỹj ti jagtã sĩ kaja kãgmĩ ti ketũmỹr pi há nỹj nén ừ fi mần ti, vinvin jé ti jagtã sĩ kaja tỹ nén ừ han ge ti, tag ki ẽmã tỹ Estados ag, ẽmã pir tỹ Distrito Federal mỹ, kar ẽmã kẽsir tỹ Municípios ag mỹ, kinhrân kỹ kar kri vin kỹ tãgfyn ti jagtã sĩ kaja kygĩãm ge ti.

§ 1° pi hán gej ke nĩ artigo tag jagma ẽmã mág tỹ União kar ẽmã tỹ Estados ag hẽrenkỹ vin ge ti, ti jagtã sĩ kaja ti:

I - kygĩãm jé ti jẽnkamũ kaja mần ja ần ti, kar ti hynhan vén ja ần ti;

II - Ken kỹ nỹn kỹ han jé art. 198, § 2°, incisos II e III.

§ 2° Tỹ to ránran ja ti, kar to vămén ja ti, jag kóm hã fi ja ần ti, kugmĩ ja ần ti mỹ rãnrãj jé, ti kaja pipin ja ần ti, ketũmỹr ti kaja to vămén mần jé nẽnũ kar ki, kar ver ti jagtã sĩ kaja kajãm ge to, ẽmã mág tỹ União ag jagmré fi ja ần ti entes federativos ag mré, ránrán kỹ hynhan ra ken jé ti kaja vin ge ti, ti jagtã kar kaja jākruja jãgnañ jé cotas jagma, vẽnhkar jẽnkamũ ần pipin jé, ketũmỹr néve federais kygĩãm ge ti.

Art. 161. Hã mỹ tóg nỹ lei tỹ jagtãn ge ti:

I - fin jé ti kaja kygãm ge ti rân kỹ nỹ tag jagma no art. 158, § 1º, I;

II - hërenkỹ hynhan ge ti, ti jagtã sĩ kaja vinvin ge ti vênhrá tag jagma art. 159, tag hã jagma hërenkỹ jagmỹ pipin ge ti inciso I jagma, ve kỹ hynhan jé ti jag rike nỹtĩ jé sócio-econômico ti, êmã tỹ Estados ag kar êmã tỹ Municípios ag jagmré;

III - Kri hynhan jé tugnỹn ge ti, ãn ti kaja géj ke ag mỹ, nĩkrén kỹ kar mỹ ti kaja vin ge ti vênhrá tag jagma arts. 157, 158 e 159.

Rá pir. Tỹ Tribunal tỹ Contas ti êmã mág tỹ União tóg nĩkrén kỹ kygãm ag mỹ, kri ti kaja tóg kén mũ ãn tỹ, vênhrá tag jagma inciso II.

Art. 162. Êmã mág tỹ União, êmã tỹ Estados, êmã pir tỹ Distrito Federal kar jagmré êmã kēsir tỹ Municípios ag, tugtój ja ag tóg kurã tỹ kysã tũg ge tá jagnón jākruj ke ãn ti, ti kar ki ti jagtã sĩ kaja jākruj ja ãn ti, kar ti kaja géja ti, kar ti jagtã sĩ kaja tóg hãtã kãmũ mũ ti, vin ja ãn ti kar ver vin ge ti, kar jagmỹ nĩkrén kỹ pipin jé ti kaja ãn ti.

Rá pir. Ti kaja jākruja tugtón jé ti kar tóg ven jé, êmã mág tỹ União jagma, hërenkỹ hynhan ge ti êmã tỹ Estado kar mré êmã kēsir tỹ Município ag; kar êmã tỹ Estados tỹ êmã kēsir tỹ Município mĩ.

CAPÍTULO II

JÊNKAMŨ TO KE VÊ

SEÇÃO I

TỸVĨN TO KE PÊ

Art. 163. Han ge ăn hăvỹ tag nón vej mũ:

I - jěnkamũ público;

II - Pă'i mág tỹ governo tỹ taki kar kuvar há ty ỹ mỹ deve ăn, autarquias (ex: INSS, IBAMA, Universidades Federais, etc) ki, kar ser Poder Público tỹ fundações kar entidades kirĩr nĩ ăn;

III - entidades públicas ag tỹ hăren kỹ ag deve kajăm ke tũn kỹ, pă'i mág tỹ governo hăvỹ nón vej mũ;

IV - Ỹ mỹ vende ke kar kajăm ke ỹ tỹ génh jé ăn mỹ;

V - han ge ăn hăvỹ hăra jěnkamũ público tỹ tĩ nĩ ăn tój mũ, Governo ki ke pẽ kar ăn, kar ser empresa ag;

VI - han ge ăn hăvỹ hăren kỹ Estados, Distrito Federal kar Municípios mũ órgãos kar entidades ag tỹ União kăki tămĩ jěnkamũ ỹ tỹ ỹ kato vin ke ăn vej mũ;

VII - han ge ăn hăvỹ hăren kỹ União ki jěnkamũ jo țin mág (banco central) tỹ hăren kỹ rănhrăj ke ăn vej mũ, hăra vỹ ẽg ẽmă mág kămĩ jěnkamũ jo țin kěsir rănhrăj ki vỹ ke tũ nĩ, mỹr ag tỹ ẽg ẽmă móg jé ke vẽ gé;

VIII - Pă'i mág tỹ governo tỹ deve han kỹ kajăm kăn há ăn:

a) Pă'i mág tỹ governo deve tỹ ki hă ke ăn, ketũnmỹr ti jagy ăn;

b) deve kar tỹ resultados fiscais ki hă ke ăn;

c) han ge ăn ki vỹ deve tỹ hăre ty jun ke ăn răn kỹ nĩ, ti tỹ kar kajăm há nĩ jé;

d) deve tỹ mag tỹvũn kỹ pă'i mág tỹ governo vỹ nén ỹ génh tỹ sĩ kej, nén ỹ to gasta ke ăn tỹ krỹ ke sĩ han kar jěnkamũ măn sĩ han ăn tỹ krỹ kej;

e) deve tỹ sĩ ke jé pã'i mág tỹ governo vỹ ti tỹ nén ù há vende kej ke ân vej mũ.

IX - Impostos kar tributos to nén ù há han jé pã'i mág tỹ governo vỹ han ge ân kãki hãren kỹ nén ù tẽg kar kurẽ tãgfyn ke han mũ, contas públicas tỹ jagnã mré hã mũn jé;

Tag tỹvĩn ki vỹ rân kỹ nĩ. Han ge ân complementar tỹ caput tỹ venhrá tag kãkã ke nĩ ân ti inciso VIII vỹ há tỹ nĩ kej, ketũnmỹr vah kej arts. 167-A to.

Art. 163-A. União, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vỹ nén ù kar mũ tugtój mũ, ag jẽnkamũ tỹ ne han fã ân ti, ag tỹ hãren kỹ géj fã kar ti hãra tũ nĩ ân ti. Internet mũ tỹ nỹtĩj ke nĩ, ti kar tỹ tugnỹm kỹ to jãn há nỹ há ân kar ag jẽnkamũ tỹ nén ù há han nỹtĩ ân ti.

Art. 164. União kãki Banco Central tỹvĩn vỹ jẽnkamũ hynhan ke nĩ.

§ 1º Banco Central pi pã'i mág tỹ governo (Tesouro Nacional), órgãos kar entidades ag kã'ũ mỹ jẽnkamũ nĩn sĩ han ke nĩ ag tỹ tỹ instituições financeiras tũn kỹ.

§ 2º Banco Central vỹ Tesouro Nacional ki nén ù compra ke kar vende kej mũ, ti tỹ jẽnkamũ tỹ mág ke jé kar juros tỹ sĩ tĩ jé.

§ 3º União tỹ caixa ki jẽnkamũ ân vỹ nĩm han kỹ nỹ mũ Banco Central ki; jãvo Estados, Distrito Federal, Municípios kar Poder Público ki órgãos kar entidades ag tũ vỹ bancos públicos mũ vin han kỹ nỹtĩj mũ, han ge ù tỹ pi ge nỹ ke tũn kỹ.

Art. 164-A. Han ge ân complementar tỹ art. 163 ti caput inciso VIII ki ken kỹ nĩ ân tugnĩn União, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vỹ ag conta kirĩr mũ, ag deve tỹ kajãm ke kãfór tũ nĩ jé

Tag tỹvĩn ki vỹ rân kỹ nĩ. Pã'i mág tỹ governo tỹ jẽnkamũ público gasta ke sór kỹ ti kajãm kãn há nỹ há ân ve ven ke nĩ indicadores fiscais ki.

SEÇÃO II

DOS ORÇAMENTOS

Art. 165. Poder Executivo hãvỹ Han ge ãn hynham mũ:

I - prỹg e to tóg plano han;

II - prỹg kar mũ orçamento to han ge ỹ hynhan ke;

III - prỹg kar jo orçamento han ke.

§ 1º Han ge ãn ki plano plurianual vỹ ẽmã mág kãki ẽmã kēsĩr kar ãn tugnỹm ke nĩ, ag ne han sór ãn, ag ne ty jun sór ãn kar nén ỹ han ke ãn tỹ kãnhmar tu vãnħ nỹ há ãn.

§ 2º Prỹg kar mũ orçamento to han ge ỹ hynhan ke ãn vỹ governo tỹ ne ty jun sór ãn kar ne han vẽn ke ãn, hãren kỹ jẽnkamũ jãkrũh kar gasta kej ke to ag mrẽ vej, impostos kar tributos ki han ge ãn tỹ ỹ kej ke, bancos kar instituições ag tỹ nén ỹ há hynhan ke ãn mrẽ hã.

§ 3º Kysẽ rẽgre kar mũ Poder Executivo vỹ rãn kỹ tuvãj mũ jẽnkamũ pũblico tỹ hãra tĩ nĩ ãn ti.

§ 4º Pã'i mág tỹ governo tỹ planos hynhan jé ãn, ẽmã mág, ẽmã kēsĩr kar nén ỹ kar mũ, plano plurianual mrẽ hã ke nỹ ke nĩ, kar Congresso Nacional há tỹ nĩ kej ke nỹtĩ gé.

§ 5º Prỹg kar jo orçamento han ke ãn vỹ:

I - orçamento fiscal vỹ tarĩr mũ União tỹ hãre jãkrũh kar gasta kej ke vej mũ Poderes ag ki, kar tỹ ver hãre tỹ nũm han kỹ nĩ ãn, ógãos kar entidades, kar Poder pũblico tỹ fundações hynhan jé;

II - investimento ki orçamento hāvā União ti empresas ag tỳ prýg kar mī hāre tỳ ki fón fón kej ke ān vej mū;

III - seguridade social ki orçamento hāvā ki entidades kar órgãos ag ti tu nýtī ān tỳ hāre gasta kej ke nýtī ān tugnŷm mū, kar hāre tỳ Poder Público ti fundações ki nŷm han kŷ nī ān ti.

§ 6º Pā'i mág tỳ governo tỳ prýg jo orçamento han kŷ vŷ ki ěmā kēsir kar mī ne han ke rān kān mū, receitas kar despesas ti, impostos ki, kar ū tỳ ne deve tỳ vēnhpāte fón ke ān, empresa ag mŷ ūn sī jānāj ke ān, jēnkamū nŷm ke ketūn mŷr ag mŷ ūn sī nŷm ke ag kar kŷgjām jé.

§ 7º Orçamento tỳ, §5º, I kar II ki rān kŷ nī ān vŷ plano plurianual ki ti kar jagāgtān jé ke nī gé, ūn jagētar ān mŷ nén ū há han ke, ti kar tỳ jag rike nýtī jé.

§ 8º Prýg ū jo orçamento han ge ān vŷ pā'i mág tỳ governo tỳ jākru-nh kar gasta kej ke ān tŷvŷn tu ke nī, pi ki ke nŷj receita kar despesa ti, hāra vŷ gasta kej ke ān krŷgmŷ gasta kej mū, kar vŷ jēnkamū mān sī han mū gé ti tỳ kumēr kŷgjām nŷn jé, hāra tag vŷ han ge ān ki rān kŷ nŷj ke nī.

§ 9º Han ge ān complementar vŷ:

I - hārekā financeiro prýg tỳ kej ke kar krŷ kej tój, prýg tỳ hāre to han kŷ nī ān, kurē tỳ hāre ki ag ver nón vej ke, kar tỳ hāren kŷ nýtŷj ke;

II - hārenkŷ jēnkamū kirŷr ke kar nén ū há kar ān ti, instituições ag tỳ rānhrāj ke kar hārenkŷ jēnkamū nŷm han há han ke ti;

III - hārenkŷ pā'i mág tỳ governo tỳ orçamento han ke, ti tỳ ti kar mŷ jagnā rike han jé, kar vŷ nén ū tỳ hānrike mŷr jēnkamū vóg ke tū kŷ inh hā vej, kar prýg tỳ vyr jé ān kā deve tỳ ver ki nýtŷn kŷ, kar pā'i mág tỳ governo tỳ nén ū kagjām mā tugvānh jé, ti tỳ art. 166 ti §§11 kar 12 ki ke nýtī ān ki hā han jé.

§ 10 Pã'i mág tỹ governo vỹ ti tỹ nén ũ kar to orçamento han jé ân ki hã hynhan ke nĩ, hãmỹ vỹ ser tu vāsān ke nĩ, ti kar tỹ jẽnkamũ pũblico tỹ hāra tĩ nĩ ân ve jé.

§ 11 Nén tỹ vẽnhrá tag kākā ke nĩ ân ki § 10 ki rán kỹ nĩ ân vỹ Diretrizes Orçamentárias ki Han ge ân hã nón kãmũj mũ:

I - Han ge ân ki hã han jé ke vễ gastos pũblicos to, hāre gasta kej ke kar hāre nĩm han ke ân. Hāra tỹ ver ti tỹ, ti tỹ ũ mỹ jẽnkamũ tỹ rán kỹ nĩ tũ ân nĩm sĩ han sór kỹ tỹ kej mũ, kar kagjām ke ân ti, hākỹ tỹ orçamento jagtā tỹ krỹ kej mũ;

II - Pã'i mág tỹ governo tỹ nén ũ tỹ tũ nĩ tugnĩn ti tỹ nén ũ tó jé ân han tũ ra pi hāre nĩ, hāra tỹ tag tũgnĩn ke vễ kej ke nĩ;

III - Tag vỹ tỹ pã'i mág tỹ governo tỹ ti kar mỹ há han jé ke nĩ, ti tỹ hāren kỹ kar hāre kã han ke ân.

§ 12 Diretrizes Orçamentárias ki Han ge ân vỹ ti rá ki tag ma kótĩg ke nĩ, ti tỹ vānh mỹ hāre tỹ krỹg ke ân (previsão) prỹg pir ki ketũn mỹr prỹg rēgre ki, receitas, despesas, deve kar ti tỹ hāre ty krỹg há ân, kar tỹ ver jẽnkamũ porcentagem tỹ hāre tỹ vyr jé ân nén ũ tỹ kar mã nỹtĩ ân kãn kãn jé.

§ 13 Nén ũ tỹ vẽnhrá tag kākā ke nĩ ân ti inciso §9º kar §§ 10, 11 kar 12 ki nỹtĩ ân vỹ tỹ União kākĩ orçamento fiscal kar seguridade social tỹvin mỹ ke nĩ.

§ 14 Prỹg kar mĩ han ge ân to orçamento vỹ tỹ prỹg ũ ag jo ke nĩ gé, ũn pir tỹvin mỹ ke pi jé.

§ 15 União vỹ rán kỹ vin mũ ti tỹ Estado kar Distrito Federal mĩ projeto hynhan jé ân ti, kỹ vỹ ki nỹtĩj mũ projeto tỹ há nĩ ân, ti tỹ hāre ty krỹg ke ân kar ti han sĩ han jé mré ti tỹ hāre gasta ke jé ân.

§ 16 Han ge ân tỹ art. 37 ti § 16 ki rán kỹ nĩ tag vỹ nén ũ kar tỹ políticas pũblicas ki, ki hã ke nỹtĩ ân tugnỹm mũ.

§ 17 Ti tȳ Vēnhrá tag kākā ke nī ān, inciso I ti § 11 ki hā han ken kȳ, Poder Executivo vȳ despesa ũ tȳ sī kej ketūn mȳr tȳ krȳ kej ti tȳ ser orçamento ũ mrē ke tūn kȳ. Deapesas tag vȳ tȳ empresa mȳ ũn sī jānāj fā, ti kar mȳ nēn ũ han fā ān, ũ mȳ jēnkamū nūm sī han fā kar ũ mȳ ti kren jē nūm mān ān, hāra pi direitos tȳ tū kej mū, kar contratos tȳ han vén kȳ nȳtī ān ti.

Art. 166. Projetos tȳ prȳg ũ jo han ge ān, hāre ty krȳg ke kar ne han vén ke, prȳg kar mī receitas kar despesas ān, kar jēnkamū tȳ tū nī ān kar ti tȳ kāfór nūn kȳ Deputados ag Câmara kar senado Federal ki ke ag vȳ to vota kej mū Congresso Nacional ty.

§ 1º Senadores kar Deputados ag Comissão hāvȳ tag han mū:

I - Vēnhrá tag kākā ke nī ān ki projetos tugnȳgnȳm kar kri nēn ũ tó ke, kar pā'i mág tȳ República ki Presidente ti tȳ prȳg kar mī contas vem vem fā ān;

II - Planos kar Programas Nacionais tugnȳgnȳn kar kri nēn ũ tó ke, região kar setor tȳ Constituição tag kākī nȳtī tag ti, kar ver Jēnkamū tȳ hāra tī nī ān ti, hāra tag pi Congresso Nacional ki ũn ag tȳ tugnȳm kamāg mū, art. 58 ki ken kȳ nī ān ti.

§ 2º Orçamento ki nēn ũ tȳ ũ ke kej kȳ ag vȳ ver Comissão mista ki ke ag mȳ vem, ag tȳ tugnȳm kȳ ti ag mȳ hāre nī ān ve jē, kar hā Īn mág rēgre ki ke ag vȳ ser to vota kej Congresso Nacional ti Plenário ty.

§ 3º Prȳg kar mī orçamento kar projeto tēg han kȳ vȳ há nȳ, tag tȳvūn tugnȳn:

I - ti tȳ pā'i mág tȳ governo tȳ ne ty krȳg ke ān ven kȳ prȳg tȳ vēnhkēgrā ki, kar tȳ prȳg kar mī ne han vén ke ān rán kȳ nūn kȳ;

II - ti tȳ jēnkamū tȳ hāty kótīg ke nī ān ven kȳ, ag tȳ nēn ũ tȳ despesa han nī ān kym kȳ, hāra despesa tag pi kykym há nȳtī:

a) ũn rānhrāj nȳtī ag kygjām fā;

b) Pǎ'i mág tỳ governo ti tỳ deve kygjām nĩ ǎn ti;

c) União tỳ Estados, Municípios kar Distrito Federal ag mỷ
jēnkamũ jǎnǎj fǎ ǎn; ketũn mỷr

III - Tag tugnĩn:

a) nén ũ tỳ rán há han kỹ nĩ tũ ki han jé, kar ag nén ũ há
kǎjatun jén kỹ; ketũn mỷr;

b) han ge ǎn ki projeto tỳ rán kỹ nĩ ǎn rán mǎn jé, ti kar tỳ
kinhrǎg jé.

§ 4º Han ge ǎn ti diretrizes orçamentárias kǎki projeto pi plano
plurianual katutē nỹ ke nĩ.

§ 5º República ki pǎ'i mág tỳ Presidente vỹ Congresso Nacional mỷ
vėnh vỹ jēnēj mũ, ti tỳ projeto ũ ki han sór kỹ, vėnhrá tag kǎka ken
nĩ ǎn, ag tỳ Comissão mista ty ver to vota ke jé tũn kỹ.

§ 6º República ki pǎ'i mág tỳ Presidente vỹ projetos tỳ han ge ǎn
tỳ plano plurianual ki nỹtĩ ǎn, diretrizes orçamentárias kar prỹg
kar mỷ orçamento tỳ Congresso Nacional ra jǎgnǎj mũ, han ge
complementar tỳ ar. 165, § 9º ki ken kỹ nĩ ǎn ti.

§ 7º Vėnhrá tag kǎkǎ ke nĩ ǎn ki projetos vỹ ũ ag han ge ǎn hǎ rike
nĩ, hǎra vỹ han jé tarĩr há han nĩ, ti tỳ jagnǎ katutē tũ nĩ jé.

§ 8º Prỹg ũ ki orçamento han mỷr kǎfór nũn kỹ, hǎremũn pǎ'i mág
tỳ Presidente ti veto tugnĩn, ag tỳ emenda kar projeto tu pi há nĩ ken
kỹ, ketũn mỷr despesa ũ tỳ kunũnh kỹ nũn kỹ, recurso tỳ kǎfór nũn kỹ
pi krỹ ke kỹ nỹ, Congresso hǎvỹ nén ũ ǎn ki ěg tag fón kej.

§ 9º Deputado ketũn mỷr Senador vỹ vyr mỷ emendas tỳ projeto tỳ
orçamentária ki han ge ǎn kri rán mǎn ke nỹtĩ, hǎra tag vỹ receita
ti 2% tyvĩn ty krỹ nỹ ke nĩ, jǎvo ser ti kuju ũ vỹ ěg há nĩ jé ke nĩ
(saúde pública).

§ 9º-A Art. § 9º ki ken kȳ nĩ ân ki, Deputado ag vȳ 1,55% tȳvĩn jé emendas hynhan, jávo Senador ag vȳ 0,45% tȳvĩn to han.

§ 10 Jēnkamũ tȳ nén ũ há han jé kar saúde jé ke tȳ § 9º ki rán kȳ nĩ ân vȳ tȳ tȳvĩn jé ke nĩ, han ge ân ki rán kȳ nĩ ân tugnĩn art. 198 ti § 2º ki, hãkȳ pi tȳ rãnrhãj nȳtĩ kygĩãm jé há nĩ.

§ 11 Pã'i mág tȳ governo pi vyr mȳ emendas ki jēnkamũ ân tȳ tũ kej ke nĩ art ti § 9º ki ken kȳ nĩ ân ti, kar pi han ge complementar tȳ art. 165 ti § 9º ki ken kȳ nĩ ân jãty han ke nĩ, kar vȳ tarĩr ke nĩ gé vēnrhá tag kãkã ken kȳ nĩ ân ti § 9º-A ki.

§ 12 Pã'i mág tȳ governo tȳ jēnkamũ jãnjãj ke nĩ ân tȳ § 11º ki ke kȳ nĩ ân vȳ tȳ Estado kar Distrito Federal ki parlamentares ag mré hã ag mȳ ke nĩ.

§ 13 Nén ũ (ordem técnica) tȳ hãnríke kȳ pã'i mág tȳ governo orçamento tȳ §§ 11 kar 12 ki ke nĩ ân jãnjãg tũ ra pi hãre nĩ.

§ 14. Ag tȳ §§ 11 kar 12 ki rán kȳ nĩ ki hã han jé, ag vȳ ránrán kȳ nȳtĩ ân nón mũj mũ, ag tȳ ne tȳ ag kutãn vãnħ ân ve jé, ag tȳ jēnkamũ ân gasta ke há han jé.

§ 16 União tȳ jēnkamũ jãnjãj ke tȳ §§ 11 kar 12 ki rán kȳ nĩ ân han ken kȳ, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag mȳ, ânkĩ pia g tȳ nén ũ ki deve ân tugnȳm ke nĩ, mȳr jēnkamũ tag pi tȳ receita corrente líquida jé ke nĩ, ag tȳ ũ tȳ rãnrhãj nȳtĩ ân kygĩãm ke tu ke ân tȳ art. 169 ki ken kȳ nĩ ân ti.

§ 17 Orçamento tȳ §§ 11 kar 12 ki rán kȳ nĩ ân tȳ kãfór kȳ, ag vȳ nén ũ tȳ orçamento tēg ki tũ kri fón kȳ kajãm mũ, hãkȳ ag vȳ ser projeto jãnjã tũ ki receita líquida ki 1% ân, kar ser pir mȳ emendas ân ki 0,5% tȳ Estado ketũn mȳr Distrito Federal ki bancada parlamentar mȳ jãnjãj, ag tȳ despesa kygĩãm jé.

§ 18 Pã'i mág tȳ governo tȳ tugnȳm mȳr receita ki despesa tȳ orçamento ki rán kȳ nĩ ân kãfór kȳ, nén ũ tȳ §§ 11 kar 12 ki ke nĩ ân

nón, ăn ki vĩ vāsóki tỹ sĩ kej mũ, ừ ki jãmã mākã.

§ 19 Emendas to rán rán kỹ nỹtĩ ăn tugnĩg ti kar vĩ jag rike măn ke nĩ, ừn pĩr mỹ há han ke tũ, kar emendas kri rán jé ăn tugnỹgnỹm há han kãn ke, ừ tu vãnħ mākã, Deputado kar senador ag mỹ vẽnħkãpãm há han ki § 9º ki ken kỹ nĩ ăn tugnĩn

§ 20 Nén ừ han ke ăn tỹ § 12 ki ken kỹ nĩ ăn, tỹ prỹg pĩr k'fãn hán kỹ ti kar jé, ănki estado ki bancada ki ke ag vĩ ser prỹg kar ki emenda tẽg han măn, projeto ăn kar tu măn tu.

Art. 166-A. Pã'i mág tỹ governo tỹ Estados, Distrito Federal kar Municípios ag emendas jẽnkamũ tỹ projeto han ge ăn orçamentário ki jãnãj ke nĩ ăn vĩ gen kỹ nỹj mũ:

I - Pã'i mág tỹ Governo Federal tỹ vēsímér Estado, Distrito Federal kar Município ag mỹ jãnãj;

II - Projeto tỹ nén to han jé ăn hã mỹ tỹ tĩg mũ.

§ 1º Estados, Distrito Federal kar Municípios ag mỹ recurso tỹ mũj fã tỹ caput tag ki ken kỹ nĩ ăn pi tỹ despesa kygĩãm, ừn rãnhrãj nỹtĩ kygĩãm kar deve ừ kygĩãm jé ke nĩ, art. 166 ti § 16 ki vĩ ken kỹ nĩ, kar tag mré kygĩãm ke tũ:

I - pã'i tỹ governo mỹ rãnhrãj nỹtĩ ăn, ừn aposentado kar ser ừ tỹ ừ ter jé jẽnkamũ mág nĩ ăn;

II - Estado, Distrito federal kar Municípios ag deve kygĩãm jé ke pi jé.

§ 2º Inciso I ti caput to, hãren kỹ recurso ki hã han ke:

I - Federado mỹ ag tỹ ti tỹ ne tugnĩn recurso tuvĩ jé ăn jãgnãj, tag ki pópé rá ừ jãvãj, hãra jěrĩn mỹ pã'i mág tỹ governo vĩ ti ne tugnĩn tuvĩ jé ăn ki hã han ke nĩ;

II - Federado tỹ recurso măn mũ ăn vĩ ser tỹ ti tũ pẽ nĩ, ti tỹ ne

jé măn jé ăn han jé tóg ser;

III - Federado vỹ ti kar tỹ vej ki ăn ki tỹ fón mũ, tu ag tỹ - programações finalísticas – ke ti, hãra tag vỹ tỹ Poder Executivo mré ke nĩ gé, hãra vỹ Vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ã ti § 5º tũgỹm ke nĩ.

§ 3º Federado tỹ Jẽnkamũ tag măn mũ ti, caput ti inciso I ki ken kỹ nĩ ăn ti, vỹ órgãos, instituições ketũn mỹr entidades ag kã'ũ mỹ inh mré vé kej mũ, ti tỹ nón ve há tũn jé jẽnkamũ tỹ hãra vyr jé ăn ti.

§ 4º Tag ki vỹ ken kỹ nĩ Vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ti caput inciso II ki recurso tỹ hãrej ke ti:

I - Nén ù jé tuvĩ jé ăn tỹvĩn mỹ ke vễ;

II - Nén ù tỹ União ki nỹtĩ ăn tỹvĩn jé ke vễ (saúde, educação, etc).

§ 5º Inciso I ki rân kỹ nĩ ăn nón, jẽnkamũ jãnãj ke ăn ki 70% vỹ tỹ despesa capital jé ke nĩ, hãra vỹ tarĩr inciso II ti § 1º ki ken kỹ nĩ ăn katutẽ tũ nĩ jé

Art. 167. Tag han ke tũ:

I – prỹg kar jo han ge ăn kãki projeto tỹ nĩ tũ ăn han ke tũ;

II – orçamento kãkã nĩ ăn kãfãn kỹ gasta kej tũ, rân kỹ nĩ ăn ty krỹg ke tỹ nĩ;

III – crédito ù róm ke tũ ti tỹ capital despesa kãfór hán kỹ, hãra Congresso tỹ créditos suplementares kar especiais kã'ũ to hej ken kỹ vỹ róm, parlamentares ty ùn e tỹ hej ken kỹ;

IV – impostos ki jẽnkamũ tỹ kãrã nĩ ăn nũm han ke tũ, kar despesa ki fón ke tũ, hãra Constituição tỹ gé ken kỹ vỹ han mũ, imposto vẽnkhãpãm (arts. 158 kar 159), saúde mỹ jãnãj ke, educação ra ke gé, administração tributária mỹ (arts. 198, § 2º, 212 kar 37, XXII) kar ù tỹ receita han vén jé ăn mỹ crédito róm ke (art. 165,

§ 8º) kar § 4º ki ken k̄y nĩ ân kar ti;

V – crédito tēg róm ke tũ véké gasta ke jé, Congresso Nacional tỳ tuvānh tũ ra kar tỳ ne m̄y ké ân tó tũ ra;

VI – Congresso Nacional vatenhty, recurso to gasto ân tỳ ù ra mũn ke tũ, jēnkamũ tỳ programas tỳ ù m̄y jānāj ke tũ, kar jēnkamũ tỳ nēn jo nũm han k̄y nĩ ân tỳ órgão tỳ ù m̄y jānāj ke tũ;

VII – crédito kr̄gm̄y gasta kej ke tũ;

VIII – Congresso Nacioal tỳ ketũ ra orçamento fiscal kar seguridade social ki jēnkamũ kunũnh k̄y empresa, fundação kar fundos m̄y jānā ke ag deve pāk̄rĩ jé kar art. 165, § 5º ki ke nĩ ân ti ke gé;

IX – Congresso Nacional tỳ ke tũ ra jēnkamũ público to fundo han ke tũ;

X – Jēnkamũ tỳ ù m̄y nũm ke tũ, kar m̄y nũm s̄i han ke tũ kar kyḡjām jé, tỳ ti tỳ receita han vén ke ân to ke nĩ vỹ, pā'i mág tỳ Governo Federal kar Estaduais ù pi Estados, Distrito Federal kar Município ki ù tỳ ag m̄y rānhrāj n̄yĩ ân, ù tỳ aposentado kar ù tỳ ùn ter jé tũ m̄g nĩ ân kyḡjām jé;

XI – ù tỳ Previdência Social m̄y contribui kej fã ti art. 195, I, a, kar II ki ken nĩ ân nón, ân vỹ tỳ ù tỳ contribui ke jé ân kyḡjām tỳvĩn jé ke nĩ art. 201 vỹ to vēmén há han;

XII – Han ge ân complementar tỳ art. 40 ti § 22 ke ken k̄y nĩ ân nón, m̄yr tỳ servidores públicos ag tỳ kofān k̄y vēnh aposenta ke jé ke pē nũn, hāk̄y vỹ tỳ deve ù kyḡjām ke tũ nĩ, fundos jé ke pi jé gé art. 249 ki rán k̄y nĩ ân nón kar sistema despesa kyḡjām kar tỳ há ke jé gé;

XIII – Estado, Distrito Federal ketũn m̄yr Município ag kã'ũ tỳ Regime Próprio de Previdência Social ki han ge ân ki hã han tũn k̄y, União vỹ m̄y jēnkamũ jānāj ke tũ, m̄y garantia ù nũm ke tũ,

nén ù ki kri jênkamũ sĩ fôn ke tũ, kar mỹ jênkamũ nĩm sĩ han ke tũ nĩ, ti tỹ kar kygjam̃ jé.

XIV – Fundo público han ke tũ, ti tỹ nén ù ki ty krỹg há ra, receita jatã ki, kar órgão ù mré nén ù hynhan tĩ ra, tỹ krỹg sór kỹ.

§ 1º Nén ù mág ki investi kej ke tũ ti tỹ Plano Plurianual kã nĩ tũn kỹ, ketũn mỹr tỹ han ge ù ki, kã nĩm, ke kỹ nĩ tũn kỹ, ù tỹ tag han mũ vỹ crime han mũ.

§ 2º Créditos especiais kar extraordinários vỹ tỹ prỹg kã aprovado vyr tỹvĩn kã han ke nĩ, hãra tỹ prỹg tỹ tũ kej ke nỹ ra aprovado vyr jén kỹ, vỹ prỹg ù kã ver han há nỹ, ti tỹ ki jênkamũ sĩn kỹ, ăn ki ti kãfór kỹ ag vỹ ser róm mãn kar ù jo orçamento han mãn mũ.

§ 3º Crédito extraordinário vỹ tỹ nén ù jagy tỹvĩ tỹ ke kỹ hã hanke nĩ, hãremũn, guerra, problemas sociais, nén ù kórigrég – goj fãn, vênh kaga kórég – tag kar ti, hãkỹ tỹ art. 62 ty nén ù tỹ hãnrike kỹ ne han ke ăn to ken kỹ nĩ.

§ 4º Estado ù tỹ União mỹ deve kỹ vỹ imposto jagtã tỹ kajãm (arts. 155, 156, 156-A, 157, 158 kar alíneas “a”, “b”, “d”, “e”, “f” kar art. 159 ti inciso I kar II), ti tỹ kar ser jênkamũ mãn sĩ han mãn jé.

§ 5º Jênkamũ vỹ área ketũn mỹr órgão ù mỹ jagnã kórég nĩ art. 167 ti inciso VI ki ken ky nĩ ăn nón, hãra tỹ Ciência, Tecnologia kar Inovação jé projeto kỹ Poder Executivo hãvỹ ser vej ke nĩ, legislativa ag ki jamã vén mākã.

§ 6º Inciso III ty jênkamũ mãn sĩ han kỹ nén ù kygjam̃ ke to ke ăn ti, ăn vỹ tỹ prỹg kã han kỹ nĩ ăn tỹvĩn kã nĩkrén há nỹ, ne jy rãj ke tũ tỹ nĩ despesa tỹ recurso ki rân kỹ nĩ ăn gasta ke tũ ra.

§ 7º Han ge ăn ki vỹ ken kỹ nĩ, União, Estados, Distrito Federal, ketũn mỹr Município tỹ despesa tẽg hynhan ke tũ ăn ti, jênkamũ tỹ hãty kóttĩg ke ăn tó vén mākã nén ù kygjam̃ jé. Û vỹ serviço público tẽg han ke tũn, ù tỹ rãnrhãj ke tẽg japrênprêr ke tũ, han ge ăn ki ken

kỹ nĩ tũ ra art. 7º ti caput inciso IV ki ke ăn nón.

Art. 167-A. Kysẽ tỹ 12 ke ty jun mỹr, ẽmã tỹ Estado, Distrito Federal ketũn' mỹr Município ag nẽnũ génh fã tỹ 95% kófãn kỹ, Poderes ag Executivo, Legislativo, Judiciário, Ministério Público, Tribunal ty Ếmã mág Contas kar Defensoria Pública ki ke ag hã vĩ ser hãren kỹ nẽnũ to gasta tag tỹ sĩ kej ke vej ke nỹtĩ. Ti tỹ rán kỹ nĩ ăn kãfãn tũ nĩ jé. Hãmỹ:

I – jẽnhkamũ tỹ mág kej ke tũ, Poder ki ke ag, ketũn mỹr órgão ù ki ke, rãnrhãj nỹtĩ kar, kar poriso ag mỹ ke gé. Ti ken kỹ nĩ ăn kã nũn kỹ hã, vĩ tỹ mág ge há nỹ mũ;

II - vẽnhrãj ù vin mãn ke tũ, despesa tỹ mág ge tũ nĩ jé;

III - vẽnhrãj kri nẽnũ ù vin mãn ke tũ, despesa tỹ mág ge tũ nĩ jé;

IV - ù japrẽr mãn ke tũ, kar ù kutãm ke tũ ti rãnrhãj ki, nẽn ù tag tỹvĩn ke:

a) Pã'i mág tỹ chefia kar direção vin ke, tag tỹ despesa tỹ mág ke tũn kỹ;

b) ù japrẽr jé ag mũ, ù tỹ vãsóki kutẽ kỹ, ketũn mỹr ter kỹ;

c) vẽnhrãj ki ù japrẽr jé art. 37 ti caput tỹ inciso IX ki ken kỹ nĩ ăn;

d) poriso ag mrẽ rãnrãj sĩ han jé, kar ù tỹ jé vẽnhrãj forma ke nỹ sĩ ag;

V – Concurso han ke tũ, ti tỹ jé vaga kỹ hã inciso IV ki ken kỹ nĩ ăn;

VI – Poder ki ag kã'ũ, Ministério Público ketũn mỹr Defensoria Pública ki ke, rãnrhãj nỹ sĩ kar, kar poriso ag, tag ag jẽnhkamũ tỹ mág kej ke tũ, kar ag tu nỹtĩ mỹ vyr mỹ nẽn ù vin ke tũ, ken kỹ nĩ ăn jã tỹ.

VII – vẽsóki despesa han ge tũ;

VIII – inflação kri gasto ù han măn ke tũ, nén ù kaja tỹ tâpry tũ nĩ jé, ti kar tỹ nén ù compra ke ke jé, art. 7º ti caput tỹ inciso IV ki ke kỹ nĩ ãn nón;

IX – Programas hyn han măn ke tũ, kar tỹ mág ke ki, kar ù tỹ deve mỹ vẽnhpâte fón kỹ tỹ tũ kej ke tũ, jãvo despesa tỹ mág kej mũ;

X – Incentivo kar beneficios tẽg hyn han ke tũ, néve tỹ sĩ ke jé.

§ 1º Kysẽ ù ty jun mỹr despesa tỹ 85% kófãn jén kỹ, artigo tag ti caput ki ken kỹ nĩ ãn ti, ãn ki Poder Executivo ag Chefe hã vỹ nón vej mũ, kar Poderes ki ke ù ag ke gé.

§ 2º Nén ù tag tỹ § 1º artigo ki ken kỹ nĩ ãn tỹ Poder Legislativo ag mỹ jãgnã tamrãnh kej ke nỹtĩ, ag tỹ ser tugnỹm jé gé.

§ 3º Poder Executivo ki chefe tỹ nén ù han jé pi tag ki ne jé há nĩ:

I - Poder Legislativo tỹ vah, ken kỹ;

II - Kurẽ tỹ 180 ty jun mỹr Legislativo tỹ ne tó tũn kỹ;

III - Nén ù tỹ kaja tỹ artigo ti § 1º ki rân kỹ nĩ ãn kófãn tũ ra, pi jẽrĩn mỹ ne jo rãj Poder Legislativo tỹ hej ke jé ra.

§ 4º Kysẽ rẽgre kar mĩ vỹ tugnỹm ke nĩ artigo tag ki rân nĩ tag ti.

§ 5º Tag ki vỹ tó há han kỹ nĩ artigo tag to:

I - Tag ki tỹ ken kỹ nĩ, ù tỹ pã'i tỹ governo jo néve, kar ti ki jẽnkamũ măn ke tũ.

II - Tag ki tỹ ken kỹ nĩ, ù pi tỹ tũ kej Constituição ki han ge ãn ti, metas fiscais, kar hãre gasta kej ke tu rân kỹ nĩ ãn ti.

§ 6º Hãremũn nén ù tỹ artigo ti caput ki rân kỹ nĩ ra, kófãn kỹ, Poderes kar órgãos ki ke kar vỹ nón vej ke nỹ tĩ, Tribunal ty Contas tỹ

ge tỳ nỹ, ketũn kỹ, ừ pi tag han mũ:

I - Federação ki ag kã'ũ pi ag mré ke ừ tỳ néve han kãn tỹvĩn jé mỹ garantia nũm ke nĩ;

II - Federação ki ke ừ tỳ néve mág han jén kỹ pi ti mré ke ag ki jẽnkamũ mãn sĩ han sór ke nĩ, ty ti tỳ kar kajãn ke nĩ vỹ, hã jé, jéke pẽ ag nỹtĩ, jẽnkamũ jo nỹtĩ ag.

Art. 167-B. Nén ừ jagy tỳ ẽg ẽmã ki hãnrike kỹ Congresso Nacional tỳ ge tỳ tĩ, ken kar, Ễmã mág ki pã'i mág tỳ Presidente tỳ ken kỹ, União ki ag vỹ ser ne han ke ần vej mũ arts. 167-C, 167-D, 167-E, 167-F kar 167-G ki vỹ ken nĩ, Constituição tag ki.

Art. 167-C. Nén ừ jagy tỳ ken kỹ, Poder Executivo Federal vỹ ne hyn han ke ần tugnỹm ky ser ừ tỳ rãnhrăj sĩ han ge jăgvănh mũ, nén ừ kar mĩ, ừ tỳ rãnhrăj sór mũ kar. art. 169 ti § 1° ki rán kỹ nĩ ần tuvănh sĩ han kỹ, hãra jěrĩn mỹ Tribunais ty Contas vỹ nón vej mũ.

Art. 167-D. Nén ừ jagy kăki ẽg Pã'i mág vỹ, han ge ừ hyn han mũ, hãren kỹ tag fĩnrãm jé, hãra vỹ tarĩr mũ nén ừ jagy tag tỳ tũ ke mỹr néve kutẽ tũ nĩ jé, hã kỹ vỹ nén ừ e kófãn kỹ han ke tũ nĩ, despesa tỳ kar mág ge tũ nĩ jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Nén ừ jagy tỳ ken kỹ art. 167-B ty rán kỹ nĩ ần ti, ần ki art. 195 ti § 3° pi ne jé há nĩ, Constituição tag kăki.

Art. 167-E. Jẽnkamũ tugnỹm fã prỹg kãmĩ nén ừ jagy tỳ ver ke nũn kỹ, art. 167 ti caput ti inciso III tag tỳ ag vỹ ver ne jé há tũ nĩ.

Art. 167-F. Han ge ần tag kar vỹ nén ừ jagy tỳ ke nĩ ần kãmĩ mỹ ke nĩ art. 167-B to:

I - Nén ừ jagy tỳ ke nũn kỹ Pã'i mág tỳ Governo vỹ jẽnkamũ mãn sĩ han mũ, ti hãre ty krỹg ge ần tu ăkrén mã kã;

II - Jẽnkamũ sĩ tỳ kysẽ tỳ dezembro ti kurẽ tỳ 31 ty jun mỹr kăfôr nũn kỹ, vỹ tỳ nén ừ jagy tỳ ke nĩ ần ki, nén ừ ketũn mỹr

despesa kygjãm há nĩ.

§ 1º Nén ù jagy tỹ ken jěrĩnmỹ ag vĩ han ge ù hyn han mũ, nén ù tỹ kỹkrỹ ke, ùn rãnhrãj nỹtĩ pan ke to.

§ 2º Inciso II tỹ ken kỹ nĩ ãn pi tỹ tag mỹ ke nĩ:

I - Estados, Distrito Federal kar Município ag jẽnkamũ vóg ge tũ;

II - Jẽnkamũ tỹ arts. 195, 198, 201, 212, 212-A kar 239 mỹ ke ãn vóg ge tũ;

III - Jẽnkamũ tỹ ù tỹ vin fã, ù ki mãn sĩ han jé, kuvar ty kótĩg jé kar ti hãra tĩg ge ãn kinhra, governo pi tag vóg ke nĩ gé.

Art. 167-G. Nén ù jagy tỹ ken kỹ, art. 167-B ki ken kỹ nĩ ãn ti, União vĩ nén ù tỹ art. 167-A ki nỹtĩ ãn ki hã han sór ke nĩ.

§ 1º Han ge ù tỹ nén ù jagy kãmĩ hyn han kỹ nỹtĩn kỹ, nénũ ù pi tỹ hyn han jé ke nĩ, art. 167-A ti incisos II, IV, VII, IX kar X ki nỹtĩ ãn ti.

§ 2º Han ge tỹ art. 167-B ki ken kỹ nĩ ãn pi tỹ art. 159 ti caput ti inciso I “c” tag mỹ ke nĩ, mỹr tỹ nén ù jagy jěrĩn mỹ prỹg ù mĩ jẽnkamũ ãn jãgnã nĩj ke mỹ.

§ 3º Estados, Distrito Federal kar Municípios ag vĩ nén ù jagy tỹ ken kỹ, ag tỹ União tỹ han ge rãn jé ãn han sór kỹ han, art. 167-A ti § 6º ki ken kỹ nĩ ãn ti, hãra ag tỹ mĩ hã han sór kỹ vĩ ser ag mỹ jagy tĩj mũ gé.

Art. 168. Poderes ag Legislativo kar Judiciário, Ministério Público kar Defensoria Pública ag vĩ kysẽ kar mũ kurẽ tỹ 20 kãmĩ ag tu sĩ mãn ge nỹtĩ, tu ag duodécimos ke ti, tag vĩ han ge ãn ki ken kỹ nĩ art. 165, § 9º ty.

§ 1º Ag tỹ Duodecimais mãn fã tag pi tỹ nĩm han jé ke nĩ.

§ 2º Jẽnkamũ tỹ ti kar mỹ jãgnã mỹr kãfór kỹ, vĩ ti nĩ jé ra vĩn kej mũ, Tesouro mỹ, kỹ vĩ ser kajãm mãn ke ty jun kỹ tỹ sĩ kej.

Art. 169. Ag tỳ União ki, Estados, Distrito Federal kar Município ki rânhrāj nýtĩ kar, ù tỳ krỹkrỹ ke jé ăn mỹ kygjam nýtĩ ăn pi han ge kănĩ ăn kăfăn ke nĩ.

§ 1º Nén ù kar tỳ, ù kajām ke tăgfyn kỹ, vênhrânhrāj tễg hyn han kỹ, rânhrāj jă ki hăre ăn tỳ ừn kỹ, ù japrêr măn kỹ, ketũn mỷr ù kutêm ke tag vỹ han ge kăkă nĩ kar ke nĩ, hă kỹ:

I – tugnỹm vén ke, jênkamũ tỳ kăfôr nĩ ăn ti;

II – Lei tỳ Diretrizes Orçamentárias (LDO) tỳ hej ke hă, hăra tag pi tỳ empresas públicas kar emă ki economia mista mỹ ke nỹ.

§ 2º Han ge ki vỹ ken kỹ nĩ kurê tỳ hăre ki gastos vej ke ti, kurê tag tỳ tá jun mỷr Estado, Distrito Federal ketũn mỷr Município tỳ ki hă han tũn kỹ, jênkamũ tỳ ti mỹ kără nĩ ăn vỹ krỹ kej mũ.

§ 3º União, Estados, Distrito Federal kar municípios ag tỳ kurê tỳ hăre ki, hăre gasta kej ke ăn tu ke vỹ tag ki răn kỹ nĩ:

I – 20% ki vỹ despesa tỳ sĩ kej mũ, comissão ki cargo ki ke kar funções de confiança ag mré;

II – Rânhrāj nýtĩ ù ag tỳ ki ge sĩ han jé, ag nũnh ke.

§ 4º Kynh mỹ răn kỹ nýtĩ ăn hyn han mỷr tỳ ne jo ră tũn kỹ, ag vỹ rânhrāj nýtĩ si mré hă nũj mũ, hăra tóg ag mỹ, tỳ ne to ke ăn tój mũ.

§ 5º Û tỳ ti rânhrāj kren kỹ, kỹnh mỹ răn kỹ nĩ ăn tugnĩn, vỹ ti rânhrāj jé ăn nón ver ti tỳ prỹg tỳ hăre ki rânhrāj jé ăn nón vỹ kysê ăn ki ver măg nỹ.

§ 6º Vênhrânhrāj tỳ kynh mỹ răn kỹ nĩ ăn ki ke tỳ pa kăn kỹ ti tỳ tũ ken kỹ, prỹg tỳ vênhkêgrá kar hă vỹ ke tỹj mũ.

§ 7º Federal ke Han ge vỹ tój mũ §4º ki ken kỹ nĩ ăn ti.

TÍTULO VII

DA ORDEM ECONÔMICA E FINANCEIRA

CAPÍTULO I

DOS PRINCÍPIOS GERAIS DA ATIVIDADE ECONÔMICA

Art. 170. Ti kar tỹ jăgnă mré mogmog há han jé, vênh kar rănhrăj vỹ há nĩ, ti kar vỹ văsóki ne tu văsăn ke vej, ti kar tỹ mũg há han ke ăn, justiça social ki ken kỹ nĩ ăn nón, hă kỹ:

I - ẽg ẽmă mág pi kuvar mĩ ẽmă ù ag jamăn kỹ nỹ;

II - ti kar vỹ ti tỹ nén ù kirũr ke nỹtĩ;

III - nén ù vỹ tỹ ki ù mỹ nén ù há han ke nĩ;

IV - ti kar vỹ jatun mỹ ti rănhrăj han ke nỹtĩ, ù rănhrăj kókén sór mă kă;

V - ù tỹ nén ù génh kỹ kagjăm fă ăn tarũr ke ag nỹtĩ, ti tỹ kórég ki kutê tũ nĩ jé;

VI - nén ù tỹ ẽg pénũn nỹtĩ ăn kirũr ke, ẽg năn kar goj ti, jăvo ù tỹ ăn kókén mũ vỹ ser kajăm ke nĩ;

VII - ùn vėsarig rénh mũ ăg mỹ nén ù han ke kar ti kar kygjăm há han ki;

VIII - ti kar mỹ vênh rănhrăj ve sór ke;

VIX - ẽg ẽmã mág ki Empresa kēsir mỹ ẽmĩn vén ke, ti tỹ ù ag kóm mogmog jé gé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Ti kar vỹ nénũ ù mĩ rãnrãj jé direito nỹtĩ, órgãos públicos ag vẽnhrá tũ ra, hãra ti han ge kãki nũn kỹ tỹ ser ag vẽnhrá mãn ke nĩ.

Art. 172. Han ge ki vỹ rán kỹ nĩ, ẽg ẽmã jãty nén ù tỹ kãge kỹ genh ke ti, hãra vỹ hãre ẽmã ăn ra vỹn kej ke mré hã vej mũ.

Art. 173. Estado vỹ nén ù tag ki hã ki kãrã mũ ti tỹ, ti kar mỹ há pẽ tĩ jé ketũn mỹr ti tỹ, ti kar mỹ nén ù hán ke to ken kỹ, han ge kãki ken kỹ nĩ ăn nón.

§ 1º Han ge ăn hã vỹ tój mũ hãrenkỹ empresa pública, sociedade de economia mista kar ser ag subsidiárias ag hãrenkỹ rãnrãj ke ti, kỹ ag vỹ ser:

I - ti kar mỹ ne há han ke ăn, estado kar ti kar tỹ hãren kỹ tugnỹm ke;

II - empresa tag kar tỹ tỹ Governo tũ ra ag vỹ empresa ù ag han ge hã han mũ gé, ù japrér ke to, ùn ag mỹ rãnrãj nỹtĩ to kar ag hãre kygjãm ke tu ke gé;

III - tỹ Governo ti Empresa ra ag vỹ ùn e japrẽnprêr kar kuprẽg ke nỹtĩ, ti kar tỹ vén jé;

IV - empresa tag ag vỹ ù tỹ juvẽn ge ăn nỹtĩj ke nỹtĩ, ag tỹ ag mré tugnỹm jé gé, hãra ù tỹ ag mré ki nén ù sĩ ăn vỹ ti tũ tój ke ke nĩ gé, ag nén ù han ke to vẽnén kỹ;

V - ù tỹ jo jã ăn tỹ kurẽ ketũn mỹr prỹg tỹ hãre ki kãjãj ke, ag hãren kỹ tugnỹm ke ăn, nén ù tỹ hãnrĩke kỹ ag ne han ke ăn.

§ 2º Empresa tag tỹ governo tũ ra pi ù ag tỹ kajãm ty krỹ tũ han ke nỹtĩ.

§ 3º Han ge ăn kãki vỹ rán kỹ nĩ Empresa pública ag tỹ hãren kỹ

Estado kar ti kar mré rânhrăj ke ti.

§ 4º - Han ge ân vỹ ù tỹ ti rânhrăj kri măn mág sór kỹ ù mỹ kókén ân tỹ hărej ke vej mũ.

§ 5º Û tỹ economia ketũn mỹr ti kar tỹ hănrike kỹ, han ge kăki rân nĩ ân vỹ tój mũ empresa ân jo nỹtĩ ag tỹ hărej ke ti, ag tỹ ser kajâm jé.

Art. 174. Estado mré ke pẽ vỹ economia tugnỹm ân ti, kar ser ù mỹ êmũn há ven ke ân, kar ne hyn han ke ân, tâ mĩ empresa ù ag tugnỹm kỹ.

§ 1º Han ge ân hă vỹ tój mũ hăren kỹ êg êmă tỹ mog ke ti, ti kar mĩ, ùn jagêgtar ân mré hă.

§ 2º Han ge ân vỹ ù tỹ cooperativismo ketũn mỹr vênhmăn kỹ jag-nămré vyr mỹ rânhrăj sór mũ ân apoia kej.

§ 3º Estado vỹ pó vóg fă ag tỹ vênhmăn kỹ jagnămré nén ù hyn han sór mũ ag apoia kej, ag tỹ hăra ag pénĩn nén ù kar ân tarĩr ken kỹ, ag tỹ tu ag krê jăg nỹtĩ jé.

§ 4º Pó vóg fă ag cooperativa vỹ ag tỹ jênkamũ ne jăvăj jé hă nỹtĩ, kar ga tỹ han ge kăki rân nĩ ân mĩ, kar ga tỹ art. XXV ki rân kỹ nĩ ân.

Art. 175. Poder Público mré ke vê tag han jé, inh hă nén ù han ke, empresa ù ag mré, hăra japrênprêr kỹ ù kuprêg ti kar tỹ ve jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rân kỹ nĩ. Han ge ân ki vỹ ken kỹ nĩ:

I - empresa ag tỹ hăren kỹ rânhrăj ke, kurê tỹ hăre ki rânhrăj ke, ag hărekă kỹkrỹ kej ke;

II - ti kar direito serviço público ki;

III - ti kar tỹ hăre kagjâm ke ân serviços públicos ki;

IV - serviços públicos vỹ krỹg jé tũ nĩ, ù pi tỹ tũ kej ke nĩ.

Art. 176. Pó tonh ag kã'ũ, ti vóg mã kã nĩ ra, kar goj kãmĩ ke kar ân ti, pi t̃y ga mré nĩ ân tũ ñtĩ, União tũ vỹ, hãra ã t̃y governo ti vênhrá măn mũ ân vỹ ti nén kunũnh mũ ân mré nĩ kãn.

§ 1º Pó tonh kar nón vej fã, kar kunũj ke t̃y kynhmỹ rán k̃y nĩ ân vỹ t̃y União mré ke ke nĩ, ânki ẽg ẽmã mi ke hã ñy vóg mũ, hãra t̃y vyr m̃y eg ẽmã fyr mĩ kar kanhgág ga mĩ vóg jé m̃y ti han ge rá ã ti gé.

§ 2º Ga ki pó tonh ân t̃y t̃y ã tũ pẽ nũn k̃y ser ti fĩ t̃y ti tũ sĩ măn ge nĩ gé, han ge kãki rán k̃y nĩ ân nón.

§ 3º Nén ã tag vóg jé t̃y kurẽ nĩ, ã pi inh hãn gen k̃y vóg t̃ij kej ke nĩ, kar ã t̃y ã pi vãsóki vóg sór kej ke nĩ, ã t̃y ã m̃y tovãj ke tũ governo t̃y ke tũ ra.

§ 4º Nén ã t̃y energia kótũn fã tag ag kã'ũ t̃y kónẽg pi governo ti vênhrá măn mũ.

Art. 177. União t̃yvin mré ké vẽ tag ti:

I - petróleo ti jazidas, gás natural kar hidrocarbonetos vóg jé;

II - petróleo t̃y nénũ hyn han ke, taki, ketũn m̃y ẽmã ã mĩ;

III - ẽmã ã ty nén ã génh kar ra jãgnã ân;

IV - goj mág kãmĩ petróleo t̃y nén ã hyn han jé ân gé kã pa jé;

V - nén ã kar t̃y minério kar minerais nucleares ki ke ân vỹ t̃y União mré ke nĩ, jãvo ser ã t̃y ã t̃y radioisótopos hyn han fã vỹ ti m̃y vênhrá tu ṽij ke nĩ art. 21 ti inciso XXIII b kar c ki ken k̃y nĩ ân nón.

§ 1º União vỹ empresa ã m̃y kej mũ ti t̃y artigo tag ki incisos I kar IV ke ken k̃y nĩ ân han jé, han ge kãki rán k̃y nĩ ân nón.

§ 2º Han ge vỹ hãren k̃y empresa ag t̃y §1º ty rãnrhãj ke tój:

I - ẽmã mág kãmĩ petróleo tỹ nén ù tỹ tũ ke tũ nĩ jé;

II - hãren kỹ ù japrẽnrẽr ke;

III - ù tỹ mré ke há nỹ ke ãn, ti hãren kỹ han ke kar ne han ke.

§ 3º Han ge ù hyn han ge, nén ù radioativo rĩg mũj fã ag mỹ.

§ 4º Han ge tỹ petróleo, gás ketũn mỹr álcool kri imposto ù mãn sór kỹ vỹ tag han ke nĩ:

I - Ti kaja percentual vỹ ser:

a) nén ù ketũn mỹr hãren usa kej ke ãn;

b) ti percentual vỹ mág ketũn mỹr sĩ nỹ Poder Executivo tỹ ken kỹ, art. 150, III, “b” ki ken nĩ ãn tuvãnh kỹ;

II - Jẽnkamũ jãkrũnh jé ãn tỹ hãra mũj ke to:

a) tag jagtã tỹ vỹ combustíveis kaja rem, kar rĩg mũj ke mỹ nũm mũ gé;

b) nén ù há han jé ẽg pẽnĩn;

c) nén ù há han jé ẽmĩn jagma kar nén ù rĩg mũj fã mỹ;

d) ù tỹ rĩja kar transporte público ù mré mũj fã ãn mỹ ti kaja tỹ sĩ ke jé.

Art. 178. Han ge vỹ hãren kỹ transportes ag vĩn há han ke tó mũ, kynhmỹ, goj kãmĩ kar ga kri ke gé, União vỹ ẽmã ù ag mré tỹ to vẽmẽn mũ, ti kar mỹ há tĩ jé.

Tag tỹvĩn ki vỹ rãn kỹ nĩ. Goj kãmĩ transporte ag mỹ vỹ vyr mỹ han ge ù han mũ, Nén ù tỹ hãty kãmũj fã ag mỹ, kar goj tére kãmĩ kãmũj fã mỹ kar ser ẽmã ù ty kãmũj fã mré hã.

TÍTULO VIII

DA ORDEM SOCIAL

CAPÍTULO VI

NĂN MÁG TU KE VỸ

Art. 225. Meio ambiente vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, hăkỹ ù vỹ nén ù tỹ vỹ sũn ke tũ nĩ, Poder Público mré ke vễ tarĩr jé kar ti kar vỹ tarĩr ke nỹtĩ ti tỹ kórég tũ nĩ jé gĩr tỹ kămbũ nỹtĩ ăn jo.

§ 1º Tag tỹ ki hă ke jé Poder Público dever vỹ, kiĩr jé:

I - nén ù tỹ văsóki tĩ mũj fă mĩ mũn jé, nén ù tỹ kórigrég kỹ ki hynhan kar nén ù kar kiĩr jé ti mogmog há han jé;

II - kafěj kar ăn, vễ'ỹ kar ăn kar microrganismos tỹ ti ke ăn hă nỹtĩn jé, ag tỹ ù ke sór ke tũ, kar entidades ù tỹ pesquisa hynhan sór mũ ag tugnỹm ke;

III - ga kar ăn rán rán ki Federação kar mĩ ga tỹ ne tỹ protegido nỹtĩj ke ti, han ge ăn kăki ù tỹ ne tỹ ki nén ù han ke ăn, kar ù tỹ kókén sór ăn kamăg ke;

IV - ù tỹ nén ù mág han sór kỹ vỹ ver Estudo de Impacto Ambiental han vén mũ, ti tỹ meio ambiente kókén mág ketũ ăn ve jé, kar vỹ ser nén ù kar mĩ tugtój ke nĩ, ti kar tỹ kinhra nỹtĩn jé;

V - nén ù tỹ mĩ êkrênkrên fă ăn mré hă tarĩr jé, kămbĩ nén ù vende

ke tũ nĩ jé, kri nén ù hỹnhan tũ nĩ jé, tỹ ěg kã'ũ kókén tũ nĩ jé, kar tỹ ěg pénũn nén ù há kar tag tỹ hãre tũ nĩ jé;

VI - escola mĩ ti kar krĩ ki vin ke, tỹ ag pénũn nén há kar tag tarĩr kinhrãg jé;

VII - vễ'ỹ kar ãn kar kafėj kar ãn tarĩr jé, ti tỹ espécie ù tỹ tũ ke tũ nĩ jé, kar véké vễ'ỹ junja ke tũ nĩ jé;

VIII - combustíveis fósseis kajãm mág ke, jãvo Imposto sãn kỹ kygjãn ke, energia jẽnkri ke mũ ãn tugnĩn kar hidrogênio tỹ carbono tũm ke tỹ sĩ tĩ jé, han ge ãn complementar ki vỹ ke ti, ti kaja tỹ sĩ ke jé, ti tỹ kaja pir nĩn jé, Energia jẽnkri ãn hã tỹ ti kar tỹ ke nỹtĩ jé, tag vỹ han ge ãn complementar ki hãren kỹ impostos (art. 155 ti inciso II kar 156-A) kar pipin ke (caput art. 195, I, “b”, IV kar V, kar art. 239 alínea “b” ti inciso I kar IV) tu vēmén ti.

§ 2º Û tỹ recursos minerais vóg mũ ãn vỹ ti tỹ meio ambiente kókén jé mĩ ki han mãn ke nĩ, Han ge ãn kãki vỹ hãren kỹ tag han ke tó kỹ nĩ órgão público responsável ù mré.

§ 3º Û tỹ meio ambiente kókén mũ ãn vỹ kajãm mũ, ty ti tỹ ùn há tĩ nĩ vỹ, hãra tỹ gera kajãm Código Penal kar leis ambientais ki nỹtĩ ãn ti, kar ù tỹ nén ù han nỹtĩ ag tỹ kỹkrỹ kej ke, ag tỹ rãnrhãj fã génh ke, ag tỹ kar tag han mãn tũ nĩ jé.

§ 4º Floresta Amazônica, Mata Atlântica, Serra do Mar, Pantanal Mato-Grossense kar Zona Costeira vỹ tỹ União patrimônio pẽ nỹtĩ, hãkã vỹ han ge ãn kãkã nĩ, kãmĩ ne han ke ti, Meio ambiente tarĩr ke kar ser kãmĩ nén ù géj ke ãn ti.

§ 5º Ga tỹ tỹ ù tũ tũ ãn kar governo tỹ génh jé, vỹ ser ù mỹ tuvãnh kórég nĩ, vende kej tũ, mỹr tỹ kri nén ù tỹ nỹtĩ si ãn mogmog há han jé ke vễ.

§ 6° Han ge Federal hăvỹ usinas ag tỹ reator nuclear mré rănhrăj fă ag tỹ hăťỹ nỹťĩj ke vej mũ, tỹ hă tũn ag vỹ jo ỉn nỹťĩj ke tũ nỹťĩ.

§ 7° ừ tỹ vễ'ỹ junja ke ăn vỹ kórég nĩ nĩ (Inciso VII ti § 1°), hăra tag vỹ ừ tỹ ti cultura tuvănh tũ kỹ vễ'ỹ tỹ nén ừ mĩ vin fă ăn tu, hăre tũ tỹ nĩ, ke mũ. Hăkỹ vỹ ser to patrimônio cultural brasileiro vỹ ke mũ (art.215 ti § 1°), han ge kă vỹ nĩ, hăra vễ'ỹ kirũ há han ke, tỹ vễsarénh kăfăn tũ nĩ jé.

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação de Guaraní

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canella
CNPJ nº 06.640.000/22

Ã hêrekemũn tugnỹm mỹr ti ã mỹ, jã ty nỹn kỹ, vênhrá tag ti, kỹ, contato
tỹ krãm nĩ ãn ke ki ag mré vēmén nĩ. Kurã tag ju, 13 kysã tỹ janeiro, prỹg
tỹ 2025, ju:

Caso tenha algum comentário ou sugestão sobre o texto traduzido, entre em
contato até 13 de janeiro de 2026 pelos meios a seguir:

E-mail:

AGU: lingua.indigena@agu.gov.br

IDGlobal: contato@idglobal.org.br

ADICUCA: adicucadiretoria@gmail.com

Endereço:

Associação de Difusão Cultural de Canella — ADICUCA

Rua Doutor Ruy Vianna Rocha, nº 1070

CEP. 95.686-750

Bairro Ulisses de Abreu

Município Canela - RS

Whatsapp:

Coordenação ADICUCA (Fernando Gomes): (54) 99192-6187

Site:

www.livd.org.br